STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00409

YIDISHE POETN

Permanent preservation of this book was made possible by
Herbert Segall
in memory of
Bernard Segall

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אידישע פּאָעטן

האַנטבוך פון
אידישער דיכטונג

(ערשטער טייל)

צוזאַמענגעשטעלט

(מיט אַן אַריינפיר, אָפּשאַצונגען, באַמערקונגען און ביאָגראַפיש־
קריטישע נאָטיצן)

פון

י. ענטין

אַרויסגעגעבן פון דער

פאָלקשול אָרגאַניזאַציע

פון אידיש נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד און פועלי ציון

ניו־יאָרק, 1927.

Copyright 1927
Jewish National Workers' Alliance
New York

געזעצט און געדרוקט אין אָריאָם פּרעס, אינק.
234
54 קאַנאַל סט., ניו יאָרק
טעלעפאָן: דריי־דאק 8622

אינהאַלט־פאַרצייכעניש:

אַריינפיר 11
אַ וואָרט צום לערער 23

I.

פאָלקס־לידער:

משיח 29
ארץ ישראל 29
וויג־ליד 30
דער העזעלע 32
דער יתום 33
די יונגע יאָרן 33
פאַרלאָרענע ליבע 34
די גנבה 35

II.

פאָלקס־דיכטער:

דר. שלמה עטטינגער:

צום נייעם יאָר 42
אַ קינד ווערט געבוירן (פון דער פּאָעמע „דאָס ליכט") - 43

אַברהם בער גאָטלאָבער:

איש חסיד 49

בעריל בראָדער:
אַ ליד פון איין שמש ... 57

וועלוועל זבאַרזשער (וואָלף עהרענקראַנץ):
דער עלנדער זוכט די רו ... 66
די וועלט ... 67

שלום בערנשטיין:
די בייקע אָדער די פאַלשע האָפענונג ... 71
די געטרייע פריינט ... 74

מיכל גאָרדאָן:
די שטיפמוטער ... 79
דער גט ... 82
מיין לעבנס־צייט ... 84

יהודה לייב גאָרדאָן:
זמר לשמחת תורה ... 88

אליקום צונזער:
דאָס ליד פון ר׳ תחנון ... 96
די פאַרשיידענע וועלט ... 101

אַברהם גאָלדפאַדען:
אַ תפלה ... 108
שבת, יום טוב און ראש חודש ... 109
מיין הייליקעס לאַנד ... 110
רבקה׳ס טויט ... 111
דריי מאָל אידישקייט ... 112

מ. מ. וואַרשאַווסקי:
שרה און רבקה ... 118
אויף איר קבר ... 119

פלטיאל זאַמאָשטשין:
דער שטיין און די כוואַליעס ... 123

III.

טעאַטערדיק־דעקלאַמאַטאָרישעם:

אַברהם גאָלדפאַדען:
פלאַקער, פּייערל, פלאַקער 131
פּאַריאַמערט, פּאַרקלאַגט 132

יעקב גאָרדין:
אַל תירא עבדי יעקב 138

שלמה שמולעוויטש:
אַ בריוועלע דער מאַמען 141

ש. אַנ—סקי:
פּראַדעם ליד צו לאה׳ן (פון „דבוק“) 148

אַברהם גאָלדפאַדען:
קאָמיש ליד פון האַצמאַך „דער רוח זאָל מיך נעמען“ 149
קאָמיש ליד פון פּאַפּוס דעם אינטריגאַנט 150

יעקב גאָרדין:
שמאי׳ס ליד 151

ה. ד. נאָמבערג:
אוי וויי און כאַ־כאַ־כאַ, אוי־וויי 158

מיכל קאַפּלאַן:
ביים אָפּשייד 164
אַ זיסער חלום 166

IV.

די ליריקער:

מ. ליעוו:
מירעלע 171

י. ל. פּרץ:

אין דער שטילער נאַכט 176
צווישן בלומען 176
טרויער 177
דאָס יאָר 178
פאָלקס־מאָטיוו 181
דריי נייטאָרנס 182
מאָניש 184

ש. פרוג:

מיין ליד 200
אַ זומער־ליד 201
אַ זומער־נאַכט 202
חברים 208
זאַמד און שטערן 209
דאָס אידישע קינד 210
שבועות 212
פון יענע טעג 212
היים און קאַלט 214

דוד פרישמאַן:

די נאַכט איז שטיל 221
די פישער 223
פאַר משיח׳ן 224

משה ברכהן:

האַרבסט 231
דריי מוידן 232

זעלדע קניזשניק:

אונטער שלאָס 235

יהודית:

ברייטע הימלען, ערד אַ גרויסע 239

ה. נ. ביאַליק:

עס האָט מיך פאַרפלאָנטערט 244
כ׳וואָלט געווען אַ בעלן וויסן 246
גלוסט זיך מיר וויינען 247
דאָס לעצטע וואָרט 249

אַברהם רייזען:

א.

פון שטעטל:

ווי קום איך? 258
אונדזער טייבל (פון דער פּאָעמע „מיין צוריקקער אַהיים") 259

ב.

פון שול און קלויז:

פרילינג (שיר השירים) 260
דער תלמוד 261
מאי קא משמע־לן 262

ג.

די גרויסע שטאָט:

פון שטאָט 264
עס גיבן אין לעבן 264

ד.

בייַנקשאַפט און אַנגסט:

אַמאָליקע טעג 265
אומעטיק 266
אַליין 267
קרעלן 267
עס דאַכט מיר 268
אַוונט 269
מיינע טעג 269
איך קוק אויף די בערג אויף די הויכע 270

ה.

כ ו י ט א ו ן פּ י י ן :

אַ גיבער, משיח 270
אַ געזינגד זאָלבע אכט 271
די אָרימע כלה 272
אויף אַ קבר 272
גרינע 273
די עלטער 274

ו.

ד י ו ו ע ל ט - מ ל ח מ ה :

טראָמפּייטן שאַלן 274
זייט גרייט 275
זיינע וואונדער 276
ווי אַזוי ער זעט אויס 277
אַ טרוים 278

ז.

ג ע ד אַ נ ק ע ן :

דער מענטש 279
ביים ראַנד 280
אַ וואָרט 281

ל. יפה:

האַרבסט 285
כסלו 286

ה. ד. נאָמבערג:

די פאַרלאָזענע כלה (פאָלקס-מאָטיוו) 291

ב. שאַפּיר:

פאַר מיין פענצטער 295
אויפ'ן בוידעם שלאָפט דעם דאַך 296

פּאולא ר.:
קום (פאָלקס־מאָטיוו) 299

י. י. פּראָפּוס:
עמיץ איז ביי מיר געשטאָרבן 303

ישרה רייזען:
דער ערשטער פרילינג־טאָג 307

אריינפיר

א.

דאָס בוך „אידישע פּאָעטן“ (דערווייל נאָר די ערשטע צוויי טייל), וועלכן איך האָב צוזאַמענגעשטעלט אויפ'ן פאַרלאַנג פון דער פאָלקשול ־ אָרגאַניזאַציע פון אידיש־נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד און פועלי ציון, איז ניט קיין אַנטאָלאָגיע, נאָר אַ האַנט־בוך, אַ לערן־בוך, קודם כל פאַר די העכסטע קלאַסן פון דער אידישער שול און פאַר דער אידישער מיטל־שול. די נויטיקייט פון אַזאַ בוך איז גוט באַוואוסט אונדזערע שול־לערער. אונדזער אַמעריקאַנער אידישע שול האָט פאַר זיך נאָך ניט קיין בריק צווישן דער כרעסטאָמאַטיע (ריכטיקער, לייען־ביכל) און אונדזער פּאָעטישער ליטעראַטור (עס פעלט איר נאָך אויך אַ בריק צו די פּראָזע־שריפטן, אָבער דאָס איז אַ באַזונדער ענין). די איינציקע צוויי ביכלאַך פון דעם מין וואָס זיינען ביי אונדז פאַראַן (אַ ש. פרוג־ביכל און אַ ביכל פון פרץ'ס פּאָעזיע, געמישט מיט זיין פּראָזע, ביידע פון יעקב לעווין) קענען נאַטירלאַך ניט אויספילן דעם חסרון. איז אונדזער יונגער שילער געצוואונגען פון דער כרעסטאָמאַטיע גלייך אַריינצושפּרינגען אין די בענדער פון אונדזערע פּאָעטן, וואָס אַרויסגעבנדיק זיי האָט מען ניט אין זינען געהאַט דעם סטודענט אָדער די יוגנט בכלל נאָר דעם סתם־לעזער. אַז פון אַזאַ שפּרונג קען מען אַמאָל פּעדאַגאָגיש און ליטעראַריש ברעכן רוק און לענד, דאַרף קלאָר זיין פאַר יעדן ערנסטן לערער. שוין ניט ריידנדיק דערפון וואָס ניט אַלע, אפילו אונדזערע וויכטיקסטע דיכטער, קען מען אַזוי לייכט קריגן (א. ליעסין, למשל, איז נאָך עד היום ניטאָ אין בוך־פאָרם). אַט אַזאַ בריק צו שאַפן — דאָס איז דאָס הויפּט ציל פון איצטיקן בוך.

דער פאַקט וואָס דאָס בוך איז קודם־כל אַ לערן־בוך, דערקלערט שוין ממילא, ערשטנס, וואָס עס קומט דאָ גאָר ניט

אריין פון דער היסטאָריש־רעליגיעזער אידישער פּאָעזיע און, צווייטנס, וואָס עס קומען ניט אריין אַלע אונדזערע פּאָעטן און פּאָעטעסעס אפילו פון די נייע צייטן. די היסטאָריש־רעליגיעזע אידישע פּאָעזיע איז פאַר ספּעציאַליסטן אָבער ניט פאַר יונגע סטודענטן (אין אונדזער פאַל וואָלט זי נאָך פאַר זיי געווען ממש אומפאַרשטענדלאַך); דער חוב אריינצונעמען אַלעמען אָדער כמעט אַלעמען קען נאָר חל זיין אויף אַזעלכע ווערק וואָס פּרע־טענדירן צו זיין די אוצרות, די מוזייען פון פאָלק׳ס שאַפן.

אויב ס׳איז יע פאַראַן עפּעס אויסצוזעצן קעגן בוך בנוגע זיין פאָרמאַט, קען עס גיכער זיין ניט אין דער ריכטונג פון האָבן אריינגענומען צו ווייניק נאָר פון האָבן אריינגענומען צופיל. (און איך מיין טאַקע ניט, אז דער לערער זאָל מיט די שילער אַלץ שטודירען). איך האָב זיך אָבער בשום אופן ניט געוואָלט באַנוגענען בלויז מיט אונדזערע מאָדערנע פּאָעטן אָן די פאָלקס־דיכטער אָדער בלויז מיט אַ פּאָר פון זיי; איך האָב זיך אויך ניט געוואָלט צופרידנשטעלן מיט בלויז די וויכטיקסטע און די וויכטיקערע פון אונדזערע מאָדערנע. אונדזערע פאָלקס־דיכטער זיינען דער הינטערגרונט פון אונדזער מאָדערנער פּאָעזיע; און זיינען אונדזערע וויכטיקסטע פּאָעטן די שפּיצן־בערג פון אונדזער מאָדערנער פּאָעזיע און די וויכטיקערע אירע משופּע׳דיקייטן, זיינען, דערפאַר, די ווייניקער וויכטיקע די פּליי־נען און טאָלן, וואָס ליגן אויסגעשפּרייט צווישן זיי. נו, באַזיצט דאָך ניט יעדער איינער דעם כח פון אַ בעש״ט צו שפּאַצירן פון שפּיץ צו שפּיץ און ניט נע׳ניזק׳ט ווערן. אָן די קלענערע דיכטער קען מען ניט האָבן קיין ריכטיקע היסטאָרישע פּערס־פּעקטיווע פון אונדזער פּאָעזיע, קיין ריכטיקן באַגריף פון איר בהדרגה׳דיקן וואוקס. איך וואָלט טאַקע געוואונטשן, אַז אחוץ אַ טעקסט־ביכל אין דער שול, זאָל דאָס ווערק אויך דינען דעם יונגען מענטשן פאַר אַן אויסקונפט־בוך אין דער היים. איך וויל אויך האָפן, אַז חוץ דער שטודירנדיקער יוגנד זאָל דאָס בוך אויך אַנדערע קענען דינען.

אין די איצטיקע ערשטע צוויי טייל, גיי איך נאָר, בדרך כלל, ביז אַן ערך דאָס יאָהר 1905. דאָך איז ניט דאָס יאָר געווען מיין

שייד־ליניע, נאר די פּאָעטישע שול. איך האָב געוואָלט אָפּטיילן די פּאָעזיע פון דער עלטערער ריכטונג פון דער יונגער אדער מאָדערניסטישער. איך מיין, אז מישן די צוויי שטראָמען אין אַ לערן־בוך פאַר גאָר יונגע סטודענטן, וועלכע רעדט נאָך אָז אַ פאַרבאַרייטונג, איז גאָנץ ניט ראַטזאַם. גייען דערפאַר די ערשטע צוויי טייל נאָר ביז מנחם'ן און זיין גלייכן, פון די איירא־פּיאישע דיכטער, און ביז אַזעלכע ווי ראָלניק און מאני לייב צווישן די מער אַמעריקאַנישע. פאַרשטייט זיך, גאָר שטרייננג דורכפירן אַזאַ צעטיילונג איז ניט מעגלאָך געוועזן, אי מחמת דרויסנדיקע, אי מחמת אינעווייניקסטע סבות. אָבער בדרך כלל איז דאָס געווען מיין ריכט־שנור.

וואָס איז שייך די ערשטע צוויי טייל, איז די סבה פון זייער אָפּזונדערונג אין צוויי בענדער אַ ריין טעכנישע. אין פאַרלויף פון דער טעכנישער צוגרייטונג פון בוך האָט זיך אַרויס־געוויזן, אַז פאַר איין באַנד איז דער צונויפגענומענער מאַטעריאַל לחלוטין צו גרויס.

ב

איך האָב ניט געוואָלט גאָר אינגאַנצן אויסלאָזן די פאָלקס־לידער. אויך זיי מוזן שטודירט ווערן אַלס פּאָעזיע. אָבער איך האָב ניט געקענט און ניט געוואָלט אַריינעמען קיין סך פאָלקס־לידער. ניט געקענט — אויס טעכנישע טעמים; ניט געוואָלט, ווייל גאָר אַ סך פון אונדזערע פאָלקס־לידער, ווי וויכטיק זיי זאָלן ניט זיין אין פיל אַנדערע פּרטים, זיינען זיי אָבער ניט גענוג וויכטיק און אויך ניט גענוג אינטערעסאַנט — בפרט פאַר גאָר יונגע סטודענטן — אין אַ ריין פּאָעטישער הינזיכט. איך האָב אויך אין זינען געהאַט, וואָס מיט אַ היבשער צאָל פאָלקס־לידער זיינען די שילער פון אונדזערע שולעס שוין באַקאַנט, סיי פון די געזאַנג־קלאַסן און סיי פון די לייען־ביכלאָך. גיב איך אַריין בלויז אַכט פאָלקס־לידער. דער אויסוואַל ווערט דאָ, פון איין זייט, געמאַכט אויפ'ן גרונט פון נאַציאָנאַל־רעלי־גיעזער און פּאָעטישער וויכטיקייט, און פון זעלטנקייט, פון דער צווייטער זייט. דאָס וויג־ליד „כ'האָב דיך, מיין קינד, שלאָפן

געלייגט", למשל, איז וויכטיק אַלס פּאָעמע, „דער העזעלע", ווייל מיר האבן אזוי ווייניק פאָלקס־לידער וועגן חיות און די לידער „דער יתום" און „די יונגע יאָרן" (ביידע פון פּראָפעסאָר ווינער'ס בוך איבער דער אידישער ליטעראַטור און משמעות פון זיין אייגענער זאמלונג), אי ווייל זיי זיינען אזוי ווערטפול אין זיך אליין, אי ווייל זיי זיינען ביי אונדז אזוי ווייניק פארשפּרייט. „די גנבה" קומט דאָ אריין אַלס ביישפּיל פון דעם הומאָר און שפּאַס אין פיל פון אונדזערע פאָלקס־לידער.

ג.

אונדזערע פאָלקס־דיכטער — פון דר. שלמה עטטינגער ביז ש. פרוג — זיינען אין בוך גוט פארטראַטן, א זאך וואָס פרייט מיך זייער. ראשית, זיינען זיי דער אָנהויב, דער פונדאַמענט פון אונדזער וועלטלאַכער פּאָעזיע; והשנית, זיינען זיי אין זיך אליין פון א גאָר הויכן ווערט; דריטנס, איז זייער שטייגער נאָך אפילו היינט צו טאָג ניט אין גאנצן טויט. עס לעבט נאָך זייער גייסט אין אונדזער מאָדערנער פּאָעזיע.

אין אונדזערע קרייזן קען מען נאָך אמאָל הערן די ווערטער בדחן און בדחנות בנוגע פיל אָדער אייניקע פון אונדזערע פאָלקס־דיכטער. אין דעם ליגט א גראָבע נאָכלעסיקייט. דידאַזיקע באַצייכענונגען אָנצואווענדן אויף אונדזערע פאָלקס־דיכטער און זייערע שאַפונגען איז אומגערעכט און פאַלש.

אונדזערע פאָלקס־דיכטער זיינען, ווי הימל פון ערד, ווייט פון זיין „פריילאָך־מאַכער" אָדער סתם גראַמען־פלעכטער. זיי זיינען פּאָעטן־מאָראַליסטן פון העכסטן גראַד. זיי זיינען א מין מגידים אין פערזן און גראַמען, מגידים פאַר'ן פשוט'ערן עולם, דרשנים־כראָניקער פון אידישן לעבן. זיי היטן אָפּ די אַלטע אידישע טראַדיציע פון מאָראַליזירן דאָס לעבן אין גייסט און אין די ראַמען פון דער תורה און דער אידישער מאָראַל־פילאָזאָפיע. און עס האָט זיי קוים אָפּגעטיילט פון די מגידים, סיי דאָס, וואָס זיי זיינען אין די מייסטע (ווייט ניט אין אַלע) פאַלן מיטגעגאַנגען מיט דער השכלה און סיי זייער מעלאָדיע. איז דאָך די השכלה אויך אריינגעדרונגען צווישן די מגידים און

האָבן דאָך די מגידים אויך געזאָגט מיט אַ נגון. בלויז אין איין הינזיכט, אַחוץ די פערזן און די גראַמען, האָבן זיי זיך אָפּגעשיידט פון די מגידים: זייענדיק דיקטירט פון זייער באַזונדערן עולם האָבן זיי ווייניקער תורה און גאָר ווייניק דרוש געזאָגט.

די באַזונדערע כאַראַקטעריסטיקעס פון אונדזערע פאָלקס־דיכטער זיינען:

זיי זיינען מאָראַליזירער. אין איינקלאַנג מיט'ן אַלטן אידישן גייסט אינטערעסירט זיי ניט די נאַטור, דאָס לעבן, די וועלט אין זיך אַליין; זיי אינטערעסירן זיי כמעט אויסשליסלאַך נאָר פון שטאַנדפּונקט: וואָס איז דער אינעווייניקסטער זין, דער תוך דערפון? וואָס לאָזט עס מיך צו הערן? וועלכן מוסר השכל קען מען דערפון אַראָפּנעמען?

זיי זיינען קינדער פון פאָלק, דורכגעקנאָטן און אויסגעבונדן מיט דער מאַסע. דאַריבער זיינען זיי דורכאויס האַרציקייט, דורכאויס איינפאַכקייט, דורך און דורך וואַרימע פאָלקסטימלאַכקייט.

זיי זיינען ניט קיין איך־מענטשן נאָר כלל־מענטשן. דער איך־באַוואוסטזיין פון דעם מאָדערנעם מענטשן, פון מאָדערנעם אידישן פאָעט פעלט זיי. דאַריבער פעלט זיי כמעט אינגאַנצן דער חוש פון ליריזם. קוים־קוים וואָס עפּעס לירישעס הויבט אָן אַרויסשפּראָצן ביי אייניקע פון זיי, אי דאָס אין גאָר זעלטענע פאַלן, אי דאָס איז זייער ליריזם ניט קיין זאַך פון געפיל נאָר פון געדאַנק. די גרויסע מאַסע פאָלקס־פּאָעזיע באַשטייט אָדער פון סתם באַטראַכטונגען (אַזעלכע ווי עטטינגער'ס „דאָס ליכט" און צונזער'ס „דער סנדק") — וואָס זיינען דאָס נאָענטסטע צום מגיד'ס דרשה — אָדער פון „דראַמאַטישע מאָנאָלאָגן" (די דיכטער שטעלן אַרויס געוויסע טיפּן פון דער אידישער גאַס, מייסטנס טיפּן געקריוודעטע, אָט ווי בערל בראָדער'ס „שמש", און לאָזן זיי אויס'טענה'ן זיך) אָדער פון באַלאַדעס (פיל פון מ. מ. וואַרשאַווסקי'ס זאַכן, למשל.)

דער נגון איז ביים פאָלקס־דיכטער אַן אומצעשיידבאַרער עלעמענט פון זיין פאָרטראָג, פונקט ווי ביים מגיד, און ער ווערט

טאַקע געשאַפן במעט גלייכצייטיק מיט׳ן טעקסט. און ס׳איז טאַקע ניטאָ קיין איינער פון די פאָלקס־דיכטער, (מיט דער אויסנאַם פון אַזעלכע מענטשן ווי דר. עטטינגער און יהודה לייב גאָרדאָן, וואָס זייער אָנגעהעריקייט צו די פאָלקס־דיכטער איז בכלל מוטל בספק), וואָס האָט זיינע זאַכן ניט געזונגען.

דער טיפער, אינערלאַכער דראַנג פון דער פאָלקס־דיכטונג איז ניט דערשטיקט געוואָרן פון דער השכלה, כאָטש אין פלוג איז צווישען זיי דאָ אַזאַ טיפע געגנערשאַפט. די פאָלקס־דיכטער זיינען, אמת, מיטגעריסן געוואָרן פון דעם נייעם, שטאַרקן שטראָם, אָבער זיי האָבן אים צום טייל אָנגעווענדעט פאַר זייערע צוועקן, מאָדערניזירנדיק זייער דיכטונג, בשעת צום טייל זיינען ביי זיי ביידע געפלאָסן ניט אויסגעמישטערהייט ווי צוויי פּאַראַ־לעלע טייכן, ווי מיר קענען עס אָם בעסטן זען ביי צונזער׳ן.

דער טיפער דראַנג פון דער פאָלקס־דיכטונג, וואָס איר תוך איז די אַלטע אידישע מאָראַליזאַציע, לעבט נאָך אויך אין אונדזערע צייטן, ווי עס ווייזט אונדז דער מערקווירדיקער פאַל פון דעם קיעווער אַדוואָקאַט מ. מ. וואַרשאַווסקי („חד גדיא", „צו כלה באַדעקנס"). ער לעבט אויך אין אונדזערע מאָדערנע פּאָעטן; אויב ניט צו אָפן, גנב׳עט ער זיך אָבער ביי זיי פון כּאָל צו מאָל אַרוים ווי אַן אונטערדרערדיקער שטראָם. (פּרץ׳ס „מיין נישט, די וועלט איז אַ קרעטשמע", פרוג׳ס „היים און קאָלט", אברהם רייזענ׳ס „מאי־קא משמע־לן").

ד.

איינע אַן דער פאָלקס־דיכטונג שליסן זיך אָן די טעאַטער־לידער און אין אַ היבשער שייכות צו די טעאַטער־לידער שטייען אונדזערע דעקלאַמאַציאָנס־לידער — און וועגן די ביידע און דאָס מאַכן פון זיי אַ רובריק אין איצטיקן בוך, זאָל דאָ געזאָגט ווערן עטלאַכע ווערטער.

מען קען ניט איגנאָרירן לעבעדיקע פאַקטן. פונקט ווי מען קען ניט לייקענען, אַז דער קינאָמאַטאָגראַף איז אַ זשאַנר פון טעאַטער, אַזוי קען מען ניט אָפּלייקענען, אַז די גאַס־באַלאַדע אָדער דאָס טעאַטער־ליד געהערן אויך צו דער משפּחה

פון פּאָעזיע. טעאַטער־לידער ווערן ביי אונדז געזונגען, זיי רופן אַרויס טרויער און געלעכטער און זיי זיינען געוואַלטיק פּאָפּולער. און אין זייער שאַפונג האָבן זיך באַטייליקט אייניקע פון אונדזערע בעסטע: גאָלדפאַדען (וועלכער האָט, ווי עס ווייזט אויס, אייניקע פון זיינע לידער, פון זיין פאַר־טעאַטער פּעריאָדע, אַריינגעגעבן אין זיינע פּיעסן), מאָררים ראָזענפעלד, שאַרקאַנסקי. אחוץ דעם איז ביי די אומות העולם שוין לאַנג דאָ אַזוינס ווי דער קופּלעט און דער קופּלעטיסט, וועלכע ווערן ביי זיי ניט אָפּגעטיילט פון דער פּאָעזיע און די פּאָעטן מיט קיין תחום שבת. וואָס איז שייך אונדז אידן, האָבן מיר כאָטש איין ביישפּיל, ה. ד. נאָמבערג׳ס „קופּלעטן“ „אוי ווייאון כאַ־כאַ־כאָ, אוי וויי“, וואָס גלייכצייטיק מיט זייער פּאָעטישקייט האָבן זיי אויך אַ גאַנץ קענטיקן כעאַנ־ר־טאָן.

אין דער שפּיץ דערפון, אַז מען מוז ענדלאַך די טעאַטער־לידער לעגיטימירן. מען מוז זיי אויך רופן אויף חתונה, זאָל זיין צום אָרימן מאָלצייט. פאַרקלאַפּן פאַר זיי די טיר איז אָבער קיין יושר ניט.

היסטאָריש זיינען די טעאַטער־לידער געקומען ווייט, ווייט. נאָך איידער די פּלוט פון דער פאָלקס־דיכטונג איז אָפּגעלאָפן. זיי זיינען אויך אַרויסגעוואַקסן פון דער זעלביקער סביבה. זיי האָבן, אין אָנפאַנג לכל הפּחות, געהאַט אַן אינטימע שייכות צו דער פאָלקס־דיכטונג. ניט נאָר זיינען די ערנסטע לידער געווען ערנסט, נאָר אַפילו אויך די קאָמישע קופּלעטן האָבן אַנטהאַלטן עפּעס מאָראַליזירנדיקעס.

גאַנץ קלאָר דעריבער, אַז דאָס טעאַטער־ליד מוז אָוועקגעשטעלט ווערן לעבן ליד פון׳ם פאָלקס־דיכטער.

און האַרט לעבן טעאַטער־ליד דאַרף אָוועקגעשטעלט ווערן די דעקלאַמאַציע, דאָס ספּעציעלע ליד, וואָס בשעת שרייבן עס האָט פאַר׳ן דיכטער פאַרגעשוועבט די קאָנצערט־עסטראַדע.

שוין אין זייער נאַטור גופא איז דאָ אַן ענלאַכקייט. פּונקט ווי דאָס טעאַטער־ליד ווערט געשריבן צו מוזיק און באַקומט זיין פולן זין ערשט ווען געוויסע ווערטער ווערן דורך דער מוזיק באַזונדערס אַקצענטירט, פּונקט אַזוי ווערט די דעקלאַמאַציע

געשריבן מיט דעם באַוואוסטן אָדער אומבאַוואוסטן געפיל, אַז אינ׳ם פּאַרטראַג וועלן געוויסע ווערטער באַזונדערס ווערן אונ־טערגעשטריכן; און פּונקט אַזוי לעבט די דעקלאַמאַציע ערשט דאַמאָלס אינגאַנצן אויף, ווען די באַטרעפנדיקע ווערטער ווערן באַזונדערס באַטאָנט און אַרויסגעהויבן.

עס וואָלט מיך פאַרפירט אין צו ווייטע דרכים, ווען איך זאָל דאָ וועלן אָנווייזן, ווי אַזוי די דעקלאַמאַציע האָט זיך ביי אונדז אַנטוויקלט. גענוג דאָ צו דערמאָנען, אַז גראָד ווי דאָס טעאַטער זינט די אַכציקער יאָרן, אַזוי איז אויך די דעקלאַמאַציע, קודם כל אַן אַמעריקאַנער פּראָדוקט; אַז זי איז אויס־געוואַקסן אין ליטעראַרישן קאָנצערט־זאַל. וואָס איז ביי אונדז אַ מין דערגענצונג צום טעאַטער; אַז אָפט וואַקסט זי אַרויס טאַקע פון דער זעלביקער סביבה. פיל וואָס האָבן אָנגעהויבן אַלס דעקלאַמאַטאָרס זיינען ביי אונז שפּעטער אַקטיאָרן געוואָרן; פיל אַקטיאָרן זיין אויך דעקלאַמאַטאָרס; און דאָס ביישפּיל פון שוישפּילער ה. מייזעל, וועלכער שרייבט אויך לידער און דעקלאַמירט זיי, איז, דאַכט מיר, אויך ניט דער איינציקער.

מחמת דעם אַלעמען שטעל איך אין דער גרופּע טעאַטער־זאַכן אויך אַריין צוויי לידער פון מיכל קאַפּלאַן. איך קלייב גראָד אויס זיינע לידער, ניט נאָר ווייל אַ צייט־לאַנג פלעגט מען אים דעק־לאַמירן מיט גרויס ערפאָלג, נאָר אויך דערפאַר, ווייל איך מיין, דאָס פון זיינע לידער קלינגט אַרויס שאַרפער איידער פון אַנדערע דער ספּעציפישער טאָן פון דער דעקלאַמאַציע.

די גרופּע „טעאַטערדיק־דעקלאַמאַטאָרישעס" איז אין איצטיקן בוך ניט גענוג גרויס. עס זיינען דאָ אייניקע סבות דערפאַר. נאָר אַ קליינער טייל פון די טעאַטער־לידער געפינט זיך אין בוך־פאָרם. פון דעם טייל וואָס איז פאַראַן, איז אַ סך פון גאָר, גאָר אַ קנאַפּן ווערט. דאָס ערגסטע איז אָבער, וואָס זייער אַ גרויסער טייל פון זיי איז ניט זויבער גענוג, אַז מען זאָל אים קענען אַריינגעבן אין אַ בוך פאַר גאָר יונגע מענטשן.

אָבער איך באַטראַכט די איצטיקע איינפירונג פון דער גרופּע „טעאַטערדיק־דעקלאַמאַטאָרישעס" דער עיקר ווי אַז אנהויב

און אַן אַנרעגונג. אַבי דער אַנהויב איז געמאַכט, וועט, מיט דער צייט, די זאַך דורכגעפירט ווערן מער גרינטלאַך.

ה.

ס'איז ניט נויטיק אין איצטיקן „אריינפיר" זיך אָפּצושטעלן אויף „די ליריקער". די פּאָעטן פון דער גרופּע זיינען נאַטירלאַך ניט די איינציקע ליריקער; די פּאָעטן פון דער ענגליש-אַמעריקאַנישער גרופּע זיינען זיכער ניט קיין ערגערע אָדער קנאַפּערע ליריקער פון זיי. אָבער עס איז נויטיק געווען די ענגליש-אַמעריקאַנער פון זיי אָפּצוטיילן. און טאַקע דער אייגענער טעם מאַכט אויך נויטיק צו באַצייכענען זיי מיט אונדזער אויבערשריפט.

דאָס אָפּזונדערן די ענגליש-אַמעריקאַנער ליריקער פון די אַנדערע איז אַזוי נויטיק (שוין אָפּגעזען פון דער אומגעלומפּערטקייט, וואָס וואָלט אַרויסגעקומען פון צונויפנעמען זיי אַלעמען אין איין אָפּטיילונג) אַז מען מעג זיך דאָ דערלויבן איננאַנצן צו איגנאָרירן די כראָנאָלאָגיע.

די גרופּע פּאָעטן פון „נייע וועלטן" (אין צווייטן באַנד) שטעלן מיט זיך פאָר עפּעס נייעס, עפּעס באַזונדערעס אין אונדזער דיכטונג. זיי זיינען עמיגראַנטן-דיכטער. זיי האָבן געשאַפן, לכל הפחות, ווייט צום גרעסטן טייל, אויף נייע ערדן, אין ענגלאַנד אָדער אַמעריקע, ווייט פון קליינעם שטעטל, ווייט אפילו פון דער פּראָווינציעלער גרויסער שטאָט, ווייט פון דער ספּעציפיש-אידישער גאַס. דאָס זיינען וועלט-מענטשן, איינוואוינער פון די גרעסטע שטעט, פון די גרעסטע, מאָדערנסטע לענדער. זייערע האָריזאָנטן זיינען פאַנאַנדערגערוקט געוואָרן, סיי אין פיזישן און סיי אין גייסטיק-סאָציאַלן זין. זיי האָבן געשאַפן אין דער גרויסער, וואונדערבאַרער אַמעריקע, מיט אירע ריזיקע בערג, מאַכטיקע שטראָמען און אומענדלאַכע פליינען און פּריירים. זיי האָבן געשאַפן אין דעם גרעסטן אינדוסטריעלן צענטער, אָטעמענדיק זיין באַזונדערע לופט, פילנדיק אין זייער פּולס זיין ניי-וועלטיקן טעמפּ. זיי האָבן געשאַפן אונטער גאַנץ נייע סאָציאַלע באַדינגונגען, אין שכנות

מיט נייע גרויסע פעלקער און אין שאטן פון זייערע גרויסע קולטורן.

איז עס זייער זכות, וואס זיי האבען, אייגענטלאך צום ערשטן מאל, אריינגעבראכט די גרויסע נאטור אין דער אידישער פאעזיע; וואס אין דעם שאפן פון די מייסטע פון זיי פילט זיך אזוי שטארק און פילזייטיק די „נייע ערד" און די גרויסע שטאט; וואס זיי אלע, כמעט גאר אן אויסנאם, זיינען אזוי שטארק סאציאל; וואס די מייסטע טראגן אריין אין דער אידישער דיכטונג דעם איינפלוס פון דער ענגלישער שפראך און ענגלישער פאעזיע.

ז.

וואס איז געווען מיין מאסשטאב ביים אויסקלייבן די פאעטן? די לידער?

איך האב אריינגעגעבן די וואס איך האב געהאלטן פאר ווערטפול, אין איין הינזיכט אדער אין א צווייטער — און די וואס איך האב געקענט באקומען. איך האב אויסגעלאזן אזעלכע, וואס לויט מיין מיינונג, זיינען זיי געבליבן געשטראנדעטע אויף'ן זאמד און זיינען ניט ארויסגעשוואומען אינאיינעם מיט די אנדערע אין אפענעם ים פון אונדזער פאעזיע. צוזאמענשטעלנדיק א לערן־בוך און ניט קיין אנטאלאגיע, האב איך זיך ניט נאר געפילט בארעכטיקט אזוי צו טאן, נאר אויך פארפליכטעט.

פון די אריינגענומענע דיכטער האב איך געוויינטלאך אויסגעקליבן דאס בעסטע, אין מיינע אויגן, ווי אויך דאס כאראקטעריסטישסטע פאר זיי. אבער צו מיין פארדראס האב איך פיל פון די בעסטע און כאראקטעריסטישסטע לידער דאך געמוזט אויסלאזן. האבנדיק אין זינען די גאר יונגע מענטשן, כמעט קינדער, פאר וועמן דאס בוך ווערט קודם כל צוזאמענגעשטעלט, האב איך אויסגעמיטן דאס וואס איז צו קענטיק עראטיש, אדער וועמעס אינהאלט איז צו שרעקלאך, ווי אויך דאס וואס איז אומקלאר אדער שווער. איך האב אויך געוואלט עקאנאמיזירן, אין א ברייטערן זין, האב איך געהאלטן פאר איבעריק אריינצוגעבן פיל דערפון וואס איז שוין פאראן אין אנדערע זאמלונגען.

וואָס איז שייך דער ביבליאָגראַפיע אין די נאָטיצן, האָב איך כמעט תמיד נאָר אָנגעוויזן אויף דאָס מיט וואָס איך בין פערזענלאך באַקאַנט, ווי אויך אויף דאָס וואָס מען קען לייכט קריגן. עס האָט דאָך ניט קיין זין אָנצואווייזן אויף צייטונג־אַרטיקלען אָדער אויף רעצענזיעס אין זעלטענע אויסגאַבן, וואָס איך ווייס אַז דער געווייגטלאַכער לעזער קען זיי בשום אופן ניט באַקומען.

א וואָרט וועגן דער אָרטאָגראַפיע.

ווענדיק אַז דאָס בוך זאָל איינגעפירט ווערן אין דער אידי־שער שול, האָב איך זיך דאָ באַנוצט מיט דער אָרטאָגראַפיע, וואָס איז איינגעפירט אין אונדזערע נייסטע לערן־ביכלאַך.

איך מאַך נאָר אויסנאַמעס, אי דאָס ניט אַלעמאָל, מיט די פאָלקס־דיכטער און מיט אַ פּאָר אַנדערע פון אונדזערע עלטערע זינגער, כדי אָפּצוהיטן די היסטאָרישקייט פון דער שפּראַך אָדער דעם באַזונדערן דיאַלעקט אָדער דעם גראַם.

ערב פסח, תרפ"ו.

י. ענטין.

אַ וואָרט צום לערער

ליבער לערער פֿון דער אידישער שול!

דער הויפּט צוועק פֿון בוך „אידישע פּאָעטן“ איז צו באַקענען די שילער פֿון די צוויי העכסטע קלאַסן פֿון דער אידישער פֿאָלק־שול און די סטודענטן פֿון דער אידישער מיטל־שול מיט דאָס בעסטע פֿון דער אידישער פּאָעזיע. אָנשטאָט, וואָס ביז איצט האָט איר דעם געווינטשטן שטאָף באַדאַרפֿט זוכן און קלייבן אין די בענדער פֿון אונדזערע פּאָעטן, האָט איר אים איצט דאָ צוגעגרייט פֿאַר אייך און אייערע תּלמידים.

עס איז אָבער ניט גענוג, דאָס בוך בלויז צו לייענען: מען דאַרף עס שטודירן. שילער פֿון די העכסטע צוויי קלאַסן פֿאָלק־שול און פֿון מיטל־שול דאַרפֿן פֿאַר דעם שוין זיין גענוג צייטיק. זיינען עס דאָך על פּי רוב יונגע מענטשן פֿון דער אַמעריקאַנער הויכשול און וויבאַלד זיי שטודירן די ענגליש־אַמעריקאַנער דיכטער, זע איך ניט איין, פֿאַר וואָס, זיי זאָלן אויך ניט קענען שטודירן אונדזערע פּאָעטן. איך מיין פֿונדעסטוועגן ניט, אַז אַלץ וואָס געפֿינט זיך אין בוך זאָל שטודירט ווערן אין קלאַס. דאָס וואָלט, ערשטנס, געדויערט צו לאַנג און, צווייטנס, איז טאַקע אַ פֿראַגע, צי איז דאָס אַלץ גענוג וויכטיק, אַז מען זאָל זיך דערמיט גרינטלאַך פֿאַרנעמען אפֿילו אין אַ מיטל־שול. (די זאַך איז גאַנץ אַנדערש, נאַטירלאַך, אין אַ קאַלעדזש). דעריבער רעקאָמענדיר איך, אַז, נאָך די אַכט פֿאָלקס־לידער, זאָל מען פֿון דער אָפּטיילונג „פֿאָלקס־דיכטער“, נאָר שטודירן אין קלאַס גאָטלאָבער׳ס „איש חסיד“, בערנשטיין׳ס „די געטרייע פֿריינט“, מיכל גאָרדאָנ׳ס „מיין לעבנס־צייט“ און גאָלדפֿאַדן׳ס לידער; פֿוי דער אָפּטיילונג „טעאַטערדיק־דעקלאַמאַטאָרישעס“ נאָר דאָס ליד פֿון נאָמבערג׳ן און מיכל קאַפּלאַן׳ס צוויי לידער. דאָך דער אמת׳ער שטודיום זאָל זיך אָנהויבן ערשט פֿון די „ליריקער“; דאָ זאָל

מען גרינטלאך דורכגיין פרץ׳ן, פרוג׳ן, פרישמאנען, ביאליק׳ן, רייזענען, ל. יפה׳ס צוויי לידער און נאמבערג׳ס ליד: אין דעם באנד „נייע וועלט" מעג מען שטודירן מיט א שנעלערן טעמפ אנ־סקי׳ן, ווינטשעווסקי׳ן, שארקאנסקי׳ן, גאלדשטיינען, באוושא־ווער׳ן און אדלער׳ן אבער גאנץ גרינטלאך ראזענפעלד׳ן, יהואש׳ן ליעסינען און רויזענבלאט׳ן. די רעשט, פוןביידע בענדער (נאר די פאלקס־לידער), קען מען אדער דורכלייענען אין קלאס אדער אנווייזן די שילער, זיי זאלן אין דעם אריינקוקן אין דער היים. אוודאי וואלט גלייכער געווען, אז אזא זאך, למשל, ווי צונזער׳ס „ר׳ תחנון" זאלן די שילער לייענען אונטער דעם לערער׳ס אויפזיכט און קריגן פון אים די דערקלערונג וואס אזא זאך פאדערט. פונדעסטוועגן דארף מען אין אזעלכע פאלן זיך צופאסן צו די אומשטאנדן.

איצט קומען די פראגן: ווי אזוי צו שטודירן? אין וואס זאל דער שטודיום באשטיין?

ראשית, דארף מען זען, אז די שילער זאלן גוט פארשטיין דעם פשוט׳ן זין פון ליד. צוליב דעם ווערן דא געגעבן, גלייך אויפ׳ן ארט, די אפטייטשונגען פון די שווערערע העברייאישע, סלאווישע און בכלל מער זעלטענע ווערטער, ווי אויך געוויסע ספעציעלע טעקסט־דערקלערונגען.

צווייטנס, נאכ׳ן זין פון די איינצעלנע ווערטער און פערזן, קומט דער מיין — דאס געפיל, דער געדאנק אדער די שטימונג — פון גאנצן ליד. אויך דא האב איך אפט געפרואווט קומען צו הילף מיט מיינע באמערקונגען. דארט, וואו דער לערער דיינקט, אז די שילער נויטיקן זיך אין ווייטערע דערקלערונגען, זאל ער זיי צוגעבן מינדלאך.

ביז אהער האבן מיר נאך אלץ געהאט צו טאן, אזוי צו זאגן, מיט דאס ריין־לאגישע פארשטיין פון ליד. ס׳איז אבער ניט וויניקער, אויב טאקע ניט נאך מער, נויטיק, דאס ליד צו פאר־שטיין אדער באנעמען **עסטעטיש**. צוליב דעם צוועק דארף דער לערער אנווייזן אויף דער שיינקייט און קראפט פון ליד: אויף זיין פארב און קלאנג, אויף זיינע בילדער און געפילן, אויף דער שטארקייט און שיינקייט פון ווארט אדער פון דער

קאָמבינאַציע פון ווערטער. אויך דאָ האָב איך געפּרוּאווט פון צייט צו צייט געבן געוויסע אָנווייזונגען.

אָבער אויך דאָס איז נאָך ניט אינגאַנצן. מען דאַרף די שילער אויך פּאַראינטערעסירן מיט דער פאָרמע פון ליד: מיט זיין גאַנצקייט, מיט דער שייכות פון די באַזונדערע סטראָפן איינס צום צווייטן, מיט דער פערזן־מאָס (צי איז עס אַ יאַמב, אַ טראָכיי, אַן אַמפיבראַך, אַ דאַקטיל, א. א. וו.), מיט דער צאָל פיס אין פערז און אַמאָל אויך מיט דער צעזור. גאָר באַזונדערס דאַרף מען העלפן די שילער פאַרנעמען דעם ריטם, די אינעווייניקסטע מוזיק פון דעם דיכטער. אַ היבש ביסל אָנווייזונגען פון דעם מין ווערן געגעבן נאָך אַ היבש ביסל לידער. דער לערער מעג זיי אָבער אויסברייטן נאָך מער.

פאַר יעדן פּאָעט גיב איך אַ נאָטיץ. ביי די וויכטיקערע פּאָעטן אַנטהאַלטן די נאָטיצן, אַחוץ ביאָגראַפישע ידיעות, אויך קורצע אָפּשאַצונגען. איך בין ניט אינגאַנצן זיכער, צי זיינען די דאָזיקע נאָטיצן אַקוראַט צוגעפּאַסט פאַר די שילער אַליין. יעדנפאַלס קען זיך דער לערער מיט זיי באַנוצן, אום צו פאַר־פירן שמועסן וועגן די פּאָעטן. אין די דאָזיקע שמועסן זאָל ער, צוזאַמען מיט די שילער, זען אויסגעפינען, צי ווערן די אָפּ־שאַצונגען גערעכטפאַרטיקט פון די לידער (סיי די וואָס זיינען דאָ איז בוך און סיי אַנדערע). ענלאַכע דיסקוסיעס קען דער לערער אויך פירן, אויב ער דיינקט אז דער קלאַס איז שוין פאַר דעם דערוואַקסן, וועגן יעדער גרופּע פּאָעטן אַלס גאַנצע, אין וואָס עס קענען אים באַהילפיק זיין מיינע באַמערקונגען אין דעם „אריינפיר“. עס וועט זיכער אויך ניט שאַטן אין די קלאַס־געשפּרעכן צו פאַרגלייכן אַ ליד מיט אַ ליד און, אויב די שילער זיינען שוין געניט אין ציטיק, אַ פּאָעט מיט אַ פּאָעט. מען קען אפילו, אונטער געוויסע אומשטאַנדן, נאָך גיין אַ טריט ווייטער און אָנווייזן וואו אונדזערער אַ דיכטער איז באַאיינ־פלוסט געוואָרן פון אַ פרעמדן דיכטער, אַן ענגלישן אָדער דייטשן למשל. בכלל וואָלט איך ראַטן, וואָס מער צו האָבן אַזעלכע שמועסן און צו באַשטיין אויף דעם, אַז די שילער זאָלן ניט

זיין בלויז פּאַסיווע צוהערער נאָר טאַקע אַקטיווע אַנטייל נעמער אין דעם שמועס.

אַזעלכע דיסקוסיעס, ווייס איך פון פּראַקטיקע, זיינען העכסט ניצלאך און פּאַרפעלן ניט צו אַנטוויקלען אין שילער ליבע און פאַרשטענדניש פאַר אונדזער פּאָעזיע.

י. ע.

פֿאָלקס לידער

משיח

שנירעלע, פּערעלע, גילדערנע פאָן,
משיח בן דוד זיצט אויבן־אָן,
אין גאָלד און אין זילבער אָנגעטאָן.

האַלט ער אַ בעכער אין דער רעכטער האַנט,
מאַכט ער אַ ברכה איבער גאָר דעם לאַנד.

אָמן ואָמן, דאָס איז וואָר, 1)
משיח וועט קומען היינטיקן יאָר.
וועט ער קומען צו רייטן,
וועלן מיר האָבן גוטע צייטן;
וועט ער קומען צו פאָרן,
וועלן מיר האָבן גוטע יאָרן;
וועט ער קומען צו גיין
וועלן אַלע מתים אויפשטיין.

---

1) וואָר — אמת, ריכטיק.

ארץ ישראל

אין מיטן וועג שטייט אַ בוים,
שטייט ער איינגעבויגן;
פאָרט אַ איד קיין ארץ ישראל
מיט פאַרוויינטע אויגן.

גאָט, גאָט, ליבער גאָט!
לאָמיר דאַווענען מנחה, —
אַז מיר'ן קומען קיין ארץ ישראל
וועט זיין אַ גרויסע שמחה.

(אין דעם פאָלקס־ליד טרעפן מיר דעם פּאַראַלעליזם, וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר גאַר אַ סך אידישע און ניט־אידישע פאָלקס־לידער: דער זינגער הויבט אָן מיט עפּעס אַ זאַך פון דער נאַטור, דערנאָך שטעלט ער אַוועק פּאַראַלעל מיט איר דעם העלד פון זיין געזאַנג. דער פּאַראַלעליזם גיט אַ סך פאָלקס־לידער זייער ספּעציפישע בילדלאַכקייט. אין איצטיקן ליד איז דער פּאַראַלעל צווישן איינזאַמען, איינגעבויגענעם בוים און דעם וויינענדיקן אידן, וואָס פאָרט קיין ארץ ישראל.)

וויג־ליד

כ'האָב דיך, מיין קינד, שלאָפן געלייגט,
זאָלסטו מיר שלאָפן געזונטערהייט!
געזונטערהייט זאָלסטו מיר ליגן
און איך וועל דיר זינגען און איך וועל דיך וויגן.
שלאָף, מיין קינד, שלאָף, מיין קינד,
דו זאָלסט מיר לעבן און זיין געזונט!

דו האָסט שוין דיינע אייגעלאך צוגעמאַכט,
ווי די שיינע זון גייט אונטער פאַרנאַכט;
דו האָסט שוין דיינע אייגעלאַך אָפן און צי,
ווי די שיינע זון גייט אויף אין דער פרי.
שלאָף, מיין קינד א. א. וו.

דעם קיסר'ס אוצרות איז גאָרנישט אָפּצוצאָלן,
דאָס שיינקייט פון מיין קינד איז גאָרנישט
אָפּצומאָלן!

אַזאַ מתנה האָט מיר גאָט געגעבן,
עס זאָל מיר וואַקסן, עס זאָל מיר לעבן!
שלאָף, מיין קינד א. א. וו.

דעם קיסר׳ס אוצרות מיט זיין גאַנצע מלוכה,
איז דאָך ביי מיר נישט אַזוי פיל ניחה,
ווי דו ביסט ביי מיר ניחה מיט דיין ליכטיקע שיין,
אַז איך קוק דיך אָן, איז די גאַנצע וועלט מיין.
שלאָף, מיין קינד, א. א. וו.

ווען איך טו מיך אַמאָל וועגן דיר פאַרקלערן,
דאַכט זיך מיר, איך זע די זון מיט די שטערן;
ווען דו מיט דיין געלעכטער טוסט צו מיר ריידן,
עפענען זיך פאַר מיר די טירן פון גן עדן.
שלאָף, מיין קינד, א. א. וו.

די טירן פון גן עדן וועלן אָפן שטיין,
אַז איך וועל אויף יענער וועלט דאַרפן גיין;
דו וועסט דאָך זיין אַ פרומער און אַ גוטער,
וועט מען זאָגן: לאָזט אַריין דעם צדיק׳ס מוטער!
שלאָף, מיין קינד, א. א. וו.

(דאָסדאָזיקע ליד וואָס איז אַזוי רייך אין בילדער, אַזוי טיף אין מוטערלאַכן געפיל און אַזוי חנ׳עוודיק מיט זיין פשוט־אידישן טאָן, איז איינס פון די פערל פון דער אידישער פאָלקס־פאָעזיע. אין ליד איז דייטלאַך קענטיק די געגנד — דרום־רוסלאַנד און פוילן — פון וואַנען עס שטאַמט: די גראַמען „צי“ און „פרי“, „מלוכה“ און „ניחה“ זאָגען אויף דעם כשר׳ע עדות. דאָס ליד ווערט געזונגען מיט אַ פראַכטיקער מעלאָדיע (וואָס איז די לעצטע יאָרן שטאַרק פאָפולער געוואָרן דורך דער זינגערן איזאַ קרעמער) וועלכע דערמאָנט אויף דעם ריטם פון וויגן אַן אַלט־מאָדיש הייגן־וויג.)

דער העזעלע

בין איך מיר אַ העזעלע, אַ העזעלע אויף דער וועלט,
שרעקעניש און פיין בין איך אויסגעשטעלט;
שרעקעניש און פיין, שרעקעניש און פיין,
פון דער גאַנצער וועלט מוז איך אויסשטיין, —
בין איך מיר אַן אָרימינקער העזעלע אַליין!

גייט זיך מיר דער ווינטערל,
דער ווינטערל מיט די גרויסע שניי,
ווערט דאָך מיר ווינד און וויי;
ווינד און וויי איז דאָך מיר,
וואָס איך האָב ניט קיין קוואַטיר, —
בין איך מיר אַן אָרימינקער העזעלע אַליין!

טו איך מיר שטיין, שטיין אויפ'ן הויכן באַרג,
יאָגט דאָך מיר דער יעגער זייער שטאַרק;
יאָגט ער מיר געשווינט און שיקט אויף מיר די הינט, —
בין איך מיר אַן אָרימינקער העזעלע אַליין!

דאָ ווער איך שוין געפאַנגען, געפאַנגען זייער גיך,
ברייננגט מען מיך צום פּריץ אויפ'ן קיך:
שנייט מען מיר דעם בייכעלע איין,
טרינקט מען דערנאָך מעד און וויין, —
בין איך מיר אַן אָרימינקער העזעלע אַליין!

(„דער העזעלע“, וואָס איז גענומען פון י. ל. כהנ'ס זאַמלונגען, איז איינס פון די גאָר ווייניק אידישע פאָלקס־לידער וועגן חיות. „שנייט מען מיר דעם בייכעלע איין“ דאַרף זיין אַ קלאָרער סימן, אַז דאָס ליד שטאַמט פון ליטאַ.)

דער יתום

וואַסער שוימט, וואַסער שוימט,
טום מען גאַנץ ווייט הערן —
ווען עס שטאַרבט דער פאָטער־מוטער
גיסט דער יתום מיט טרערן.

ביי מיינע פריינט, ביי מיינע פריינט,
וואַקסט ווייץ און קערנער —
ביי מיר יתום, ביי מיר יתום
וואַקסט דאָך גראָז און דערנער!

(דער פאַראַלעליזם, אויף וועלכן עס איז אנגעוויזן געוואָרן אין ליד „ארץ ישראל“. איז דאָ נאָך קענטיקער. „דער יתום“, ווי אויך דאָס נעכסטע ליד, „די יונגע יאָרן“, זיינען אַרויסגענומען פון פּראָפעסאָר ל. ווינער׳ס בוך:
"Yiddish Literature In The 19th Century".

די יונגע יאָרן

יאָרן קליינע, יאָרן שיינע,
וואָס זענט איר אַזוי ווייניק דאָ?
איר זענט נאָר געקומען,
מען האָט אייך שוין אויפגענומען
און זענט נאָר געוועזן ביי אונדז איין שעה.

יאָרן יונגע, יאָרן גרינגע,
וואָס זענט איר אַזוי גיך אַוועק?
עס זעט אייך ניט קיין אייגל,
עס דעריאָגן אייך ניט די פייגל,
איר זענט אַוועק גאָר אָן אַן עק!

פאַרלאָרענע ליבע

אין דרויסן איז אַ טריבער טאָג,
אין שטיבעלע איז אַ פאַרע;
כ'האָב אָפּגעלעבט מיינע יונגע יאָרן
ווי אין אַ פינצטערער כמאַרע.

ווי אַ פינצטערע כמאַרע
איז דער טאָג פון מיין געבאָרן;
איך האָב געהאַט אַ טייערן דימענט
און האָב אים אָנגעוואָרן.

איך האָב אים אָנגעוואָרן
און קען אים ניט געפינען;
שטיין שטייט ער פאַר מיינע אויגן
נאָר איך קען צו אים ניט קומען.

איך קען צו אים ניט קומען,
כ'קען מיט אים ניט ריידן;
אָי, פון אונדזער הייסער ליבע
מוזן מיר זיך צעשיידן!

מיר מוזן זיך צעשיידן,
ווי דער גוף פון דער נשמה;
אָי, קיין גוטס זאָל דער ניט האָבן
ווער עס דערלעבט אָן אונדז נקמה!

איך וועל זיצן און קלאָגן
ביז אין מיין גרויען צאָפּ,
ווייל מע האָט מיר צוגענומען
די קרוין פון מיין קאָפּ.

די קרוין פון מיין קאָפּ,
די צווייגן פון דעם בוים;
מ'האָט דאָך מיר צוגענומען
דעם שענסטן פאַרשוין.

אַלע וואַסערלאַך לויפן אַוועק,
די גריבעלאַך בלייבן ליידיק;
אַי, וואו נעמט מען אַזאַ מענטשן
וואָס זאָל פאַרשטיין מיין ווייטיק?

אַזוי ווי עס איז ניטאָ קיין מענטש,
וואָס זאָל קענען די שטערן איבערציילן;
אַזוי איז אויך ניטאָ קיין מענטש,
וואָס זאָל קענען מיינע וואונדן היילן.

(איז דעם בילדלאַכן און זייער געפילפולן ליד באַגעגענען מיר, אחוץ דעם פּאַראַלעליזם, אויך אַנאַנדער כאַראַקטעריסטיק פון דער אידישער פאָלקס־פּאָעזיע — די קייטלונג פון די סטראָפן: דער ערשטער פערז פון יעדן נייעם סטראָף איז אַן איבער'חזר'ונג פון לעצטן פערז פון פאַריקן סטראָף.)

די גנבה

ביי מיין רבי'ן איז געוועזן,
איז געוועזן ביי מיין רבי'ן,
ביי מיין רבי'ן איז געוועזן
א גנבה!
זיבן העמדער ווי די בלעטער,
ד'ריי מיט לאַטעס, פיר מיט לעכער
א גנבה!

ביי מיין רבי'ן איז געוועזן,
איז געוועזן ביי מיין רבין,
ביי מיין רבי'ן איז געוועזן
א גנבה!
זיבן לייכטער ווי די שטערן
דריי אָן פיסלאַך, פיר אָן רערן, —
א גנבה!

(„די גנבה" ווערט דאָ געבראַכט אַלס ביישפּיל פון די פיל שפּאַס-לידער וואָס זיינען פאַראַן אין אונדזער פאָלקס-פּאָעזיע.)

II

פֿאָלקס דיכטער

דר. שלמה עטטינגער

דר. שלמה עטטינגער — דיכטער און דראַמאַטורג; געבאָרן אין וואַרשוי, אין דעצעמבער, 1799, געשטאָרבן אין זדאַנאָוו, לעבן זאַמאָשטש, אין 1855. מחמת זיינע הויכע פּאָעטישע מעלות, ווי אויך, ווייל ער האָט געשריבן אויס ריינער ליבע צו דער אידישער דיכטונג און ניט כדי צו פּראָפּאַגאַנדירן וועלכע ס'איז אידייען, מעג מען עטטינגער'ן באַטראַכטן פאַר'ן ערשטן וועלטלאַכן אידישן פּאָעט, (פריערדיקע פּאָעטן האָבן כמעט תמיד געזונגען אָדער אויף מער־ווייניקער רעליגיעזע טעמעס אָדער וועגן עפּעס אַ פּאַקטיש געשעניש אין לעבן). זיינע פאַבעלן, לידער, עפּיגראַמען א. א. וו. (אַרויסגעגעבן דורך זיינע יורשים אין 1889טען יאָר), אין דעם דרום־רוסיש־פוילישן דיאַלעקט, זיינען געשריבן אין אַ ריין־לויטערער שפּראַך און פינקלדיק־בויגזאַמען סטיל. עטטינגער איז געווען אַ משכיל, ד. ה. אַן אָנגעהעריקער צו דער גרויסער אידישער אויפקלערונג־און פאַרוועלטלאַכונג־באַוועגונג, וואָס אין דער צווייטער העלפט פון 18טן יאָרהונדערט האָט זי זיך אָנגעהויבן אין דייטשלאַנד און אָנהויב 19טן יאָרהונדערט האָט זי זיך גענומען אַריבערטראָגן אויך אין דער רוסישער מלוכה. און ניט נאָר איז ער, ווי אַ סך אַנדערע משכילים, געווען באַקאַנט מיט דער דייטשער פּאָעזיע פון זיין צייט, נאָר ער איז קענטיק אויך געווען באַאיינפלוסט פון דער ספּעציעלער דאַמאָלסדיקער ראָמאַנטישער באַוועגונג אין דער דייטשער ליטעראַטור; זיין באַלאַדע „וואָלהייד“ איז, מיט איר גייסטערהאַפטער פאַנטאַסטישקייט, פּאַקטיש דער איינציקער אוממיטעלבאַרער אָפּקלאַנג פון דעם דייטשן ראָמאַנטיזם אין אונדזער פּאָעזיע. כאָטש עטטינגער'ס זאַכן זיינען ערשט פאַרעפנטלאַכט געוואָרן 34 יאָר נאָך זיין טויט, האָבן זיי דאָך אָן ספק אויך געמוזט האָבן אַ ווירקונג ביי זיין לעבן: דער מנהג פאַרצולייענען שאַפונגען פאַר אַ היימישן קרייז און צו צירקולירן זיי אין מאַנוסקריפּט איז געווען זייער גאַנגבאַר צווישן די משכילים, וועלכע זיינען געווען שטאַרק פאַרבונדן צווישן זיך.

ביבליאָגראַפיע: ל. ווינער'Yiddish Literature' ז. רייזען „לעקסיקאָן“, א. מוקדוני אין „פּנקס“ און ב. גאָרין'ס „געשיכטע פון אידישן טעאַטער“

צום נייעם יאָר

(צו מיינע פריינט)

עס דרייט זיך גאָר ווי אַ רינגעלע
דעם מענטשנ'ס לעבען אין צרות, אין גליק.
אַלט און גרייז-גרוי ווערט דאָס אינגעלע
און גייט ווידער צו דער ערד צוריק.
שיינקייט, כבוד, עשירות גאַנצע פעק
פאַרשווינט מיט דער צייט גאָר גלייך אַוועק;
מיט דער צייט ווערט פאַרשוואונדן פון דער וועלט
די מצבות אפילו וואָס מען שטעלט.

זיינען מיר נאָך אַלע איצונד 1)
ווי מיר זיינען פאַראַיאָרן געווען:
אַלע באַנאַנד 2) גאָר פריש און געזונט
ווי מיר האָבן זיך דעמלט געזען?

אוי! נישט איינער איז אונדז געווען ליב,
וואָס ער ליגט איצט שוין און פוילט אין גריב:
זיין לעבן האָט געעקט ווי אַ חלום,
מע זאָגט איצט אויף אים „עליו השלום“.

און ווער ווייסט פון אונדז אַט-אַ-דאָ,
ווער איבער-אַ-יאָר וועט דאָרט רוען?
דער טויט זאָגט דאָך נישט אָן די שעה,
ווען ער וויל דעם מענטש עפּעס טוען, 3)
אָפּט פאַלן ביי דעם שענסטן וועטער
אַראָפּ פון בוים די גרינסטע בלעטער.

און דער מענטש וואָס אויף דער וועלט איבערבלייבט,
קלאָגט ווען ער זיין פריינט די מצבה שרייבט.

---

1) איצט 2) אינאיינעם. 3) אַזאַ אויסשפּראַך באַקומט דאָס וואָרט „טון“ אין געוויסע דרום־רוסישע געגנטן.

(מחמת אַט אַזעלכע לידער ווי דאָס אויביקע, מיט זייער שטאַרק מאָראַלי־זירנדיקן אינהאַלט, מוז מען עטטינגער׳ן אַריינרעכענען אין דער גרופּע אידישע פאָלקס־דיכטער, ביי וועמען דער פרומער מוסר־טאָן און די מאַניר פון לערנען אַבסטראַקטע, מאָראַלישע לעקציעס פון קאָנקרעטע אָביעקטן, איז איינע פון די הויפּט כאַראַקטעריסטיקן.)

אַ קינד ווערט געבוירן 1)

(אויסצוגן פון דער פּאָעמע „דאָס ליכט“)

ווי צוגעמויערט צום קוימען שטייט
דער קעסל, מיט חלב ביז צום ראַנד.
נאָך היינט מוזן די ליכט זיין גרייט.
רירט אייך, יונגען! זייט אַלע באַנאַנד.
פון דעם פנים הייס,
קאַפּן מוז דער שווייס,
ווען די מלאכה זאָל דעם מייסטער לויבן —
אָבער די ברכה קומט נאָר פון אויבן.

צו דער מלאכה וואָס מיר מאַכן אַצינד,
שיקט זיך 2) עפּעס אַן ערנסטער שמים;
וואָרום נאָר די אַרבעט מאַכט זיך געשווינט
וואָס מע רעט דערביי אַ וואָרט אַ זיס...

דאָס וואָס מיר ווילן דאָ מאַכן
און מיר צעשמעלצן איצט אין פייער,
וועט אַמאָל דערקלערן זאַכן,
וואָס זענען ביי אונדז גאַנץ טייער.

צי וועט זיין אַ שמחה צי אַ לייד,
וועט עס געבן צו דערקענען
און נישט מיט ווערטער, נישט מיט רייד
נאָר אַז מע וועט עס זען ברענען;
פון דער צייט וואָס מע ווערט געבוירן,
צי גייט עס גוט, צי גייט עס שלעכט,
ביז מע ווערט פון דער וועלט פאַרלוירן,
וועט אַלם דערקלערן אונזער לעכט....

באַלד ווי דאָס קינד קומט פון דער מוטער,
ווייסט ער נישט, וואָס איז זיס, וואָס ביטער,
אין דער צייט ליגן נאָך פאַרבאָרגן
זיינע אַלע שמחות און זאָרגן. —
איצט קומט ער אויף דער וועלט אַרויס,
ווי פון אַ פינצטער, אַ טונקל הויז,
דאָס ערשטע איז די ליכטיקע שיין,
וואָס פאַלט אים אין די אויגן אַריין;
ער קען זיך מיט איר נישט דערקוויקן,
ער קען אין איר נישט אַריינקוקן.
מיט דעם גרויסן ליאַרעם און געוויין
קומט ער אויף דער וועלט אַרויסצוגיין,
די מאַמע, די קימפּעטאָרן,
צוזאַמען מיט דער וואַרטאָרן, 3)
גיבן זיך נעבאַך אַלע מי
און דעקן אים די אייגעלאַך צי.
נאָר איין ליכט צינט מען אָן אין ווינקל.

עס מעג זיין ליכטיק, מעג זיין טונקל;
ווייל די אַלטע באָבע דבורה
ציטערט זייער, זי האָט מורא,
די שדים זאָלן נישט קומען,
פון איך ווייס ניט וואו צושווימען,
אָדער אויף קאָטשערעס צו רייטן,
דאָס זיסע קינדעלע צו פאַרבייטן.
און די שדים אַוועקצוטרייבן,
דאָס קינד זאָל דאָס אייגענע בלייבן,
קען נאָר דערהיטן אונדזער לעכט.
אַכט גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט...

---

1) ביי די פאָלקס־דיכטער ווערט דאָ די אויסלייגונג אפט איבערגעלאָזט אומפאַרענדערט. 2) פאַסט זיך. 3) די וואָרטס־פרוי, די וועכטערן אַרום דער קימפעטאָרן.

(„דאס ליכט“, עטטינגער'ס גרעסטע און וויכטיקסטע פאעמע, איז גע־שריבן אין דער פארמע פון א שמועס ביים ליכט־שמעלצן און, אנהויבנדיק פון דעם ניי־געבארן קינד'ס ברית, גייט זי איבער אין א באטראכטונג פון זיין גאנץ לעבן. אויף אז ענלאכן שטייגער האט אויך דער שפעטערדיקער פאלקס־דיכטער אליקום צונזער געשריבן זיין „סנדק“, וואו, כלומרשט שטייענדיק איבער'ן קינד, גיט דער סנדק פון ברית אן איבערבליק איבער'ן קינד'ס גאנצע צוקונפט.)

אברהם בער גאָטלאָבער

אברהם בער גאטלאבער — בארימטער העברייאישער פאעט, נאוועליסט און פובליציסט. געבארן דעם 14טן יאנואר, 1811, אין אלט־קאנסטאנטין, אין אוקראינע, געשטארבן דעם 12טן אפריל, 1899, אין ביאליסטאק, אין פוילן. גאטלאבער האט אויך ליב געהאט די אידישע שפראך און אויף איר געשריבן לידער און טעאטער־שטיקער. (זע ש. ניגער וועגן גאטלאבער, „די צוקונפט“, 1924).

(„איש חסיד“ איז א זייער אלטע העברייאישע באלאדע, ייאם געפינט זיך אין סדור און ווערט געזונגען אין אידישע הייזער אין די שבת'ע־נעכט. אונזער משכילישער פאעט גיט דא א מאדערנע, סאטירישע באארבעטונג פון דער אלטער באלאדע; פון דעם דארטיקן פארצייטיקן פרומען מאן („איש חסיד“) ווערט דא א שלימזל'דיקער חסיד, מיט א ווייב מיט א „מענה לשון“, וועלכער, ווערנדיק רייך, ווערט ער אויך גראב און פארדארבן — די באלאדע איז דא א ביסל אפגעקירצט.)

איש חסיד

(באלאדע 1)

פאר גאנץ לאנגע צייט,
דערציילט מען ביי לייט,
איז א חסיד א פרומער געוועזן:
א חסיד, דאס הייסט,

ווי איטלאַכער ווייסט —
דאָס פאַרשטייט איר מסתמא אַליין:

אַ ווייב אַן אַנטיק
און קינדער פינף שטיק,
נאָר קיין ברויט איז אין שטוב ניט געווען:
דאָס ווייב לאָזט ניט רו,
די קינדער דערצו:
„גיב אונדז עסן — מיר וועלן אויסגיין!"

ער גייט אום פאַרשמאַכט,
ביז שפּעט אין דער נאַכט:
„אוי, ביז וואַן איז דער שיעור מיר צו גיין?"
במחשבות פאַרטיפט,
ער האָרכט ווי מע ריפט —
און דערזעעט פאַר זיך עמיצן שטיין.

מע גיט אים די האַנט
אַזוי ווי באַקאַנט
און מע פרעגט אים: „וואָס ביסטו פאַרטראַכט?"
ער ענטפערט אים שטיל:
„דער קאָפּ איז מיר דיל,
אוי, פאַרשוואַרצט ווער איך טאָג אַזוי נאַכט!

נאָר צרות און לייד,
קיין עסן, קיין קלייד,
ווי נ'אַפּסאַרני 2) איז אין שטוב ביי מיר קאַלט;
דאָס שטיקעלע ברויט
איז שווער ווי דער טויט —
און מע ווערט פון דעם גיך גרוי און אַלט..."

„אָט הער נאָר מיין קינד,
דו ווייסט וועמען צינד

האָסט אַ זכיה פֿאַר זיך דאָ צו זען ? —
איך בין, אַנו טרעף,
פֿון הימל דער שעף 3)
אליהו הנביא אַליין !

איך וויים וואו אַ סוד,
איך האָב דורך אַ כאָד, 4)
וואו דו ווילסט קאָנסטו טרעפֿן מיך דאָרט :
איך וואַקס פֿלוצים אוים
אין איטלאַכעם הויז,
ווי מע רעט נאָר אַרוים מיר אַ וואָרט.

און פסח ביים טיש,
צו קידוש, צו פֿיש,
צו די סדרים דורכאוים מוז איך זיין :
און גאַנץ אויבענאָן
דאָרט גרייט מען מיר אָן
אַ באַזונדערן בעכער מיט וויין.

און וואו נאָר סע איז
עס טרעפֿט זיך אַ ברית,
קום איך אַהין צו לויפֿן גאָר גיך.
און פֿלי נאָך אַחוץ
אַרום ווי אַ בליץ—
אומעטום בין דאָך איך דער שליח...." 5)

„אוי, זיידעניו, הערט,
אַז מיר איז באַשערט
אליהו׳ן צו זען דאָ הי,
טאָ העלפֿט זשע מיר אויך
מיט אייער גאָט׳ס כח...
וואָס,עס דאַרף אייך דען קאָסטן פֿיל מי ?

איך גיב אייך דאָס וואָרט
אָט דאָ אויפ'ן אָרט —
איך וועל פרום זיין און ערלאך און פיין;
און צדקה אָן אַ שיעור
וועט פאַלן פון מיר —
אַזאַ צדיק ווי איך וועט ניט זיין!...“

דער זיידע האָט געהערט,
האָט לאַנג ניט געקלערט,
טוט אַ זאָג באַלד צום חסיד גאַנץ שטאַרק:
„דו נעם מיך און בינד
און פיר מיך געשווינד
אָפּ אַהין וואו עס שטעלט זיך דער מאַרק.

און פרעג נאָר דאָרט רעכט
ווער דאַרף זיך אַ קנעכט,
וואָס קאָן אַלסדינג טון אין דער וועלט?
פאַרקויף מיך, נישט טראַכט,
און גיך אָפּגעמאַכט —
דו וועסט נעמען פאַר מיר אַ סך געלט!“

אוי, זיידעניו, ניין!
ווי קען עס געשען,
אַז אַ קנעכט זאָל פאַרקויפן זיין האַר?
איך וועל עס נישט טאָן
אייך פאַר אַ מיליאָן,
ניין, איך וויל נישט, איך קאָן נישט, קיין צער!“

„דו שוטה, איך וויים,
נאָר טו וואָס איך הייס,
מן הסתם, אַז מע שמיסט דאָ מיט דיר,
טאָ זיי ניט קיין נאַר —
דו ביסט שוין מיין האַר,
שטיי נישט, נעם מיך און בינד מיך און פיר!“

אַ פריץ דאָרט שטייט,
דעם אידן דערזעט
אויף דעם מאַרק מיט אַ קנעכט דאָרטן שטיין.
„וואָס קאָסט אָט דער העכט,
דער דאָזיקער קנעכט?"
„כ'וויל אַכט הונדערט מאָל טויזנט גילדיין;

„עס איז קיין סך געלט —
און וואָס אין דער וועלט
וועט ער מאַכן דיר, קריגן אַלסדינג:
דו ווילסט דיר אַ הויז? —
אָט בויעט ער דיר אויס,
מיט דעם קיק ווערט זי פאַרטיק גאָר גרינג!"

„מע דערקענט אין איין בליק,
ער איז אַן אַנטיק...
וויפיל טעג דאַרפסטו בויען אַ הויז?"
„אַ הויז? וואָס הייסט דאָס?
וואָס קלעקט דאָס מיר, וואָס? —
אויב דו ווילסט, בוי איך אַ שטאָט דיר באַלד
אויס —

פאַרגעס ניט דאָס אויך,
אַז ניט מיט מיין כח
טו איך מאַכן אַלסדינג וואָס איך מאַך:
די האַנט מיינע שאַפט
מיט הימלישער קראַפט
און מיר העלפן מלאכים אַ סך..."

דער קנעכט איז פאַרקויפט,
דער חסיד אַנטלויפט,
ער פאַרפירט אַזש דעם „זייט מיר געזינד!"
ער הערט נישט קיין וועלט,
ער האָט שוין היינט געלט —
אליהו'ן פאַרגעסט ער געשווינט...

מע זאָגט, אין אַ צייט,
ווי ס׳פּירט זיך ביי לייט,
האָט שוין קיינער דעם חסיד דערקענט;
אוים חסיד, אוים, אוים,
אוים חסידות, אוים,
אַ כל בו׳ניק, 6) נעמט גרויסן פּראָצענט !... 7)

---

1) דער געוויינטלאַכער טייטש פון באַלאַדע איז : אַ פּשוט׳ע, פאָלקלאַכע, פּאָעטישע דערציילונג ; ניט זעלטן קומט אין דער באַלאַדע אויך אריין אַ ראָמאַנטישער אָדער פאַנטאַסטישער עלע־מענט. 2) פּסאַרניע (סלאַוויש) — אַ שטאַל פאַר הינט. 3) שעף — Chief. 4) אַ דורכגאַנג, אַ וועג, אַ צוטריט. 5) „שליח“ ווערט אין דרום־רוסלאַנד אַרויסגערעט אַזוי ווי „שליד“ און קען זיך גאַנץ גוט גראַמען מיט „גיד“ ; דאָס זעלבע איז אויך וועגן „כח“ און „אויך“ אין נעכסטן סטראָף. 6) אַ כל בו׳ניק — איינער וואָס איז „אַלץ וואָס אין דער קאָרט שטייט“, אַ טרייפניאַק, אַ צעלאָזענער יונג. 7) עס הייסט, ער ווערט אַ האַרטער וואָכערניק, „רייסט פון לעבעדיקע און פון טויטע“.

בעריל בראָדער

בעריל בראָדער (מאַרגאַלים) — געבאָרן אין בראָד, גאַליציע, אין 1817, געשטאָרבן, ווי עס ווערט איבערגעגעבן, אַרום 1880, אין פּליעשטש, רומעניע. בעריל בראָדער, ווי וועלוועל זבאַרזשער און אַנדערע פאָלקס־דיכטער, איז געווען אַ אומוואַנדרנדיקער זינגער, ד. ה. ער פלעגט אַרומפאָרן איבער אידישע שטעט און שטעטלאַך און אונטערהאַלטן דעם עולם, זינגענדיק אייגענע און פרעמדע לידער, אַפט פערזאָניפיצירנדיק זיי מעשה אַקטיאָר. אַרום דעם מיטן פון 19טן יאָרהונדערט איז, אין גאַליציע, אין פאַרבינדונג מ־ט דער השכלה־באַוועגונג, אויפגעקומען אַ גאַנצע „שולע" אַזעלכע אונטערהאַלטער, וועלכע מען האָט טאַקע גערופן: „די בראָדער זינגער". שפּעטער־צו האָבן זיך אַזעלכע זינגער אויך געוויזן אין אידישע ווײַן־קעלערן און ענלאַכע פּלעצער אין אָדעם און אַנדערע רוסישע און רומענישע שטעט. עטלאַכע אַזעלכע זינגער זיינען טאַקע געווען צווישן די ערשטע אַקטיאָרן פון שטענדיקן אידישן טעאַטער.

ביבליאָגראַפיע: א. ליטווין, „די צוקונפט", דעצעמבער, 1914; ב. גאָרין, „די געשיכטע פון אידישן טעאַטער".

אַ ליד פון איין שמש (1

א.

איך קרומער שמש,
מיין געצייג איז דער קרומער שטעקן;
מיין לעבן ווערט מיר נמאס,
אַז איך דאַרף אויפשטיין וועקן;

פאַרטאָג איז ביי יעדן דער בעסטער שלאָף,
ער איז זייער געזונט און גוט;
אויף מיר איז אויסגעגאַנגען איין גאָט'ס שטראָף,
פון דעם טעם ווייס איך נעבאך ניט.

ב.

אַז איך האָב אַמאָל איין טעות,
איך קלאַפּ אין איין פרעמדן לאָדן אָדער
פענצטער—
צו דעם וואָס איך האָב אומזיסט הוצאות,
שעלט מיך אַפילו דער קלענסטער:
איך בין איין מענטש, איך בין פאַרשלאָפן,
וואָס זאָל איך נעבאך טאָן?
ניט גענוג, גאָט האָט מיך געטאָן שטראָפן,
שעלט מען מיך נאָך גאַנץ גוט אָן!

ג.

אַז איך האָב אַמאָל איין מאַרק-מענטש
אָדער איין מאַרק-מעקלער פאַר איין בעל הבית,
כאַפּ איך פון דעם שטן איין בענטש, 2)
גאָר אָן איין פאַרוואָס:
דער בעל הבית קומט אַהיים שפּעט פון דעם מאַרק
און האָט איין גלעזל משקה אין קאָפּ,
ער ליגט ווי איין מת און שלאָפט שטאַרק
און שרייט: „ער האָט ניט געהערט מיין קלאַפּ“.

ד.

אַז עס קומט דאָנערשטאָג מיט דער פּושקע צו גיין,
ווערט אין מיר מיין בלוט פאַרמישט:
איינער שאָקלט מיט דעם קאָפּ: ניין!
דער צווייטער זאָגט: ער האָט נישט!
דער עושר האָט גראַד ביי זיך פעריאַלן 3)
דער אָרימאַן האָט נישט קיין געלט;
יו, 4) עס ווערט מיר טאַקע נישט פאַרפאַלן —
לעת עתה בלייב איך אויסגעשטעלט.

ה.

אויף חתונות און אויף ברית'ן צו גיין,
שיקט מען מיך אַרום בעטן;
כאָטשע יענער וויל נישט גיין,
טאָר איך אים נישט אָפּטרעטן;
איינער וויל נישט גיין, דער מאַכט זיך קראַנק,
אין דעם דריטן האָב איך גראָד פאַרגעסן;
שרייט מען: דורך דעם שמש האָבן מיר נישט
קיין דרשה־געשאַנק, 5)
דערוואַרגן זאָל ער זיך מיט דעם עסן.

ו.

אַז עס קומט פאַרטאָג סליחות,
האָבן מיינע פיס ניט קיין שפּאָר: 6)
דער גבאי וואוינט ביי אַלדע רוחות
און דער חזן ביי אַלדע שוואַרצע יאָר;
אַלע געסלאַך פון דעם מאַרק
בין איך שוין אויסגעקראָכן,
נישט איינמאָל האָב איך געבראָכן דעם קאַרק
און דערצו דעם לאַמטערן צעבראָכן. 7)

ז,

אַז עס קומט פרייטאָג זייגער פיר,
ווייס איך ניט, וועלכעס צו טאָן פריער:
צי זאָל איך די לעכט אָנקלעפּן,
צי זאָל איך ווי אַ רוח אַרומשוועבן;
פון דעם ווינט שמעלצן אוים די לעכט
און איין שייגעץ האָט דעם ערוב 8) צעריסן;
שרייט מען: פאַר וואָס איך האָב נים פאַררעכט?
דערוואַרגן זאָל ער זיך מיט דעם ביסן.

ח.

איין חזן איז אויך שלעכט, ווי מען קוקט אַריין,
עס איז אויך פון די שלעכטע פּרנסות:
אַקעגן 9) קאָן מען אים נישט מדחה זיין; 10)

אָבער מיר זאָגט מען תיכף אָפּ פון דעם שמשות.
דער גבאי האָט זיך שפּעט אויפגעכאַפּט,
איך בין נישט אַוועקגעגאַנגען קיין ד׳ אמות.
און שרייט: ער האָט נישט געהערט ווי איך
האָב געקלאַפּט, —
קלאַפּ יו, קלאַפּ נישט, ביסט אוים שמש!

---

1) דאָס ליד, ווי די מייסטע לידער ביי די פאָלקס־דיכטער, איז וואָס מען רופט, אַ דראַמאַטישער מאָנאָלאָג: דער דיכטער פירט אַרויס אַ געוויסן טיפּ און לאָזט אים ריידן פאַר זיך אַליין. אין מייסטע אַזעלכע לידער, ביי אונדזערע פאָלקס־דיכטער, באַקלאָגט זיך דער פאַרשווין אויף זיין ביטערן גורל. (זע בעריל בראָדער׳ס „איין ליד פון איין וועכטער“, אין מ. באַסינ׳ס אַנטאָלאָגיע, ערשטער באַנד). אין „ליד פון איין שמש“ ווערן אויסגערעכנט אַלע ביטערע מלאכות פונ׳ם שמש אין פאַרצייטיקן שטעטל: ער מוז רופן אין שול, מוז אויפשטיין פאַרטאָג און „קלאַפּן“ צו סליחות, מוז פאַרבעטן דעם עולם אויף חתונות, מוז אַכטונג געבן, אַז דער ערוב זאָל זיין גאַנץ — און זיין לוין קריגט ער דורך אַרומגיין מיט דער פּושקע און שנאָרן. אַזעלכע אויסדרוקן ווי „קרומער שמש“ מיט׳ן ״קרומען שטעקן״ זיינען גוטע סימנים, אַז דער זינגער פלעגט דאָס ליד דראַמאַטיש פּערזאָניפיצירן. 2) כאַפּן אַ בענטש — כאַפּן אַ פּסק; אַמאָל — אויך קריגן געבראָכן די ביינער. 3) פּעריאַלן — אימפּעריאַלן: אַ פּופצנרובלדיקע רוסישע גילדערנע מטבע פון יענער צייט. 4) יו (יעי) — דאָס איז די עלטערע פאָרמע פון אונדזער היינטיקן „יע“. 5) דאָ האָבן מיר אַ גאַנצע חתונה־סצענע: חתן־כלה׳ס עלטערן האָבן אַרויסגעקוקט עס זאָל קומען אַ גרויסער עולם אויף חתונה, וועט פאַלן אַ סך דרשה־געשאַנק פאַר׳ן נייעם פּאָר׳ל. און אַז ס׳איז ניטאָ קיין עולם, שילט מען דעם שמש, ער זאָל זיך דערוועגן מיט דער חופּה־וועטשערע וואָס ער „עסט אומזיסט“. אַקעגן, אין סטראָף 7, האָבען מיר, ווי עס ווייזט אוים, אַז אַנצוהערעניש אויף אַ שבת׳דיקער סצענע: דער ערוב זייענדיק צעריסן, „טאָר מען ניט טראָגן“ אום שבת,

קען מען ניט אַוועקנעמען דעם טשאָלנט פון בעקערשן אויוון. דער הונגעריקער עולם שילט דאַמאָלס דעם שמש, ער זאָל זיך דערוועגן עסנדיק. 6) האָבן מיינע פיס ניט קיין שפּאָר — מאָר איך ניט קאַרגן, ניט שאַנעווען מיינע פיס. 7) נאָך אַן איינצעלהייט וואָס מאַכט די זאַך לעבעדיק און דראַמאַטיש; אין דעם ביינאַכטיקן חושך גייט דער שמש אַרום מיט אַ לאַמ־טערן און קוקט אויס, וואו ס'איז אַ אידיש הויז.. 8) דער ערוב איז אַ מין דראָטענער צאַם אַרום אידישן שטעטל אָדער קוואַר־טאַל, געמאַכט לויט'ן דין, כדי מען זאָל „מעגן טראָגן" אום שבת. 9) דערפאַר, אָבער. 10) מדחה זיין — אַוועקשטויסן, פאַרטרייבן.

װעלװעל זבאַרזשעװער

(בנימין װאָלף עהרענקראַנץ)

וועלוועל זבארזשער (עהרענקראנץ) — **געבארן אין זבארזש, גאליציע,** אין 1812 אדער 1819, געשטארבן אין 1882 אדער 1884, אין קאנסטאנטינאפאל. ווי שוין פריער באמערקט, איז וועלוועל זבארזשער אויך געווען אז אומוואנדרנדיקער זינגער, אזוי ווי בעריל בראדער, אבער מיט א סך, א סך מער חשיבות. וועלוועל און זיינע געזאנגען פלעגן זיין זייער אנגעלייגטע געסט אפילו אין רייכע, היינטוועלטיק־אריסטאקראטישע און ליטעראַרישע קרייזן. ער פלעגט אויך אנשפארן אין ווייטע לענדער, למשל, אין בעסאַראביע, טערקיי, א. א. וו. זבארזשער איז גלייכצייטיק געווען אי א אידישער, אי א העברייאישער דיכטער און מען קען גרינג ארויסזען פון זיינע לידער, אז אויך די דייטשע שפראך און פאעזיע זיינען אים ניט נעווען פרעמד ער איז געווען א משכיל און ווערליק אזא לאזט ער זיך אין זיינע לידער אפט אריין אין א שפּאטישער קריטיק אויף די אידישע פירונגען. עד היום דערציילט מען אים נאך פיל קונדייסישע אנעקדאטן און שטיקלאך. זבארזשער איז אויך איינער פון יענע פאלקס־דיכטער, וואס ביי דער זייט פון „דראַמאטישן מאנאלאג“ אדער משכיליש־סאטירישער פאעמע, הויבט ביי זיי שוין אויך אן ארויסצושפּראצן דאס ל י ר י ש ע ליד, אזא ווי „דער ע׳לנדער זוכט די רו“.

ביבליאגראפיע: ל. ווינער ‘Yiddish Literature’ ש. ניגער, „די צוקונפט“, 1925.

דער עלנדער זוכט די רו

זאָג מיר, איך בעט דיך, דו ווינט,
דו שוועבסט דאָך אויף דער גאַנצער וועלט,
ווייסט נישט וואו דער עלנדער זיך געפי[illegible]
צו רוען אַ ג׳צעלט,
וואו רציחות האָט אויפגעהערט,
מ׳האָט קיינמאָל נישט געקלאָגט;
וואו קיין אויג האָט נישט געטרערט,
דער גערעכטער ווערט נישט געפּלאָגט? —
דער ווינט שוויגט און בלייבט שטיל שטיין,
זיפצט און ענטפערט: „ניין, ניין!"

זאָג מיר, דו טיפעם, דו גרויסעם מער, 1)
דו שטראָעמסט אַזוי ווייט
ביי דיינע אינזלען הין און הער —
ווייסט נישט ערגעץ, אין אַ זייט,
וואו דער פרומער געפינט אַ טרייסט,
צו רוען אַ זיכער אָרט,
ווייסט נישט ווי די שטאָט הייסט?
זאָג דאָס גוטע וואָרט! —
דער ים שטורימט און ברומט: „ניין,
איך האָב זאָ איין אָרט נישט געזען!" 2)

דו שיינע לבנה, מיט דיין פּראַכט,
דו קוקסט דאָך איבעראַל,
ווען עס איז שטיל ביי דער נאַכט
פאַרדעקט מיט דער שוואַרצער שאַל;
דו גייסט דאָך אוים די גאַנצע וועלט
תמיד דורך די נעכט;
ווייסט נישט ערגעץ איין געצעלט,
וואו דעם גוטן איז נישט שלעכט? —

מע זעט זי אין אַ וואָלקן באַלד פֿאַרגיין,
זיפֿצט און ענטפֿערט: „ניין, ניין!“

זאָג זשע דו מיר, מיין זעלע פּאַרט,
ליבע און האָפֿנונג דערנעבן,
ווי די זון גייט אויף יעדן אָרט,
וואו געפֿינט מען אַ רואיק לעבן,
וואו קיין שלעכטס איז נישט דערביי,
מע לעבט נאָר אין פֿריידן;
פֿון זינד און זאָרג איז מען פֿריי,
פֿון צרות און פֿון ליידן? —
זיי געבן אַלע איין אַנטוואָרט:
„רואיק לעבט מען אין הימל דאָרט!“

---

1) דייטש — ים 2) ווערט אין דרום־רוסלאַנד, רומעניע א. א. וו. אַרויסגערעט: „געזעין“.

די וועלט

(דער טאָן פֿון דעם ליד איז כאַראַקטעריסטיש פֿאַר וועלוועל זבאַרזשער'ס קונדייסערייען.)

וו. ז.

אוי וויי! אַ רוח אין דער וועלט,
ווען מען זי בענטשט און ווען מען זי שעלט,
ווען מען זי לייגט, ווען מען אויף די פֿיס זי שטעלט,
ווען מען זי האָט פֿיינט און פֿון ווען מען זי קווועלט,
ווער עס איז ביי איר נמאס און ווער איר געפֿעלט;
דער קלוגער, דער בריה גייט אין די הייזער,
דער שוטה, דער נאַר איז דער גאַנצער וועגווייזער.
אוי וויי! אַ רוח אין דער וועלט,
ווען מען זי בענטשט און ווען מען זי שעלט!

אוי וויי! א רוח אין דער וועלט,
ווער עס גילט היינט פאר דעם גרויסן העלד,
ווער הייסט היינט בראוו און קלוג,
ביי וועמען שטייט אין דאס גאנצע גליק,
פאר וועמען האט מען היינט אלער רעשפעקט,
ווער ווערט נעבאך פון יעדן געגעקט: 1)
אלע גראבע יונגען איז אלעס גוטס באשערט,
אלע איידלע מענטשן ליגן גאר אין דער ערד.
אוי וויי! א רוח אין דער וועלט,
ווער עס גילט היינט פאר דעם גרויסן העלד!

אוי וויי! א רוח אין דער וועלט,
ביי וועמען שטייט אין דאס גאנצע געלט,
וועמען פארצערט די היץ און די קעלט,
ווער ווייסט נישט צו זאגן פון מאנגל און נויט,
וועמען קומט אן ביטער דאס טרוקן שטיקל ברויט;
קעגן אלע גראבע יונגען איז זי זייער מילד —
וואס טויגן די חכמות, אז דאס נארישקייט גילט?
אוי וויי! א רוח אין דער וועלט,
ביי וועמען שטייט אין דאס גאנצע געלט!

1) געזידעלט. — וו. ז.

שלום בערנשטיין

שלום בערנשטיין — נעבארן ארום ערשטן פערטל פון 19טן יארהונדערט, אין קאמעניץ־פאדאלסק, דרום־רוסלאנד, געשטארבן צווישן די זיבעציקער און אכציקער יארן. בערנשטיין איז געווען שטארק פאפולער און זיינע לידער פלעגן אפט געזונגען ווערן. אין ליד „די בייקע", וואס ווערט דא היבשלאך אפגעקירצט, שפירט זיך א הויך פון דער השכלה, בשעת „די נעמרייע פריינט" איז א ביישפיל פון דעם מאראליזירינדיקן גייסט פון די פאלקס־דיכטער. אבער ער האט אויך מער לירישע לידער.

זע מ. באסינ׳ס אנטאלאגיע, ערשטער באנד.

די בייקע 1) אָדער די פאַלשע האָפענונג

די וועלט איז גרויס, די וועלט איז ווייט,
דער מענטש זוכט נאָר זיין גליקס-שטערן;
די האָפענונג טרייסט אים אין דער שלעכטער צייט:
עס וועט דיר שיינען, דו וועסט אויפגעריכט ווערן.
גילדערנע בערג זאָגט זי אים צו,
טויזנטער מאַכט זי אים פון אַ גראָשן —
ווי אַ פונק־פייער אַזוי איז זי, ...

אָט שיינט זי, אָט לייכט זי, אָט ווערט זי פארלאָשן.
זי באוויזט זיך אין געטלאָכן געשטאַלט,
זי קוויקט אים איטלאָכם אבר;
אַזוי ווערט ער גרוי, אַזוי ווערט ער אַלט,
אַזוי באַלייט זי אים אין קבר.
די שונאים זאָלן אַזוי לעבן, 2)
צי האָט מען דער האָפענונג וואָס צו גלויבן.

אַז איך בין נאָך אַ קליין קינד געווען,
מיט קליינעם שכל, יונג, פיין און גוט,
מיין השגה איז אויך געוועזן קליין,
קליינע צרה׳לאך האָבן שוין גענאָגט מיין בלוט.
וואָס איך האָב פאַרלאַנגט, האָב איך ניט געקריגן,
דעם קינד׳ס השגה וועלכער מענטש ווייסט?
מי׳האָט מיר פירגעזאָגט טויזנט ליגן,
אַ ציגעלע מיט מאַנדלען 3) איז געווען מיין טרייסט;
אין דער בייקע האָב איך געגלויבט,
צו דעם ציגעלע האָב איך געגלוסט;
מיט דער האָפענונג האָב איך געלעבט
און האָב געהאָפט גאָר אומזיסט.
די שונאים זאָלן אַזוי לעבן,
צי מען האָט מיר אַ ציגעלע געגעבן.

דאָס ציגעלע איז געשווינט ווי אַ חלום פאַרפלויגן,
דאָס ציגעלע האָט זיך גאָר פאַר אַ באַהעלפער
פאַרשטעלט;
די צרה האָט מיר גאָר געעפנט די אויגן,
אַז אַ רבי און אַ חדר איז דאָ אויף דער וועלט.
„גיי, שרייט די מאַמע, גיי אין חדר!
גיי, מיין תכשיט, גיי, מיין לעבן!
גיי, לערן די תורה, לערן כסדר,
אַ פייגעלע וועט דיר דער רבי געבן“.
אין דער בייקע האָב איך געגלויבט,
צו דער פייגעלע האָב איך געגלוסט,

מיט דער האָפענונג האָב איך געלעבט
און האָב געהאָפט גאָר אומזיסט.

די שונאים זאָלן אַזוי לעבן,
צי האָט מיר דער רבי אַ פייגעלע געגעבן...

די כלה איז געשווינט ווי אַ חלום פאַרפלויגן,
די כלה האָט זיך גאָר פאַר אַ ווייב פאַרשטעלט;
די צרה האָט מיר געעפנט די אויגן,
אַז פון צוויי מוז דריי ווערן אויף דער וועלט.
איך בין נאָר פון אונטער דער חופה אַפיר, 4)
האָב איך שוין געהערט: „פאַרפאַלן דיין לעבן!
ווי גאָט האָט געבאָטן, לעב נאָר מיט איר,
אַ גוטע פרנסה וועט ער דיר שוין געבן".
אין דער בייקע האָב איך געגלויבט,
צו דער פרנסה האָב איך געגלוסט,
מיט דער האָפענונג האָב איך געלעבט
און האָב געהאָפט גאָר אומזיסט.

די שונאים זאָלן אַזוי לעבן,
צי האָט מען מיר פרנסה געגעבן.

מיינע אַלע יאָרן זענען ווי אַ חלום פאַרפלויגן,
די אַלע גליקן האָבן זיך פאַר דער עלטער פאַרשטעלט;
די אמונה אַליין האָט מיר געעפנט די אויגן,
אַז דעם מענטשנ'ס לעבן איז נאָר יענע וועלט.
יענע וועלט זי איז קיין קאַטאָוועס, 5)
גרייט דיך נאָר צו, ווי צו דער חופה דער חתן!
דו ווייסט דאָך, אַז צדקה תציל ממות, 6)
דאָרטן וועסטו עסן פונ'ם לויתן!"
אין דער בייקע גלויב איך בנאמנות,
צום לויתן גלוסט איך און גלוסט;

האָב שוין גאָט אויף מיר רחמנות,
כאָטש די האָפּענונג זאָל ניט זיין אומזיסט.
ווער זשע וויל אַזוי לעבן,
צי וועט מען מיר אַ שטיקל לויתן געבן?

1) בייקע — אַן איינרייידעניש, אַ בבא־מעשה.

2) ווערט אין דרום רוסלאַנד אַרויסגערעט „לעיבן" און קען שוין ווי עס איז זיך גראַמען מיט „גלויבן".

3) אַן אָנצוהערעניש אויף די וויג־לידלשע פערזן: „דאַס ציגעלע איז געפאָרן האַנדלען ראָזשינקעס מיט מאַנדלען".

4) אַרויס.

5) קיין קאַטאַוועס — קיין שפּאַס, קיין קלייניקייט.

6) אַז אפּט געברויכטער שפּרוך פון תהלים און באַטייט אַז צדקה (אויך אַ גוט, אָרנטלאַך לעבן) פּאַרהיט פון טויט.

די געטרייע פריינט

צוויי הויכע ביינק
שטייען דאָרט שטאָלץ,
אויף זיי אין דער לייַנג
ליגט אַ שטיק האָלץ:

אויבן און אונטן
שטייען מענטשן צוויי
און אַ קלאָץ אַ געזונטן
צעזעגן זיי.

איך טו זיי אַ פרעג:
„זאָגט מיר באַשטימט,
וואָס זינגט עס די זעג
און דער קלאָץ וואָס ברומט?"...

„פארשטייסט ניט קיין זאך,
מענטש, שטיק ליים:
דאָס איז זייער שפּראַך,
אַ סוד ליגט אין דעם... 1)

אין דעם ברומען באַשטייט
דיר מענטש אַ וואונק,
אַז פון דאַנען אַ ברעט
דינט דיר צו אַלדינג:

פון איר מאַכסטו אַ וויגל,
אַ קאַמאָדע אַ גוטע,
אַן אָרעם צו אַ שפּיגל,
אַ בעט און אַ מטה...2)

1) ווערט אין דרום־רוסלאַנד אַרויסגערעט: „דעים".

2) „די מטה" — דער קאַטאַפאַלק, אויף וועלכן מען טראָגט דעם טויטן צו דער קבורה.

מיכל גאָרדאָן

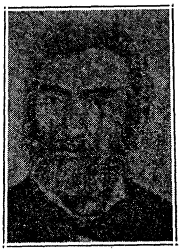

מיכל גאָרדאָן — פאָלקס־דיכטער און כאַראַקטעריסטישער משכיליש־סאַטירישער פּאָעט: האָט אויך עטלאָכע ריין־לירישע לידער, ווי „מיין לעבנס־צייט“, וואָס ווערט דאָ געבראַכט. מיכל גאָרדאָן איז געווען געוואַלטיק פּאָפּולער, אַזוי, אַז זיינע לידער זינגט מען נאָך ביז היינט. געבאָרן דעם 4טן נאָוועמבער, 1823, אין ווילנאָ, האָט אָבער אַ סך יאָרן פאַרבראַכט אין דרום־רוסלאַנד. געשטאָרבן דעם 26טן דעצעמבער, 1890, אין קיעוו.

זע ש. ניגער׳ס אָפּהאַנדלונג וועגן גאָרדאָנען אין דער „צוקונפט“, 1923.

די שטיפמוטער

אויפ׳ן בית הקברות, אונטער אַ מצבה,
הערט זיך ביטער אַ קול פון אַ נקבה,
דאָס שרייט א מוטער: „אָי ווי מיר, אָי ווינד,
וואָס טוט אַ שטיפמוטער מיין טייערן קינד?!

מיין גאַנצעס לעבן וואָס איך האָב פאַרבראַכט,
איז דאָס נאָר געווען אַ פינצטערע נאַכט;
מיין קינד איז מיר געווען מיין ליכט, מיין שיין.
איצט ליַיט עס נעבאַך גרויס צרות און פּיין.

מיט בלוט פון הארצן האב איך אים דערצויגן,
כ'האב אים געוואשן מיט טרערן פון מיינע אויגן;
איצט צאפט מען זיין בלוט, מען ברעכט זיינע ביינער,
ער שרייט, ער וויינט, עס העלפט אים ניט קיינער...

עס שטייען מענטשן פון ארום און ארום:
וואס שווייגט איר אלע, צי זייט איר שטום?
ווען אייער הארץ איז פון אייזן און שטיין,
פון קינד'ס הייסע טרערן דארף עס צעגיין!

אט זעט: די שטיפמוטער שלאגט אים אין קאפ,
זי דראפעט זיין פנים, בלוט רינט אראפ;
זי שלאגט אים, ווארפט אים אויף די ערד אנידער,
זי בייסט אים, רייסט אים, ברעכט זיינע גלידער.

ער שרייט: א מוטער, א מוטער, העלף מיר!
ווען קענסט ניט העלפן, טא נעם מיך צו דיר...
שטייט אויף אלע טויטע, שטייט אויף געשווינט,
שטייט אויף אלע טויטע, ראטעוועט מיין קינד!

אלע טויטע ליגן רואיק אין זייער רו;
צו גאט'ס כסא-כבוד פלי איך באלד צו,
פון גאט'ס כסא-כבוד וועל איך ניט אפטרעטן,
ביז ער וועט דערהערן מיין שרייען, מיין בעטן...

* *
*

רבונו של עולם, וואו זענען דיינע רחמנות,
דער פאטער ביסטו פון יתומים און אלמנות: (1
ווי קענסטו זען, ווי די מרשעת
גיסט אוים אויף מיין יתום איר גיפטיקן כעס?

מיינע יונגע יאָרן האָסטו מיר אָפּגעשניטן 2)
ביסטו מחוייב מיין יתום צו היטן;
פון דיין וועלט האָב איך ניט געהאַט פאַרגעניגן,
טאָ לאָז מיך כאָטש רואיק אין קבר איינליגן...

ווי קען איך אין קבר איינליגן באַרוט,
ווען ס'רינט מיר אַריין מיין יתום'ס בלוט?
ווי קען איך צום גרוב צוריק זיך אומקערן,
ווען מיין גרוב איז פול מיט מיין יתום'ס טרערן?...

* *
*

נו, שווייג שוין, מיין קינד, זיי רואיק, מיין נשמה,
איך האָב שוין געהערט פון גאָט אַ נחמה.
גאָט זאָגט: ס'וועט זיין צו דיינע צרות אַן ענד,
ער וועט אויסלייזן דיך פון דער שטיפמוטער'ס הענט.
די מרשעת, די שטיפמוטער, וועט גאָט באַשטראָפן
און דו מיין קינד, שווייג, צו גאָט זאָלסטו נאָר האָפן.
פאַר אַלע דיינע צרות, פאַר אַלע דיינע לייד
וועט גאָט דיר באַצאָלן מיט נחמות און פרייד.

נו, שווייג שוין, מיין קינד, וויש אָפּ דיינע טרערן,
דו זאָלסט מיך ניט מער פון מיין רו שטערן.
גאָט וועט דערפילן זיין הייליקעס וואָרט, —
נו, קען איך שוין ליגן רואיק אין מיין אָרט..."

---

1) גאָט איז דער „אבי יתומים ודיין אלמנות" (דער פאָטער פון די יתומים און דער ריכטער פאַר אלמנות) אַ זייער אָפט געברויכטער ביבלישער שפּרוך.

2) אָפּגעשניטן די יונגע יאָרן — פרי אַוועקגענומען פון דער וועלט.

דער גט

(דאָס ליד איז שטאַרק כאַראַקטעריסטיש סיי פאַר גאַרדאָנען אַליין און סיי פאַר זיינע חברים, די משכּילישע סאַטיריקער. לויט דער פאָרמע, ווערט עס דער סטודענט באַלד דערקענען אַלס „דראַמאַטישער מאָנאָלאָג": די קליינשטעטלדיקע פרוי פון איינעם, וואָס אין דער „צעלאָזענער" דרום־רוסישער שטאָט פּאָלטאַווע איז ער אַראָפּ „פון אידישן וועג", אַ משכּיל געוואָרן, רעכנט אויס זיינע חטאים און פאָדערט פון אים אַ גט. דער הויפּט שפּאַס ליגט אין דעם וואָס די אַלט־מאָדישע אידענע מאַכט אַזאַ גרויסן געוואַלד איבער אַזעלכע ק ל י י נ ע עבירה'לאַך.)

איר זייט דאָך, רבי איד, אין פּאָלטאַווע געווען,
האָט איר דאָך דאָרטן מיין מאַן געזען;
מען זאָגט, מען זאָגט — אַ חרפּה אָן אַ זייט —
מען זאָגט, אַז ער איז געוואָרן פאַרשייט.

מען זאָגט: ער גייט שוין גאַנץ קורץ געקלייט,
נאָך דער גוי'אישער מאָדע גאָר אָפּגענייט,
ער גייט אָן אַ היטל גאַנצע טעג
און רעט מען מיט אים, זאָגט ער: מען מעג.

ער זאָגט: מען מעג, אָט דאָס איז מיין צרה,
וואָס ער האָט געלערנט די שטיקל גמרא, 1)
אַלץ, וואָס ער טוט, זאָגט ער: מען מעג,
אַזוי גייט ער אַראָפּ פון אידישן וועג.

מען זאָגט: עס האָט שוין אַ מאָל געטראָפן,
אַז ער האָט אָן קריאת־שמע איינגעשלאָפן,
ער האָט זיך גאַנץ שפּעט דאַוונען געשטעלט
און לאַנג „והוא רחום" 2) גאָר פאַרפעלט.

ער איז געוואָרן פון די פיינע יונגען,
ער האָט ראש השנה אַ דייטש לידל 3) געזונגען,
צו תשליך האָט ער ניט געשאָקלט די פּאָלעס,
ער פאַרלייגערט דאָך נאָר דעם אידישן גלות. 4)

עס זאָגט מיר איינער אויף זיינע נאמנות,
אַז זיין קליין בערדל הייגגט אויף סכנות,
ער הויבט שוין אָן מיט איר זיך צו שעמען,
ער טראַכט זי גאָר אַרונטערצונעמען.

זיינעם אַ פריינט האָט געטראָפן די צרות,
ער האָט מיט זיין בערדל געשלאָגן כפרות,
האָט מיין מאַן אויף אים געמאַכט אַ ליד,
אַזוי ווי ער וואָלט עס זיין דער ערלאכער איד.

צי טאָר איך מער פאַרברייגגען די יאָרן
מיט׳ן מאַן, וואָס האָט עולם הבא פאַרלאָרן?
צי וועל איך גאָר מיט אים שוין לעבן קענען?
איך ווייס דאָך: ער וועט אין גיהנם ברענען.

איר פאָרט דאָך, רבי איד, קיין פאַלטאַווע צוריק,
דורך אייך קען איך האָבן מיין שטיקעלע גליק.
זאָגט דאָרטן מיין מאַן, אַז איך זיין ווייב בעט,
ער זאָל מיר דורך אייך באַלד שיקן א גט.

---

1) „ער קען לערנען“, ווייזט ער אוים מיט קונציקע (סאָפּיס־מישע) דריידלאַך, אַז וואָס ער טוט, איז גאָר קיין עברה ניט. 2) אַ רייע ערנסט־טרויעריקע תפלות וואָס מען זאָגט מאָנטיק און דאָנערשטיק. 3) אַ היינט־וועלטיק, אַן אפיקורסיש לידל. 4) לויט׳ן תלמודישן שפּרוך, אַז איבער די רשעים קען משיח ניט קומען.

מיין לעבנס־צייט

פֿון מענטשנ׳ס לייב בין איך אַרויס
מיט גרויס געשריי, מיט גרויס געוויין;
אָבער איצט אין דער ערד, מיין אייביק הויז,
וויל איך גאַנץ שטיל און רואיק זיין.

אַזוי ווי דורך אַן אָפֿען טיר
אַרויס אין גאַס פֿון איינגן שטוב,
אַזוי גאַנץ רואיק גיי איך מיר
אַראָפּ פֿון בעט אריין אין גרוב.

אָט באַלד איז מיין קורץ לעבן אַוועק,
אָט באַלד קומט אָן זיין לעצטע שעה:
ניט לאַנג זיין אָנהויב און שוין זיין עק,
אָט ערשט געוועזן און באַלד ניטאָ.

מיליאָנען יאָרן זענען פֿאַרשוואומען
איידער איך בין אויף דער וועלט געוועזן,
מיליאָנען יאָרן וועלן אָנקומען
און איך וועל מער די וועלט ניט זען.

עס טוט אַמאָל פֿון ים אַ שפּריץ
אַ טראָפּן וואַסער פֿאַר׳ן זונען־שיין
און פֿאַלט געשווינט אַזוי ווי אַ בליץ
צוריק אַראָפּ אין ים אריין.

אַזוי איז מיין קורצע לעבנס־צייט,
אַזוי איז מיין גלענצנד לעבנסגליק:
עס גייט גאָר פּלוצלונג אַרויס פֿון אייביקייט
און פֿאַלט אין אייביקייט געשווינט צוריק.

יהודה לייב גאָרדאָן

יהודה לייב גאָרדאָן — געבאָרן אין ווילנאַ, אין 1830, געשטאָרבן אין פּעטערסבורג (איצט לענינגראַד) אין 1892. יהודה לייב גאָרדאָן (אַ נאָענטער קרוב פון מיכל גאָרדאָן) איז, ביז'ן אויפקומען פון ח. נ. ביאַליק, געווען פאַררעכנט פאַר'ן גרעסטן העברייאישן פּאָעט פון דער נייער צייט. ער איז אויך אַ סך יאָרן, סאַי מיט זיינע בייסנדיקע פּאָעמעס און איראָנישע נאָוועלעס און סאַי מיט זיין פּראַקטישער טעטיקייט, געווען איינער פון די גרעסטע און עקסטרעמערע פאַרקעמפער פון דער השכלה אין רוסלאַנד. אידיש האָט ער געשריבן צופאַליק, אפשר אויך בלויז שפּילנדיק און זיין ביכל אידישע פּאָעזיע (וואַרשוי, 1886) טראָגט טאַקע דעם כאַראַקטעריסטישן נאָמען „שיחת חולין“, עס הייסט לייכטזיניקע פּלוידעריי. ס'איז ניט באַקאַנט, אַז י. ל. גאָרדאָנ'ס לידער זאָלן האָבן געזונגען געוואָרן ווי ס'איז כמעט אַ אויסנאַם געווען דער פאַל מיט די אַנדערע פּאָעטן פון דער גרופּע. זיי שליסן זיך אָבער דאָך אָן אָן דער פאָלקס־דיכטונג מיט זייער משכיליש־סאַטירישן אינהאַלט און מיט דעם וואַרים־פאָלקסטימלאַכן טאָן פון זייער שפּראַך און סטיל. עס דאַרף פאַרבייגייענדיק אויך באַמערקט ווערן, אַז אין גאָרדאָנ'ס אידישע לידער איז פאַראַן אַ סך ווייניקער בייגעריקייט איידער אין זיינע העברייאישע שירים. דער „זמר לשמחת תורה“ וואָס ווערט דאָ געבראַכט, וואָלט זיך אין יעדער הינזיכט טאַקע גאַנץ גוט געקענט פּאַסן פאַר שלום בערנשטיין און פיל אַנדערע פאָלקס־דיכטער.

זמר לשמחת תורה

א.

לחיים, ברידער, לחיים, לחיים!
היינט זענען מיר די תורה מסיים,
היינט הויבן מיר זי אָן נאָכאַמאָל ווידער —
דרום לחיים ולשלום, ליבע ברידער!
זייט פריילאַך און דאַנקט דעם גאָט, דעם ליבן
פאַר די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געשריבן.

ב.

די הייליקע תורה געשריבן אויף פאַרמעט
איז דאָך אונדזער טרייסט אין אונדזער אַרמוט;
אַלץ אויף דער וועלט האָבן מיר פאַרלאָרן:
דער בית המקדש איז חרוב געוואָרן,
חרוב דאָס לאַנד וואו מיר זענען געזעסן,
אפילו אונדזער לשון האָבן מיר פאַרגעסן,
ניטאָ אונדזער מלוכה, ניטאָ אונדזער כהונה,
נאָר אונדז איז געבליבן אונדזער אמונה;
גאָט אין האַרצן, די תורה אין דער האַנט,
זענען מיר געגאַנגען פון לאַנד צו לאַנד,
פיל צרות געליטן, דאָך לעבן געבליבן —
דורך די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געשריבן.

ג.

קומט, ליבע ברידער, קומט אהער גיכער,
קומט, לאָמיר עפענען די היסטאָרישע ביכער —
וואָס דערציילט די געשיכטע? וואָס שרייבן
די קראָניקעס?
נאָר רויבער-געשיכטן, מעשות פון ראַזבאַיניקעס!(1
אונדזער געשיכטע, אַזוי גרויס ווי די ערד,
איז ניט מיט אַ פעדער נאָר מיט אַ שווערד,

ניט מיט טינט געשריבן, נאָר מיט בלוט און טרערן,
ניט אין לייפּציג געדרוקט, 2) נאָר אין גלות
דעם שווערן,
ניט אין גאָלדשניט געבונדן, נאָר אין קייטן
און אייזן.
לאָז מיר כאָטש איינער קומען און ווייזן,
וואו מען האָט אונדז ניט פאַרפאָלגט
און פאַרטריבן —
פאַר די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געשריבן?

ד.

נאָך גאָר אין אָנהויב, פאַר גאַנץ לאַנגער צייט,
אַז מיר זענען געוועזן נאָך שטיקלאָך לייט,
ווי בעלי בתים אין דערהיים נאָך געזעסן
און אין פרעמדע הייזער קיין טעג ניט געגעסן,
דענסמאָל נאָך — אַך! זאָל דאָס ניט טרעפן קיינעם,
וואָס מיר האָבן אויסגעליטן פון אונדזערע שכנים,
ווער רעט שוין דערנאָך, ווי אונדזערע יאָרן!
אַז די שכנים זענען בעל בתים געוואָרן...
און מיר האָבן געמוזט ניט גערן, באונס, 3)
אַריינציען וואוינען ביי זיי אין שכנות.
ווי האָבן מיר געלעבט, ווי זענען מיר געלעגן?
— אַך, איר וואָלט שוין בעסער גאָר ניט פרעגן! —
ווי קעפּלאָך קרויט, ווי אַ הויפן ריבן — 4)
מיט דער הייליקער תורה אויף פאַרמעט געשריבן.

ה.

צוויי טויזנט יאָר, אַ קלייניקייט צו זאָגן!
צוויי טויזנט יאָר געמאַטערט, געשלאָגן,
זיבן-און-זיבעציק פינצטערע דורות,
געשטאָפּט מיט צרות, געפילט מיט גזרות;
אַז איך וואָלט נעמען דערציילן יעדע גזרה,
וואָלט היינט ניט געווען שמחת תורה; 5)

נאָר דאָס דאַרף איך גאָר ניט, עס איז זייער גוט
ביי יעדן איינגעשריבן אין זיין מאַרך, אין
זיין בלוט. —
מיר האָבן אַלץ אויסגעהאַלטן, אַלץ אַוועקגעגעבן,
אונדזער געלט, אונדזער כבוד, אונדזער געזונט
און לעבן,
ווי אַמאָל חנה אירע קינדער די זיבן,
פאַר די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געשריבן.

ו.

און איצט איז שוין בעסער ? לאָזט מען אונדז
צופרידן ?
האָט מען שוין אַמאָל דערקענט אַז מיר אידן
זענען אויך מענטשן אַזוי ווי אַנדערע ?
וועלן מיר ניט מער אין דער וועלט אַרומוואַנדערן ?
וועט מען זיך אויף אונדז מער ניט באַקלאָגן ?
דאָס וויים איך ניט, דאָס קען איך אייך ניט זאָגן —
איינס וויים איך: עס לעבט נאָך דער אַלטער גאָט
אויבן,
די אַלטע תורה אונטן און דער אַלטער גלויבן;
דרום זאָרגט ניט און האָפט אויף גאָט דעם ליבן
און אויף די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געש.יבן.

ז.

לחיים, ברידער, לחיים, לחיים!
היינט זענען מיר די תורה מסיים,
היינט הויבן מיר זי אָן נאָכאַמאָל ווידער,
דרום לחיים, לשלום, ליבע ברידער!
זאָרגט ניט און האָפט אויף דעם ליבן
און אויף די הייליקע תורה אויף פאַרמעט געשריבן.

---

1) רוסיש — מערדערישע רויבער. 2) „לייפּציגער דרוק" איז אַמאָל געווען באַרימט מיט די פיל טייערע אידישע ספרים וואָס ער פלעגט אַרויסגעבן. 3) באַוינעס — אוים נויט. 4) „ווי א

הויפּן ריבן" איז, נאַטירלאַך, אַז זייער „אָרגינעל" צוגלייכעניש און וואָלט מן הסתם ניט געוועזן, ווען דער פּאָעט וואָלט ניט באַדאַרפט קיין גראַם צו „געשריבן". אין דער געגראַמטער הקדמה צו זיין ביכל לידער פּאַרענטפערט זיך י. ל. גאָרדאָן פאַר די רוסישע און דייטשע ווערטער וואָס ער געברויכט, טאַקע דערמיט, וואָס ער האָט זיי געמוזט האָבן צוליב'ן גראַם.
5) דאַמאַלס וואָלט, הייסט עס, דער טאָג פון פרייד פאַרקערט געוואָרן אין א טאָג פון טרויער.

אליקום צונזער

אליקום צונזער — געבארן דעם 28טן אקטאבער, 1840, אין ווילנא, אפגעלעבט אסך יארן אין מינסק, אין 1889 אויסגעוואנדערט אין ניו יארק, וואו ער איז דעם 22טן סעפטעמבער, 1913, געשטארבן. פון פראפעסיע איז צונזער געווען א בדחן און לידער־זינגער, מיט אזא פאפולאריטעט, אז עס איז צו אים ממש ניט געווען קיין גלייכן. נאך איצט ווערן זיינע לידער אפט געזונגען. צונזער איז געווען דער קלאסישער־פאלקס־דיכטער, באגאבט מיט דער פייאיקייט צו מ א ר א ל י ז י ר ן אין פערזן און גראמען אויפ׳ן טראדיציאנעל־פרומען אידישן שטייגער און דראמאטיש צו פערזאניפיצירן זאכן פון דער נאטור (למשל, זומער און ווינטער) און פון מענטשלאכן לעבן (דאס ליכט, די שרייב־פעדער, דאס זייגערל) און אפלערנען פון זיי א מוסר־השכל פאר׳ן מענטשן. אין ליד „ר׳ תחנון“ דראמאטיזירט ער די שול־תפלה תחנון אזוי לעבעדיק און מיט אזא חנ׳עוודיקן הומאר, אז דאס ליד ווערט דורך דעם אלעמען איין־און־איינציק אין דער אידישער דיכטונג. אחוץ די פערזאניפיצירונגען האט צונזער אויך באלאדעס און באטראכטונגען. ווערנדיק, ווי די אנדערע פאלקס־דיכטער, מיטגעריסן מיט דער השכלה, האט ער איר אויך יארן־לאנג געדינט מיט ערנסטע און, ווען־ניט־ווען, אויך מיט סאטירישע געזאנגען. אין די ערשטע אכציקער יארן, אז עס הויבט זיך אן די ציוניסטישע באוועגונג, שטייט צו איר צונזער ווארים צו און ווידמעט איר א פאר פון זיינע באליבטסטע לידער („שיבת ציון“ און „די סאכע“). האבנדיק צוגעקוקט זיך אין אמעריקע, אין אנהויב פון די ניינציקער יארן, צום שווערן לעבן פון די אידישע פעדלער, האט ער דא פארפאסט זיין „צום פעדלער“, וואס איז א צייט לאנג געזונגען געווארען אויף די ראגן פון אלע אידישע גאסן אין ניו יארק. לידער מיט לירישע טענער האט צונזער העכסטנס נאר עטלאכע. בלויז אין איין פונקט טיילט ער זיך אפ פון די

מייכטע אנדערע פאלקס־דיכטער — זיין שפראך איז ווייט ניט אזוי לויטעב און זאפטיק ווי זייערע.

ביבליאגראפיע: „צונזער׳ס אויטאביאגראפיע״; י. ענטין וועגן צונזער׳ן „די צוקונפט״, 1920.

דאס ליד פון ר׳ תחנון 1)

א.

ערב ראש חדש ניסן נאכ׳ן דאווענען אויפ׳ן שטעל
שטעלט זיך ר׳ תחנון אין שול ביים שוועל;
ער זעגנט זיך מיט דער שול, מיט זיין אלטער קווארטיר
אויף א גאנצן חודש ביז נאך ראש חודש איר.
„אדיע!״ שרייט ר׳ תחנון, „איך גיי, איך ווייס ניט וואו,
וואו נאר איך קום, נעמט מען מיך ניט צו.

ב.

איך ווייס ניט פון מצה, גאט אויסהיט!
פון זרוע, פון כרפס — אויף מיין לעבן ניט;
מע פוצט אויף די הייזער, די טישן, די בעטן —
איך נעבאך טאר ניט אויפ׳ן שוועל ארויפטרעטן;
פון הלל, 2) פון הגדה איז יעדער צופרידן,
נאר איך טאר ניט קומען אויפ׳ן שוועל צו א אידן.

ג.

פאר דריי טויזנט יאר אז איך וואלט עס וויסן,
אז איך וועל פון פסח גאר ניט געניסן,
וואלט איך געפינען א מיטל גאר אוים די וועלט:
איך וואלט מיר אין מצרים ביי דער ראגאטקע 3) געשטעלט
און וואלט ניט געלאזן ארוים און אריין,
ביז זיי וואלטן מיך מיטנעמען אויף יו״ט 4) צו זיין.

ד.

גלייך נאָך פּסח דינג איך מיר אַ דירה,
דאָרטן צו וואוינען כאָטשבע איבער ספירה:
דאמאָלס איז ניטאָ: „מע טאָר ניט, מע מאָג“
מע זאָגט מיך אין שול צוויי מאָל אַ טאָג —
און פּלוצלונג מע לאַכט שוין אויף תחנון׳ס מפּלה:
עס קומט אָן ל״ג בעומר און די ימי הגבלה! 5)

ה.

וואָס האָב איך דעם שבועות פאַר אַ בייז געטאָן,
אַז ער מיך אויך גאָר ניט ליידן קאָן?
עס שטייען אין פּאַלעש 6) אידעלאַך פול,
איך וואָלט וועלן אַריינגיין אין שול,
אָבער דאָ זאָגט מען אקדמות, דאָ לייענט מען רות —
פאַר דעם אָרימן ר׳ תחנון געפינט מען קיין זכות.

ו.

די שלעכטע צייט אַוועק, עס קומען אָן „דריי וואָכן“,
דאָ בין איך שוין פאָרט צו אַ תכלית דערקראָכן:
מע זאָגט געשמאַק תחנון, מע זאָגט תיקון חצות! 7)
טרעפט זיך גאָר פּלוצלונג אַ ברית ביי אַ בעל הבית,
שטעלט זיך אַ מוהל און זינגט זיך די שירה — 8)
ר׳ תחנון טרעט אָפּ, ער האָט ווייטער ניט קיין דירה.

ז.

תשעה באב אין שול ר׳ תחנון קוועלט:
איך מיין, היינט, איז שוין גאָר מיין וועלט —
גיבן זיי דעם טאָג יום טוב אַ נאָמען,
האָב איך שוין ווייטער די מפּלה פון המן:
נאָך שמונה עשרה נעמט מען קינות זאָגן
אַנטלויף איך הוצאַק 9) וואו די אויגן מיך טראָגן.

ח.

איך דערלעב שוין קוים דעם אלול דעם גוטן: 10)
איך ווער שוין אין שול אַ גאַנצער מחותן —
מישט זיך אַריין אַ מעשה דערינען:
דאָס רוב תחונות טוט זיך אין אלול געפינען, 11)
צו רייך, צו אָרים, אין וואָס פאַר אַן אופן —
מוז שוין ר׳ תחנון פאַר מנחה אַנטלויפן. 12)

ט.

ראש השנה, יום כפּור דאַרף מען שופר בלאָזן,
קען מען ניט ר׳ תחנון אין שול אַריינלאָזן,
בין 13) יום כפּור לסוכות און סוכות ניין טעג
מוז איך שוין פאַר זיי מיידן די וועג;
פאַר׳ן מחזור, פאַר הושענות געפינט מען אַן אָרט —
פאַר ר׳ תחנון איז ניטאָ ווער זאָל ריידן אַ וואָרט.

י.

ביי חברה קדישא 14) איז ט״ו כסליו אַ חוק,
צו גיין אויפ׳ן פעלד, צו פאַסטן דעם טאָג:
די שול מיט פּרוכתן איז דורכאויס אויסגעשלאָגן,
דער חזן דאַוונט און טוט סליחות זאָגן —
ר׳ תחנון נעמט מען גאָר אין חברה ניט אַריין;
מע האָט מורא, ער זאָל ביינאַכט צו דער סעודה 15)
ניט זיין.

יא.

חנוכה אין שול איז מיט אַ טאָלק, מיט אַ לאַד: 16)
מע זאָגט על הנסים מיט גרויס פּאַראַד:
צי דאַרף איך דען ליידן פון אנטיוכוס דעם טייל,
אַז אין בית המקדש איז ניט געווען צו ברענען קיין אויל? —
מיט אַמאָל גיט אין בימה אַ קלאַפּ דער שמש,
אַנטלויף איך אַ צעטומלטער פון זיי ד׳ אמות. 17)

יב.

מן הסתם האָב איך חנוכה קנאַפּ צרות געהאַט,
אַז מע האָט נאָך צוגעגעבן חמשה עשר בשבט.
קיין שופר, קיין הלל, קיין פּיוט, קיין סליחות 18)
און איז פאַרט פאַר׳ן תחנון גרעסער אין יחוס!
עס איז דאַמאָלס ראש השנה 19) פאַר בוימער, פאַר פּירות,
דאַרף ליידן ר׳ תחנון בוימערשע עברות. 20)

יג.

אַז מע לייענט די מגילה, די מעשה פון המן,
נו, ווערט שוין ניט דערמאָנט פון ר׳ תחנון זיין נאָמען.
מע טרינקט, מע גיסט גאָר אָן אַ מאָס!
נעכאַי וואָלט איינער מכבד זיין ר׳ תחנון מיט אַ כוס!
נעכאַי וואָלט זיך איינער פאַרגעסן, פון שיכרות, ווי עס גיט,
ער זאָל זאָגן תחנון! — דאָס טרעפט אָבער ניט!

יד.

מילא פון פּורים אַז איך לייד בין איך בשמחה מלא,
איך האָב כאָטש הנאה פון המן׳ס מפּלה,
אָבער וואָס איז דער יחוס מיט דעם פּורים קטן, 21)
אַז איך מייד אים די וועג, די שול אָפּגעטראָטן?
דעם חשבון פון אַן עיבור 22) ניט איך וויים, ניט איך קען,
פון מיינטוועגן זאָל זיין ווי פאַראַיאָרן איז געווען!

טו.

פונדעסטוועגן קאַפּאַיע 23) איך זיך דורך די צייט;
עס טרעפט מיר נאָך אָפּט פון דער זייט:
אין די קליינע שטעטלאַך אָדער ביי גרעסטע מנינים
די קליינע יום טובים פאַרגעסן זיי די סימנים,
מיט וואָס פאַר אַ בכיות 24) מע טוט עס זאָגן!
דאָס קען דורכ׳ן יאָר פיל תחנון׳ס איינטראָגן.

---

1) אַ רייע תפלות אין טאָג־טעגלאַכן דאַוונען, וועלכע הויבן זיך אַז מיט׳ן וואָרט „תחנוני" (טאַכאַנונאַי) — מיינע געבעטן;

די תפלות צייכענען זיך אויס מיט אַ באַזונדערער טרויעריקייט און געבראָכנקייט. לויט׳ן דין טאָרן די דידאָזיקע תפלות ניט געזאָגט ווערן אין קיין שום יום טוב, גרויסן אָדער קליינעם, אַלגעמיינעם אָדער אפילו פּריוואַטן: דעם גאַנצן פּסח־חודש ניסן טאָר דער תחנון ניט דערמאָנט ווערן. 2) הלל (האַלעל) — אַ רייע פרייליכע, גליקלאַכע קאַפּיטלאַך תהלים, וואָס ווערן געזאָגט אין די יום טובים. 3) ראַגאַטקע — אַ טויער אָדער שלאַגבוים פאַר אַ שטאָט. 4) יו״ט — די ראשי תבות (איניציאַלן) פון יום טוב. 5) הגבלה (האַגבאָלע) — אַרומגרענעצונג; די דריי טעג פאַר שבועות הייסן „שלשת ימי הגבלה“, ווייל דער חומש דערציילט, אַז דריי טעג פאַר מתן תורה האָט משה רבנו אַרומגעגרענעצט דעם באַרג סיני, פאַרבאָטנדיק דעם פאָלק צו אים זיך צורירן. 6) פּאָלעש — דאָס פירהויז, דער קאָרידאָר פון שול. 7) אַ רייע טרויעריקע תפלות און געזאַנגען, וואָס באַציען זיך אויף חורבן בית המקדש. 8) אינ׳ם פרימאָרגן ווען אין שול איז אַ ברית, ווערן געוויסע פּסוקים פון דאַווענען אויסגעזונגען גאָר הויך און מיט באַזונדערער פרייד. 9) הוצאַק — אַ פאַרגרייזט סלאַוויש וואָרט, וואָס באַטייט אַנטלאָפן; אַנטלויפן הוצאַק — אַנטלויפן שנעל. 10) אלול, דער חודש פון זאָרג און טרויער איבער די זינד, הייסט טאַקע דערפאַר ביי אונדזער ר׳ תחנון׳ען אַ „גוטער חודש“. 11) נאָך די טרויעריקע חורבן בית המקדש חדשים תמוז און אב, אַן שמחות, קלייבט זיך אָן אַ סך חתונות פאַר׳ן חודש אלול. 12) פאַר מנחה — ווען עס הויבט זיך שוין אָן רעכענען דער נייער חודש. 13) בין (בעין) — צווישן. 14) חברה קדישא (כעווורע קאַדישע) — די חברה וואָס פאַרנעמט זיך מיט מקבר זיין די טויטע. 15) ביינאַכט נאָכ׳ן תענית מאַכט חברה קדישא פאַר זיך אַ סעודה; דאָס איז שוין אירע אַ חזקה, אַ פּריווילעגיע. 16) לאַד — סדר. 17) ד׳ אמות (דאַלעד אַמעס) — פיר איילן; אַנטלויפן פון אימעצן ד׳ אמות, ניט שטיין אין זיינע פיר איילן — ניט צוקומען צו אים נאָענט. 18) פּיוט אָדער מחזור — ספּעציעלע שול־געזאַנגען אין די גרויסע יום טובים; סליחות — ספּעציעלע טרויער־געבעטן אין פאַסט־און טרויער־טעג. 19 און 20) דאָ ליגט אַ שיינער שפּאַס: חמשה עשר בשבט

איז דאָס ניי־יאָר (דער ראש השנה) פון די בוימער: ראש השנה איז אבער א יום הדין, א טאָג פון אָפּקומען פאַר זינד; גיט עס אונדזער פאָלקס־דיכטער די מעגלאַכקייט צו זאָגן, אַז חמשה עשר בשבט קומט דער אָרימער תחנון אָפּ פאַר בוימערשע עברות. 21 און 22) איז אַן עיבור־יאָר 'Leap Year' ווערט, לויט די אידישע אַסטראָנאָמישע אויסרעכענונגען, פּורים אָפּגערוקט אויף אַ חודש, און דער טאָג פון געזאָלט־זייענעם פּורים ווערט צום טייל אָפּ־געהיט אַלס פּורים קטן — דער קליינער פּורים. 23) קאַפּאַיען (דורכקאַפּאַיען זיך) — סלאַוויש — דורכגראָבן, דורכשטופּן זיך ווי עס איז. 24) בכיות (בכיעס) — געוויינען.

די פאַרשיידענע וועלט

א.

איין ערד טראָגט אונדז אַלעמען אויף אירע פליגל,
איין זון באַלייכט אָרים און רייך;
די איין שטיקל וועלט איז גלייך ווי אַ שפּיגל,
ניט אַלעמען זעט זי אויס גלייך:
פאַר דעם פרומען איז א יריד יעדער טאָג,
ער האַנדלט סחורה און שלעפּט אין הויז;
פאַר דעם אומגליקלאַכן איז די וועלט אַן אסטראָג, 1)
ער האָפּט פון איר צו ווערן לויז;
פאַר דעם גליקלאַכן איז דאָס אַ גאָרטן, אַ סאָד,
ער האָט פאַרגעניגן פון יעדער גראָז;
פאַר דעם נאַרן איז דאָס אַ באָד,
ער הערט אַ טומל און וויים ניט וואָס;
און פאַר דעם רשע, דעם דיב, 2)
איז דאָס אַ שחיטה־שטוב;
דעם מילדן זעט די וועלט אויס
פּונקט ווי אַ חתונה־הויז;

פאַר דעם געדריקטן זעט זי אוים קלאָר
ווי די שטרייט פון די פיש דאָרט אין טייך:
הכלל, די וועלט איז איינע נאָר
און ניט אַלעמען זעט זי אוים גלייך.

ב.

פאַר דעם פרומען איז די וועלט אַ יריד:
פיל ער טוט, איז אים רק קאַרג,
ער לערנט, ער דאַוונט, קיין שלאָף נעמט אים ניט,
דען מאָרגן איז שוין נאָכ'ן מאַרק:
ער גלויבט, אַז דער לעבן איז ערשט נאָך דעם טויט
פאַר דעם וואָס האָט גוטס מיטגעבראַכט;
און ווער עס האָט פרייטיק ניט אָנגעגרייט
ביי יענעם איז שבת די ליפּן פאַרשמאַכט. 3)
דען נאָך דעם מאַרק איז שוין די קראָמען פאַרשלאָסן,
דאַריבער כאַפּט ער ווי ווייט ער קאָן:
די אייגענע ציצית וואָס דאָ קאָסט אַ גראָשן
קריגט ער דאָרטן ניט פאַר אַ מיליאָן;
אויף יעטווידער שטראָם וואָס עס פליט
שווייגט ער און רעט נעבאך ניט;
וואָס האָט ביי אים געלט פאַר אַ ווערד,
אַז ער דאַרף קיין קאַראָטן, קיין פערד;
ברויט מיט וואַסער אויב ער נאָר האָט,
איז ער שוין אַ גליקלאַכער איד:
הכלל, פאַר דעם פרומען, דעם דינער פון גאָט,
זעט אוים די וועלט אַ יריד.

ג.

פאַר דעם קלוגן איז די וועלט אַ חדר:
זיין רבי איז דאָס די צייט,
ספרים ליגן אים אָפן כסדר —
דאָס זיינען די מענטשן, די לייט;
אַן אָפענער ספר איז אים די וועלט,
וואָס יעדער מענטש איז דאָרטן אַ בלאַט:

וועָר עס פירט גוט און וועלכער עס פעלט
און דער קלוגער לערנט עס פוןביידן דעם פשט ; 4)
ער זעט מענטשן מע לויפט, מע פליט,
דער נאָך בערלין, דער נאָך פּאַריז,
דער קלייבט קאַפּיטאַל און דאָ לעבט ער ניט ;
דער קלוגער באַרעכנט אַלץ, ווי נאַריש דאָס איז :
דער וויל ווערן רייך אין איין טאָג,
ווערט ער פאַרפוילט אין אַסטראָג ;
דער מאַכט זיין קינד פאַר אַ גביר
אויף דער עלטער צו שטיין ביי זיין טיר
און דער האָט ניט פון זיין גאַנצן אבמאַן 5)
לסוף אויף זיינע אייביקע קליידער : 6)
הכלל, פאַר דעם חכם, פאַר דעם קלוגן מאַן
זעט אויס די וועלט אַ חדר...

---

1) אַסטראָג (רוסיש) — געפיינקעניש. 2) דיב (דייטש)—גנב. 3) אַ תלמודיש ווערטל : „דער וואָס גרייט אָן ערב שבת, יענער האָט אום שבת". 4) לערנען דעם פשט (פשאַט) — לערנען דעם זין, דעם געדאַנק פון טעקסט. (אַן אויסדרוק ביים תורה־לערנען). 5 אבמאַן (סלאַוויש) — נאַרעריי, שווינדל. 6) אייביקע קליי־דער — תכריכים.

(דאָ אויביקע איז אַ גוט ביישפיל פון צונזער'ס פיל מאָראַליזירנדיקע באַטראַכטונגען. די זאַך איז דאָ היבשלאַך אָפּגעקירצט.)

אברהם גאָלדפֿאַדען

אברהם גאָלדפאַדען — דיכטער, שריפטשטעלער און, דער עיקר, גרינדער (סאַי מיט פּיעסן און מעלאָדיען און סאַי אַלס רעזשיסער און אונטערנעמער) פון שטענדיקן אידישן טעאַטער. געבאָרן דעם 12טן יולי, 1840, אין אַלט־קאָנסטאַנטין, דרום רוסלאַנד, געשטאָרבן אין 1908 אין נויאָרק. פיל יאָרן איידער נאָך ער איז געוואָרן דער ערשטער פּראָפעסיאָנעלער אידישער דראַמאַטורג, האָט גאָלדפאַדען שוין געהאַט אַ נאָמען מיט זיינע לידער און פיל פון דאָס בעסטע אין זיינע פּיעסן זיינען ווידער טאַקע זיינע לידער. נאָך פאַר זיין טעאַטער־קאַריערע פלעגט גאָלדפאַדען זיינע לידער באַזאָרגן מיט מעלאָדיען און אפשר טאַקע דערפאַר האָבן זיי שוין דאַמאָלס פאַרבלאַנדזשעט צו אייניקע וויין־קעלער און גאָרטן־זינגער. אַחוץ מיט די ניגונים צו זיינע לידער שליסט גאָלדפאַדען זיך אויך אָן אָן די פאָלקס־דיכטער מיט דער פאָלקסטימלאַכער האַרציקייט פון זיין שפּראַך און סטיל, מיט זיינע באַלאַדעס (צום ביישפּיל „רבקה׳ס טויט“) און מיט זיין מאָראַליזירנדיקן טאָן (למשל, אין „דריי מאָל אידישקייט“ און „דער סאַמאָוואַר“).

ביבליאָגראַפיע: ב. גאָרין, „געשיכטע פון איד. טעאַטער“; ש. ניגער, „די צוקונפט“, מערץ, 1926; און דאָס „גאָלדפאַדען בוך“, אַרויסגעגעבן פון אידישן טעאַטער־מוזיי, ניו יאָרק, 1926.

אַ תפלה

דו זיסער מלאך פון שלאָף,
וויג מיך מיט דיין לידעלע איין!
פאַרגעסן זאָל איך אין דער שטראָף;
מיט דיינע פליגעלאַך טרייב אַוועק
מיינע צרות און שרעק. —

אדוני לי,
מיט מיר ביסטו,
שיינק מיר דיין רו!
מיין נשמה נעם צו
ביז אין דער פרי —
נאָר דיר טרוי איך זי!

דו גרויסער וועכטער דאָרט אין הימל!
דיין טריי אויג איז דאָך שטענדיק וואַך,
ווען איך שלאָף און ווען איך דרימל,
היט מיך מיט דיינע קינדער גלייך! 1)
מיין נשמה איז דאָך פון דיר,
איבערנאַכט נעם זי ביי מיר!...

אדוני לי,
מיט מיר ביסטו,
שיינק מיר דיין רו!
מיין נשמה נעם צי
ביז אין דער פרי —
נאָר דיר טרוי איך זי!...

---

1) ארויסגערעט אין דרום־רוסלאנד — „גלאַך".

שבת, יום טוב און ראש חודש

שבת, יום-טוב און ראש חודש
דאַוון איך מיר אַליין פאַר זיך;
איך האָב מיר אַליין מיין אָרון קודש,
עס בעט נים קיינער אין אים נאָר איך.

מיין שווער הארץ איז דאָרט דער עמוד,
עס זעט אים קיינער נים אַרוים;
די ליבע איז דאָרטן מיין נר-תמיד...
עס ברענט — און לעשט קיינמאָל נים אוים!

דער חזן בין איך — אַלץ איך אַליין,
די צרות העלפן מיר ווי זינגערם מיט;
טרויריקס זינגען מיר אוים גאַנץ שיין,
פרייליכס? — עפּעס גייט ביי אונדז נים!...

די האָפנונג הערט מען דאָרט פּירזאָגן, 1)
מען הערט זי אַרוים אויך ווען זי שווייגט!...
באַלד הערט מען זי דאָרט וויינען, קלאָגן
און די טרערן קלאַפּן צו צום טאַקט! —

---

1) פירזאגן — פארלייענען (סופלירן) אימעצן, ער זאָל נאָכ־זאגן, ווי עס פּאַסירט פון צייט צו צייט אין שול (למשל, ווען נאָר אַ יונג יתומ'ל דאַרף קדיש זאָגן).

מײן הײליקעס לאַנד

א.

אויפ'ן שטײנערנעם װעג װאָס קײן בית לחם גײט,
זעט מען אַ קבר דאָרט שטײן
און פּונקט האַלבע נאַכט, װער דאָרטן נאָר שטײט,
הערט ער אַ שרעקלאַך געװײן...
מען קרעכצט, מען זיפצט: „אױ װײ, אױ װײ!"
דאָס איז אונדזער מוטער'ס קול...
דאָס װײנט צו גאָט ר ח ל מיט אַ געשרײ,
אירע קינדער אַז ער העלפן זאָל;
זי גײט ניט צוריק אין איר רו אַרײן
ביז זי הערט ניט אַ טראָסט 1) פון דעם הימל,
ביז גאָט אַלײן שלעפט זי דעמלט ניט אײן
אין איר זיסן, הײליקן דרימל!...

ב.

כ'װאָלט זען דעם ירדן, דעם הײליקן טײך,
װי ער װיגט זיך אין זײן בלויען בעט;
אַרום אים שטײען שעפעלאַך אויסגעשטעלט גלײך
און טרינקען זיך אָן ביז אין דער זעט;
און דאָרטן ניט װײט אויף אַ בערגעלע הויך
שפּילט זײ דאָס פּאַסטוכל צו;
און זײן שײנע שולמית זיצט זיך דאָרט אויך
און גלעט זײן קאָפּ אויף אירע קני;
זי פלעכט אים די האָר מיט אירע פינגער װי שנײ
און דערלאַנגט אים אַ קוש אויף זײן שטערן;
און די פּאַלמע בויגט שטיל אָן איר קאָפּ איבער זײ
זײער זיסן ראָמאַן אויסצוהערן!...

ג.

כ'װאָלט געװאָלט זען װי, פאַרטשאַדעט פון רויך,
פאַרטאָג װען דער נעבל איז נאָך בלאָװ,

דרימלט דער אַלטער לבנון אין דער הויך
און רעט עפּעס צו זיך פון דעם שלאָף!...
וואָס חלומ'ט זיך דעם זיידן? וואָס טראַכט ער?
וואָס קלערט?

צי דאַוונט ער דענסטמאָל? צי ניין?
צי ווידערהאָלט ער דעם תהלים וואָס ער האָט געהערט
פון זיין דוד'ן זינגען אַליין? —
צי קלאָגט ער, וואָס זיינע נעסטן זענען לער
און די פייגעלאַך זענען פאַרטריבן?...
דערפאַר קרעכצט ער פונ'ם שלאָף אַזוי שווער
וואָס ער איז אַזוי עלנד געבליבן?...

---

1) טרייסט (פאַרדייטשט.)

רבקה'ס טויט

(דער מדרש שרייבט: אַז רבקה איז געשטאָרבן, האָט מען זי געמוזט מקבר זיין ביינאַכט, כדי עשו זאָל ניט זען און וועט וועלן נאָכגיין נאָך דער מטה, וועט מען זי פלוכן, פאַר וואָס זי האָט אַזאַ זון געהאַט; יעקב איז אַנטלאָפן קיין חרן און יצחק איז געווען שוין אַלט — איז קיינער ניט נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה. א. ג.)

ס'איז נאַכט, אין הימל זעט מען ניט קיין שטערן
עס איז אַ פּחד אויף די גאַס אַרויסצוגיין;
שוואַרצע וואָלקנס גיסן דראָבנע טרערן
און דער ווינט זיפצט צו מיט אַ געוויין.

אַ מת, אַ מת, ערשט ניט לאַנג געשטאָרבן —
נאָר עטלאַכע מענטשן גייען טריט ביי טריט;
און טראָגן דעם טויט אַצונד אַ פרישן קרבן:
עס איז אונדזער מוטער רבקה — ווער קען זי ניט?

אַן אַן עולם און אַ לויה,
ניטאָ קיין מאַן, קיין קרוב און קיין פריינט,
ניטאָ קיין זון, קיין טאָכטער, קיין געטרייע
זיי זאָלן נאָכגיין נאָך דער מטה היינט!...

יעקב! יעקב! דיר חלומ׳ט זיך ניט מן הסתמא,
ליגסט און שלאָפסט אין פחד און אין שרעק;
שטיי אויף, דו יתום, האָסט שוין ניט קיין מאַמע,
אויף אייביק טראָגט מען זי שוין דאָרט אַוועק...

ניטאָ אויף דער וועלט נאָך אַזאַ געטרייע מוטער,
זי זאָל לײדן פאַר קינדער אַזאַ פּיין און שמערץ;
איר מאַמעס! וואָס אייך קומען זיך אָן קינדער ביטער,
נאָר איר קענט פילן אמת טאַקע איר הערץ...

איידער עס האָט נאָר אָנגעהויבן טאָג צו ווערן,
האָט מען שוין געלייגט אויף איר דעם שווערן שטיין;
שוואַרצע וואָלקן האָבן אים באַגאָסן מיט דראָבנע טרערן
און דער ווינט האָט צוגעזיפצט מיט אַ געוויין.

(דאָס ליד איז דאָ היבשלאַך אפגעקירצט).

דריי מאָל אידישקייט

וואָס גייט דאָרט אַ גאַנצער עולם פון אידן
און פון זייער פּנים שיינט אַרוים פרייד,
איינער מיט דעם אַנדערן ריידן צופרידן
און לאַכן און שפּאַסן פריילאַכערהייט?
וואוהין גייט דער עולם? וואָס איז דאָרט געשען? —
צו אַ ברית־מלה איז אַ מצוה צו גיין!...

וואָס גייט דאָרט ווייטער אַן עולם פון אידן
און טראָגן זיך עפּעס יום-טוב׳דיק געקלייט,
איינער מיט דעם אַנדערן ריידן צופרידן,
זיי שמועסן און לאַכן מיט גרויס פרייד ?
וואוהין גייט דער עולם ? וואָס איז דאָרט געשען ? —
צו אַ חופּה פירן איז אַ מצוה צו גיין !...

און וואָס גייט דאָרטן פאַר אַן עולם אידן,
פאַרכמאַרעט דאָס פּנים, פאַרזאָרגטערהייט,
הייסע טרערן זעט מען אין די אויגן זידן
און וויינען און אויקען : „אַ בראָך, אַ לייד !...“ ?
וואוהין גייט דער עולם ? וואָס איז דאָרט געשען ? —
צו אַ מת-מצוה איז אַ מצוה צו גיין !...

מ. מ. וואַרשאַווסקי

מ. מ. ווארשאווסקי — געבארן דעם 14טן נאוועמבער, 1848, אין אדעס; געשטארבן אין קיעוו, אין 1907. איינער פון די סאמע לעצטע און, אין אונדזערע טעג, דער פאפולערסטער פון די פאלקס־דיכטער. פון פראפעסיע אן אדוואקאט, האט אבער ווארשאווסקי שטארק ליב געהאט צו פארפאסן אידישע לידער אין אלט־פאלקס־דיכטערישן גוסט און, צופאסנדיק צו זיי הארציקע ניגונים, פלעגט ער זיי אפט זינגען פאר א קרייז פריינט. זיינע לידער זיינען אזוי פשוט און אזוי פארשפרייט אין פאלק, אז אפט מאכן מענטשן א טעות און מישן זיי אוים מיט פאלקס־לידער. די לעצטע צייט זיינען ווארשאווסקי׳ס לידער נאך מער פאפולער געווארן דורך דעם, וואס זיי זיינען אריין אין פאנאגראף. ווארשאווסקי האט העכסטנס עטלאכע לירישע לידער: די איבעריקע זיינען אדער באלאדעס (ווי „שרה און רבקה") אדער מאראליזאציעס (ווי „חד גדיא" אדער „צום באדעקנס דער כלה").

ביבליאגראפיע: שלום עליכם: „אידישע שרייבער".

שרה און רבקה

אַז איך בין געקומען קיין ראַכמעסטריווקע,
האָב איך דאָרט צוויי שיינע שוועסטער געזען:
איינע האָט געהייסן שרה, די אַנדערע רבקה, —
צוויי שיינע כלות זענען דאָס געווען,

יעדע פון זיי האָט געהאַט אַן'אַנדער מעלה;
דאָ האָט זיך פאַרדרייט מיר דער קאָפּ אויפ'ן אָרט:
וועלכע פון זיי זאָל איך מיר נעמען פאַר אַ כלה,
וועלכער פוןביידע זאָל איך געבן דאָס וואָרט? בים

אין שרה'לעס אויגן קען מען גלייך ניט קוקן,
ווי די זון אום תמוז, אַזוי שיינען זיי:
זיי שמייכלען, זיי לאַכן, זיי ריידן, זיי קוויקן
דאָס האַרץ, אַז זי טוט אַ קוק נאָר מיט זיי.
אָבער רבקה'לעס אויגן ברענען ווי פייער,
שוואַרץ ווי די קוילן וואָס טיף אין דער ערד:
אַז זי הויבט זיי אויף, ווערט דאָס לעבן טייער,
אַז זי לאָזט זיי אַראָפּ — האָט דאָס לעבן קיין ווערט...
בים

אַזעלכע ווי שרה געפינט איר ניט אין ביכלאַך,
גאָלדענע הענט האָט זי — איר זאָלט נאָר זען...
זי האָט אויסגעהעפט פאַר זיך אַ פּאָר גאָלדענע שיכלאַך,
אין זיי, זאָגט זי, וועל איך צו דער חופה גיין;
רבקה האָט אין איין פרייטאָק זיך אויפגענייט אַ קליידל
און שבת האָט זי עס אָנגעטאָן צוליב מיר אין דער פרי...
גליקלאַך וועט זיין דער ווער ס'וועט נעמען אָט דאָס מיידל
ווער פאַרמאָגט איר שיינקייט — קוקט אייך נאָר צו!
בים

איך האָב אַמאָל אַ סוד אין אויער איינגעראָמט שרה'ן —
האָט זי זיך צעוויינט ווי אַ פּיצעלע קינד.
„אַקעגן וואָס, פרעגט זי מיך, ביסטו געקומען צו פאָרן,
צו וואָס האָט דיך געבראַכט אַהערצו דער ווינט?"
אַז עס האָט זיך אין מיר צעשפּילט די ווילדע קליפּה,
האָב איך רבקה'ן איינגעראָמט דעם אייגענעם סוד:
„נאַר! דו ווילסט אַ קוש — שטעל פריער אַ חופה:
איך בין דיר ניט האַפקע, 1) דו ביסט ניט פעדאָט!" 1)
בים

כ׳האָב געקלערט און געטראַכט און געגעבן מיר עצות,
ביז איך האָב אַוועקגעלייגט די בושה אויף אַ זייט:
אַט אַפּנים מע מוז נעמען די פּיס אויף די פּלייצעס,
אַזוי האָב איך געלערנט אין דער גמרא אַ פּשט.
פון דענסמאָל אָן האָב איך מער ניט געקליבן,
נאָר שרה׳ן און רבקה׳ן געדיינק איך גאַנץ גוט...
אוי! איך בין אַן אַלטער בחור געבליבן,
אויב איך האָב חרטה, פרעגט מיך שוין ניט! **ביס**

---

1) האַפּקע — אַ רוסישער ווייבערשער נאָמען; פּעדראָט — אַ רוסישער מאַנסבילשער נאָמען; דער זין איז: „איך בין ניט קיין שיקסע, דו ביסט ניט קיין שייגעץ; אַז אַ חופּה — קיין קושו!“

אויף איר קבר

פון דעם ים דעם וויטן
האָט מיך לייד געטראָגן;
כ׳בין צו דיר געקומען
דיין קבר צו באַקלאָגן...

אוי, כ׳בין אַלט, צעבראָכן,
מיד איז יעדער אבר;
פינצטער איז מיר, דינה, —
ווי ביי דיר אין קבר!

דאָרט אויף דעם בית-עולם,
אויף דעם פעלד דעם אַלטן,
האָט מען דיך געטראָגן,
האָט מען דיך באַהאַלטן...

דאָרט אַרויף, קיין דרום,
ווייל איך מיך דערמאָנען, 1)
צווישן אַלטע קברים
איז דיין שטיין געשטאַנען.

1) ווערט אין פיל דרום-געגנטן אַרויסגערעט — „דערמאַנען".

פּלטיאל זאַמאָשטשין

פלטיאל זאמאשטשין — געבארן אין אדעס, אין 1851, געשטארבן אין וויען, אין 1909. זאמאשטשין איז געווען א שטארק־נאציאנאליסטישער דיכטער. אין די ערשטע צייטן פון דער ציוניסטישער באוועגונג, פלעגט מען זיינע זאכן אפט באגעגענען אין די ציוניסטישע אויסגאבן. מיט זיין טאן קניפט זיך זאמאשטשין ניכער אן אן די פאלקס־דיכטער איידער אן די שפעטערדיקע פאעטן.

דער שטיין און די כוואַליעס

למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק.
(תהלים ב)

קוקט אייך נאָר צו, אויב איר ווילט עפּעס זען:
סאַמע ביים ים, ווי אַ ריז אויפגעשטעלט,
פעסט פון גראַניט שטייט דאָרט אַ שטיין:
ער איז שוין אַ זקן, גאַנץ לאַנג אויף דער וועלט.

עס רוישן, עס קאָכן, עס לויפן, עס יאָגן
די כוואַליעס ביים ברעג, אין כעס סכנות;

עס שפריצט זיי די פינע, 1) זיי קלאַפּן, זיי שלאָגן
דעם אַלטן שטורמאַק 2) גאַר אָן רחמנות!

צום הימל דעם קאָפּ, שטום אָן אַ וואָרט,
פאַרשפּריצט, פאַרנעצט די פּיס און דאָס פּנים
גיט זיך דער העלד קיין ריר פון זיין אָרט,
מאַכט חוזק און לאַכט פון די נאַראָנים.

עס בראָט זיי, עס שטעכט זיי, די שונאים אין ים,
דאָס שטאָלץ פון דעם ריז וואָס שטייט אויסגעצויגן;
ער מאַכט זיי ניט אײנג, גענוג איז זיי גראַם
נאָר ער שטעכט ווי אַ דאָרן זיי אין די אויגן!

פיל מער שוין מיט כח, שוין מלא רציחה,
שמייסן די כוואַליעס, פּאַטשן דעם שטיין;
זיי נעצן אים אונטער זיין מקום מנוחה
ווילן אויספירן גאָר ער זאָל גיין!

אַ בלאָטיקע ליים, זייער שמוציק און מיאוס, 3)
אַ זעמדל, אַ שטיינדל, וואָס ליגן ביים עק,
אַ ווילד שטיקל גראָז וואָס וואַקסט ביי די פּיס,
דאָס שלעפּן די כוואַליעס מיט נצחון אַוועק:

דער גבור, דער ריז מאַכט זיך גאָרניט דערפון, 4)
ער נעמט אין זיך איין די נעץ און די קעלט;
ער וואַרמט זיך אוים באַלד קעגן דער זון,
שטייט ווייטער קאַלטבלוטיק, קוקט אויף דער וועלט!

1) פינע (פּ י ע נ ע אין ווייס־רוסלאַנד)—שוים. 2) אפשר איז עס דאָס אייראָפּייאישע וואָרט „שטורמאַן“ — שיף־פירער אָדער אריינפירער; „אַלטער שטורמאַק“ — אַן אַלטינקער, וואָס איז שוין „אויסגעשטאַנען אַלערליי וועטערן“. 3) „מיס“ אין דרום־

רוסלאנד און גראמט זיך מיט: פּיס. 4) מאכט זיך גאָרניט דער־
פון — ס׳אַרט אים ניט, באַמערקעט עס ניט.

(ס׳איז קלאָר, אַז דאָס ליד איז אַן אַלעגאָריע: דער גראַניט־
שטיין איז דאָס אידישע פאָלק, די אומזיסט קאָכנדיקע כוואַליעס
— די אומות.)

III

טעאטערדיק-
רעקלאמאטאָרישעס

דער רעפּערטואַר פון אידישן טעאַטער, פון זיין גרינדונג דורך אברהם גאָלדפאַדען, אין 1876, ביז צו דאָס אויפטרעטן פון יעקב גאָרדין, אין 1891, איז צום גרעסטן טייל באַשטאַנען אָדער פון אָפּערעטעס (צומייסט אויף היסטאָריש־נאַציאָנאַלע טעמעס) אָדער פון פאַרסן — „ברייטע", פּרימיטיווע קאָמעדיעס. אין די ערשטע זיינען, נאַטירלאַך, די געזאַנג־נומערן, ד. ה. די לידער, געווען דער עיקר, אָבער אויך אין די צווייטע האָבן זיי פאַרנומען אַ גאַנץ אָנגעזעענעם אָרט. שוין אין די ערשטע האָבן (אין די מיילער פון די קאָמישע פאַרשוינען) ניט געפעלט קיין קאָמישע לידער, וואָס מען רופט טעאַטער־קופּלעטן: אין די צווייטע האָבן זיי, נאַטירלאַך, פאַרנומען אַ פּיל גרעסערן פּלאַץ. אין די ערשטע יאָרן פון אידישן טעאַטער האָט ניט נאָר אין די ערנסטע, נאָר אויך אפילו אין די קאָמישע לידער, זיך נאָך געהערט אַ שטאַרקער אָפּקלאַנג פון דאָס האַרציקע מאַראַליזירן פון די פאָלקס־דיכטער.

אברהם גאָלדפֿאַדען

פלאַקער, פייערל, פלאַקער

(פון „שולמית")

פלאַקער, פייערל, פלאַקער,
קנאַק אונדז פריילאַך צו,
לייכט אונדז צו ביז אינדערפרי;
דער בויער רוט ביים אַקער.

דער פאַסטוך — ביי זיינע פי,
יעדן איז ליב זיין מי.

לייגט זשע צו האָלץ! —
מיר מעגן זיין שטאָלץ,
פריילאַך טאַנצן אין קאָן;
ווייל פאַסטעכער אַליין
זענען דאַך געווען
אונדזערע אבות פון אייביק אָן!...
פלאַקער, פייערל, פלאַקער, א. א. וו.

די גרויסע שטאָט,
שאָט אַ סך, שאָט!
דער חשק, די דאגה, דער ווין!
דער טריקנט דעם כח...
די דאַרט דעם מח...
דער טרייבט יונג אין דער ערד אַריין!
פלאַקער, פייערל, פלאַקער, א. א. וו.

פאַריאָמערט, פאַרקלאָגט

(פון „דאָקטאָר אַלמאַסאַדאַ")

פאַריאָמערט, פאַרקלאָגט,
פון זיין היים פאַריאָגט,
פאַר זיינע גרויסע זינד;
אַזוי אומעטום
בלאָנדזשעט אַרום
פון גאָט דאָס פאַרשאָלטענע קינד;
אַז ער זאָל אויף קיין אָרט,
ניט לאַנג בלייבן דאָרט
נאָר גיין און ניט ווערן מיד;
דערצו האָט אים
זיין טאַטע אלקים
געשטעמפּלט מיט דעם נאָמען איד;
זיין קאָפּ אָנצושפּאַרן בעט ער זיך איין;
כאָטש וויין, כאָטש שריי... „אוי ווי!"
„ניין!" ענטפערט מען אים, מע לאָזט ניט אַריין,
„אַ איד ביסטו, גיי ווייטער גיי!"

אויף זיין ווייטן וועג
האָט ער געהאַט טעג:
עמלק האָט אים שוין דערטאַפּט
און די גרויסע שררות
מדי און פרס
האָבן אים אויך גוט געקלאַפּט;
אין היספּאַניען, אין ראָם
האָט מען אים ווי אַ שוואָם
אויסגעקוועטשט און אַרויסגעשטעלט;
פאַרברענט פון היץ,

דערשלאָגן פון בליץ,
פאַרפראָרן פון שרעקלאַכער קעלט;
און ווי אין אַ טויער ער קלאַפּט נאָר אָן,
הערט ער נאָר דאָס געשריי:
„ווער ביסטו? וואָס האָסטו גאָר דאָ צו טאָן?
נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר דיר! גיי, גיי!..."

ווי קען איך זען,
אין דער פינצטער צו גיין?
איך וועל וואַרטן ביז ס'וועט אויפגיין די זון;
ביי דער לעכטיקער שיין,
קען מעגלאַך זיין,
וועט מען דערקענען מיך אויך, ווער איך בין.
איך וועל שוין, איך שווער,
ניט זינדיקן מער,
דאָס שווער איך דיר, גאָט, הייליק צו,
אַבי גיב שוין איין,
אין זינען אַריין,
די פעלקער מיר שיינקען מיין רו.
און פאַר די מלכים בעט איך ביי דיר,
זאָלסט לאָזן לאַנג לעבן זיי
און שטאַרקן דאָס הערץ צום גוטן אויף מיר,
מע זאָל מיר ניט שרייען מער: „גיי!"

יעקב גאָרדין

יעקב גארדין — געבארן אין מירגאראד, פאלטאווער גובערניע (אין אוקראינע), דעם 1טן מאי, 1853, געשטארבן אין ניו יארק, אין 1909. אנהויבנדיק אלס ראדיקאלער רוסישער שריפטשטעלער, האט גארדין, ביי זיין אנקומען קיין אמעריקע (אין 1891), זיך גענומען באטייליקן אין דער היגער אידישער סאציאליסטישער פרעסע. אין דעמזעלבן יאר האט דער בארימטער ארטיסט יעקב אדלער אויפגעפירט גארדינ׳ס ערשטע פיעסע „סיביריע", דורך וועלכער ער איז ביז צו זיין טויט פארבונדן געווארן מיט׳ן אידישן טעאטער און וועלכע הויבט אן א נייע עפאכע אויף דער אידישער בינע — די עפאכע, וואס ווערט געוויינטלאך באצייכנט אלס די ליטעראריש־רעאליסטישע. גארדינ׳ס דראמאטישע טעטיקייט דארף איינגעטיילט ווערן אין דריי פעריאדעם: לערן־יארן (פון 1891 ביז אן ערך 1898), פאנאנדערבליאונג (פון 1898 ביז ארום 1905) און פארוועלקונג (פון 1905 ביז זיין טויט). אין דער ערשטער פעריאדע פלעגן אין גארדינ׳ס פיעסן זיך נאך דורכווארפן לידער און קופלעטן. „דער אידישער קעניג ליר" איז געווען גארדינ׳ס צווייטע פיעסע.

ביבליאגראפיע: ב. גארין, „געשיכטע פון איד. טעאטער"; י. ענטין, „די צוקונפט", 1909.

אַל תירא עבדי יעקב

(פון יעקב גאָרדינ'ס „אידישער קעניג ליר“)

גאָט זאָגט יאַנקעלען אַצינד:
האָב נישט קיין מורא, מיין טייער קינד!
עמלק, בלק, עמון און מואב
און נאָך פיל פעלקער אַסך,
איז פון אַלעם געוואָרן אַ טייך, 1)
נאָר דו, מיין איין־און־איינציק קינד,
בלייבסט מיין פאָלק אויף אימער ווי אַצינד.

דיין ליידן האָב איך אמאָל דערציילט,
אַז דיך אַליין האָב איך מיר אויסערוויילט;
דערום האָב ניט מורא, קנעכט מיינער געטרייער,
קיין זאַך קען דיר ניט שאַטן,
קיין בלוט, קיין וואַסער און קיין פייער,
פאַרזיכער דיך אויף דיין טאַטן
און האָב ניט קיין מורא, קנעכט מיינער געטרייער...

פון דיר וועט ערשיינען איין שטערן 2)
און דיר, מיין קינד, וועט ליכטיק ווערן;
אוי, האָב זשע ניט קיין מורא, בן יחיד'ל מיינער,
געדיינק, אַז דאָס זאָגט גאָט דיינער.
אוי, וועל איך זיי שלאָגן!
אוי, וועל איך זיי יאָגן!
פאַר דיר, פאַר דיינע פלאָגן.

---

1) ווערן אַ טייך — אומקומען, חרוב ווערן. 2) לויט דעם פסוק: „דרך כוכב מיעקב“.

שלמה שמולעוויטץ

שלמה שמולעוויטץ, — געבארן אין 1868, אין פינסק, מינסקער גובערניע, אויסגעוואנדערט קיין אמעריקע אין 1889. שלמה שמולעוויטץ איז אן אומ־מיטלבארער יורש פון אזעלכע אומוואנדרנדיקע זינגער און פאלקס־דיכטער ווי בעריל בראדער און וועלוועל זבארזשער. פון קינדהייט אן פארנעמט ער זיך מיט פאבפאסן לידער מיט מעלאדיען און מיט זינגען זיי. אין אמעריקע זיינען גאר א סך פון זיינע לידער אריין אין אידישע טעאטער־שטיקער. די זייער פאפולערע באלאדע „א בריוועלע דער מאמען“, וואס איז כאראקטעריסטיש פאר פיל פון די ערנסטערע טעאטער־לידער, איז איינס פון זיי.

אַ בריוועלע דער מאַמען

א.

מיין קינד, מיין טרייסט, דו פאָרסט אוועק,
זע זיי אַ זון אַ גוטער;
דיך בעט מיט טרערן און מיט שרעק
דיין טרייע, ליבע מוטער.

דו פאָרסט, מיין קינד, מיין איינציק קינד,
אַריבער ווייטע ים׳ען,

אַך ! קום אַהין נאָר פריש געזונט
און ניט פאַרגעס דיין מאַמען...

יאָ, פאָר געזונט און קום מיט גליק
זע, יעדע וואָך אַ בריוול שיק,
דיין מאַמע׳ס האַרץ, מיין קינד, דערקוויק.

אַ בריוועלע דער מאַמען
זאָלסטו ניט פאַרזאַמען ;
שרייב געשווינט,
ליבעס קינד,
שיינק איר די נחמה.
די מאַמע וועט דיין בריוועלע לעזן
און זי וועט גענעזן.
היילסט איר שמערץ,
איר ביטער הערץ,
דערקוויקסט איר די נשמה.

ב.

דאָס אַכטע יאָר איך בין אַליין,
מיין קינד איז וויט פאַרשוואומען ;
זיין קינדערש האַרץ איז האַרט ווי שטיין,
קיין איינציק וואָרט באַקומען.

ווי קען מיין קינד גאָר האָבן מוט,
ווי גייט אים איין זיין לעבן ?
עס מוז אים גיין דאָרט זייער גוט :
הלואי ! זאָל גאָט אים געבן.

כ׳האָב אים געשיקט אַ הונדערט בריף
און ער האָט נאָך קיין שום באַגריף,
אַז מיינע וואונדן זיינען טיף.

אַ בריוועלע דער מאַמען
זאָלסטו ניט פאַרזאַמען,
שרייב געשווינט,
ליבעס קינד,
שיינק איר די נחמה.
די מאַמע וועט דיין בריוועלע לעזן
און זי ווערט גענעזן.
היילסט איר שמערץ,
איר ביטער הערץ,
דערקוויקסט איר די נשמה.

ג.

אין שטאָט נויאָרק אַ רייכע הויז,
מיט הערצער אָן רחמנות;
דאָרט וואוינט איר זון — ער לעבט גאַר גרויס,
מיט געטלאַכע מתנות:

אַ שיינע פרוי און קינדער צוויי,
מיט ליכטיקע געשטאַלטן
און ווי ער זיצט און קוועלט פון זיי,
האָט ער אַ בריף דערהאַלטן.

דיין מוטער טויט, עס איז געשען,
אין לעבן האָסטו איר פאַרזען,
דאָס איז איר לעצטער וואונטש געווען:

אַ קדיש׳ל דער מאַמען,
זאָלסטו ניט פאַרזאַמען,
זאָג געשווינט,
ליבעס קינד,
שיינק איר די נחמה;

די מאַמע וועט איר קדיש'ל הערן
אין איר קבר געּרן;
הײלסט איר שמערץ,
איר ביטער הערץ
דערקוויקסט איר די נשמה...

ש. א. ַאנ-סקי

ש. א. אנ־סקי (שלמה ראפאפארט) — געבארן אין וויטעבסק, אין 1863, געשטארבן אין ווארשוי, אין 1921. א זייער באליבטע, מען קען זאגן: א פארהייליקטע פערזענלאכקייט אין דער אידיש־רעוואלוציאנערער און אידיש־ליטעראַרישער וועלט. האט אנגעהויבן זיין שריפטשטעלערישע קאריערע אלס רוסישער נאוועליסט אויף אידישע טעמעס און אלס זאמלער פון רוסישע פאלקס־לידער. שפעט אין די ניינציקער יארן, ווען אין רוסלאנד און די שכנישע לענדער הויבט זיך אן אויסבילדן א זעלבסטשטענדיקע אידיש־רעוואלוציאנערע באוועגונג, באטייליקט זיך אנ־סקי אין איר פראפאגאנדע־ארבעט מיט אידישע לידער, טעאטער־זאכלאך, א. א. וו. מיט דער צייט לאזט ער זיך אריין אין א פיל ברייטערער אידיש־קולטורעלער און אידיש־ליטעראַרישער טעטיקייט, שרייבנדיק גרויסע פאעמעס, אפהאנדלונגען, רייזע־בילדער א. א. וו. דערהויפט פארט ער ארום איבער שטעט און לענדער און זאמלט אן בערג מיט אידישע פאלקס־מעשות, פאלקס־לידער א. א. וו. פיל פון דעם שטאף באארבעט ער אליין, ניט ווייניק טיילט ער איין אנדערע שריפטשטעלער. אלס רעזולטאט פון זיינע זאמלונגען איז אויך געקומען זיין פיעסע „דער דיבוק“, וואס זייט 1919 גייט זי פאקטיש ניט אראפ פון דער סצענע פון אידישן (אויך העברייאישן) און ניט־אידישן טעאטער, אין איירָאפּע און אמעריקע.

ביבליאגראפיע: דר. חיים זשיטלאווסקי, „די צוקונפט“, 1922;
ז. רייזען, „לעקסיקאן“.

פראַדעס ליד צו לאה׳ן

(פון ש. אנ־סקי׳ס „דיבוק“)

באלד וועט מען דיך פירן צו דער חופה
אין א גוטער שעה, אין אַ מזל׳דיקער שעה...
דיין מאַמע די צדקנית, גייט זיך פון גן־עדן ארויס,
פון גן־עדן ארויס,
אין גאָלד און אין זילבער אויסגעצירט.
גייען איר צוויי מלאכים׳לאך איינקעגן אויס,
איינקעגן אויס.
נעמען זיי זי פאַר די הענט,
איינער רעכטס און איינער לינקס:
— „חנה׳לע דו מיין, חנה׳לע דו פיין,
וואָס האָסטו זיך אויסגעצירט אין גאָלד און זילבער
און שיין?“
ענטפערט זיי חנה׳לע אַזוי און אַזוי:
„ווי זאָל איך זיך ניט אויסצירן? דער יום טוב
איז מיר גרויס!
מיין איינציקע טאָכטער, מיין ליכטיקע קרוין,
טוט צו דער חופה מיט מזל גיין“
— „חנה׳לע דו מיין, חנה׳לע דו פיין!
פאַר וואָס איז אויף דיין פנים לייד און פיין?“
ענטפערט זיי חנה׳לע אַזוי און אַזוי:
„ווי זאָל איך ניט טרויערן? דער יום טוב איז מיר וויי!
מיין טאָכטער צו דער חופה פירן פרעמדע לייט
און איך מוז זיך שטיין אין טרויער אָן אַ זייט...
פירט מען די כלה צו דער חופה באַלד,
גייען איר איינקעגן יונג און אַלט.

קומט אליהו הנביא און נעמט דעם גרויסן בעכער
אין האַנט...
מאַכט ער אַ ברכה אויפ׳ן גאַנצן לאַנד...

(די נאַענטקייט פון דער זאַך, סאַי מיט דער שפּראַך און סאַי מיט׳ן טאָן, צום אידישן פאָלקס-ליד, לאָזט זיך גרינג דערקענען.)

קאָמיש ליד פון האָצמאַך „דער רוח זאָל מיך נעמען"

(אין גאָלדפאַדענ׳ס „כשופמאַכערין").

די מענטשן זענען היינט פאַלש און פאַרשטעלט,
אין דער מיינונג איז יעדער פאַרשידן:
מיט׳ן מויל רעט מען גוט גאָר איינס אין דער וועלט
און אין הארצן איז מען אומצופרידן:
אייער פריינט וועט דוקא ניט זיין אַזוי פויל,
ביי זיך אין שטוב אייך שיין אויפצונעמען,
פריינטלאַך וועט ער ריידן צו-נ-אייך מיט׳ן מויל
און זיך טראַכטן: „דער רוח זאָל אייך נעמען!..."

אין בולוואַר 1) דריי איך מיך צווישן פיל הערן,
איך דערזע אָבער ניט גוט מיט די אויגן,
האָט זיך מיר געמאַכט, אַז איך האָב אומגערן
איינעם אָנגעטרעטן אויף די הינער אויגן;
„פאַרדאָן!" — אַנטשולדיק איך מיך פאַר אים אַזוי וואויל,
„ס׳טוט אייך וויי? זאָגט, איר דאַרפט אייך ניט שעמען"
—„עט, מאַכט ניט אוים"—ענטפערט ער מיר מיט זיין מויל
און טראַכט זיך: „אוי, דער רוח זאָל דיך נעמען!..."

אַ צייט ליבט אַ מיידל אַ יונגער שאַרלאַטאַן
און האַלט זי אין איין האַלדזן און קושן;

ער זאָגט איר צו, אַז ער וועט זיין איר מאַן
טאַקע מיט חופה וקידושין;
„נו, שטעל שוין אַ חופה, נו, זיי ניט אַזוי פויל,“
בעט זי אים, „וואָס האָסטו זיך צו שעמען?“
„איך וועל דיך נעמען“ זאָגט ער איר צו מיט׳ן מויל
און טראַכט זיך: „דער רוח וועט דיך נעמען!...“

---

1) פּאַרק, שטאָט גאַרטן.

דער אינטריגאַנט
קאָמיש ליד פון פּאַפּוס,
(פון גאָלדפאַדען׳ס „בר כוכבא.)

פּאַפּוס הייס איך!
אַלעס ווייס איך.
איבעראַל שטעק איך אַריין די נאָז —
אַ יואוועלן־1) הענדלער,
אויך אַ טענדלער, 2)
אַבי צו פאַרדינען דאָס ביסעלע מעות. 3)
בריליאַנטן־שטיינער,
העלפאַנט־ביינער —
חד גדיא!
פּערל אַ שניר,
אַלעס ביי מיר —
חד גדיא!
איך דינג מיך ניט: אַראָפּ, אַרויף —
חד גדיא!
און דער קונה האָט אַ שוואַרצן סוף!
חד גדיא!

דינה 4) די שיינע,
מוז זיין מיינע,

עס וועט ניט העלפן אפילו קיין טאַטער —
ווער עס וועט ניט וועלן,
אים ניט געפעלן;
וועל איך אים הערן ווי דעם קאָטער.
מיט דעם איינעם אויג, 5)
וואָס מיר טויג —
חד גדיא!
מיט דעם קרומען־פּיס, 5)
צוקער זיס —
חד גדיא!
קיינער וועט מיר ניט קאָנקורירן...
חד גדיא!
און איך וועל דאָך מיינס אויספירן.
חד גדיא!...

---

1) צירונג, דימענטן. 2) גאַסן־הענדלער, פּעדלער. 3) (מאָעם) געלט. 4) בר כוכבא׳ס כלה. 5) פּאַפּוס ווערט פאַרגעשטעלט אלס קאַליקע.

שמאי׳ס ליד

(קאָמישער קופּלעט אין יעקב גאָרדינ׳ס „קעניג ליר״.)

בורא פרי הגפן. 1)

ווען עס טריקנט אויס די קוואַלן —
דאָס האָט מען אויסגעפּאָרשט —
זעט מען אין די גאַסן פאַלן
מענטשן פאַר גרויס דאַרשט.
עס פלאַמט מיר אַזש מיין פּנים,
מענטשן זאָלן נישט פאַרשטיין:
זיי בעטן וואַסער, די נאַראָנים,
פון אַ באַרג און פון אַ שטיין.

אָדאָ לויף איך אין מיין וויינהויז אַריין
און לאָז אוים מיין האַרץ צו דעם וויין
און מיט פּאַרדראָס
הויב איך דעם כוס
און טרינק שטאַרק אומבאַרופן 2)
און מיט גרוים הבטחה,
מאַך איך די ברכה:
בורא פּרי הגפן.

בורא פּרי העץ 3)

אַ יונגער מאַן, אַ פיינער בריה,
פאַרשפּילט אַמאָל זיין וועלט,
מיט אַן אַלטער, אַ כאַלעריע;
וואָס איז? זי האָט פיל געלט.
מיט אַ שטעקן ברעכט זי אים די ביינער
און שעלט אים מיט קללות אָן אַ שיעור
און דער קלאָץ, אָט דער נאַר איינער,
קוקט נאָך מיט מורא זיך צו צו איר.
אָדאָ לויף איך אין מיין וויינהויז אַריין
און לאָז אוים מיין האַרץ צו דעם וויין
און מיט פאַרדראָס
הויב איך דעם כוס,
צו טרינקען פאַר דעם לץ 4)
און מיט גרוים הבטחה,
מאַך איך די ברכה:
בורא פּרי העץ!

בורא פּרי האדמה 5).

אַ מיידעלע גאַר אָן אַ חסרון,
יונג, שיין און פיין,
פאַרקויפט אַמאָל אירע יונגע יאָרן
צו אַ יונגן שאַרלאַטאַן;

איר אַרט ניט זיינע ליידנשאַפטן,
ווייל ער איר די ליבע שווערט;
און זי וועט ביי אים, דאָס קען איך אייך האַפטן, 6)
ליגן טיף אין דר׳ערד.
אָדאָ לויף איך אין מיין ווייגהויז אַריין
און לאָז אוים מיין האַרץ צו דעם וויין
און מיט פאַרדראָס
הויב איך דעם כוס,
צו טרינקען פאַר איר נשמה
און מיט גרוים הבטחה,
מאַך איך די ברכה:
בורא פרי האדמה!

---

1) „דער באַשאַפער פון דער פרוכט פון וויינשטאָק" — די ברכה וואָס מען מאַכט אויף וויין. 2) אומבאַשריגן; אָן עין הרע. 3) „דער באַשאַפער פון דער פרוכט פון בוים" — די ברכה אויף פרוכט. 4) נאַר, שוטה. 5) „דער באַשאַפער פון דער ערד" — די ברכה אויף קרייטעכער. 6) קאַווירן.

ה. ד. נאמבערג

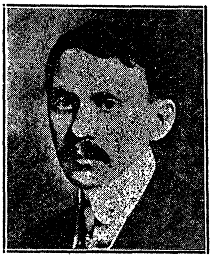

ה. ד. נאמבערג — געבארן אין 1876, אין אמשינאוו, ווארשויער גוב. איז אין זיינע ערשטע שרייבערשע יארן געווען טעטיק אויף העברייאיש, דערנאך, ווידמענדיק זיך איינגאנצען צו אידיש, ווערט ער איינער פון די אנגעזענסטע פערזענלאכקייטן אין דער אידישער ליטעראטור און פרעסע. דערהויפט איז נאמבערג באוואוסט מיט זיינע שטארק־רעאליסטישע, פסיכאלאגישע, פייןגעשליפענע נאוועלן און מיט זיינע עלעגאנטע פעליטאנען. אין זיינע אינגערע יארן האט נאמבערג אויך געשריבן לידער, א פאר פון וועלכע ווערן אפט געזונגען. נאמבערג האט אויך א שייכות צו דער אידישער בינע מיט זיין איינציגער פיעסע „די משפחה" און מיט א פאר איבערגעזעצטע פיעסן. ס'איז ניט באוואוסט, צי האט אויך זיין ליד, וואס ווערט דא געבראכט, וועלכע ס'איז אוממיטלבארע אנגעהעריקייט מיט'ן טעאטער, אבער עס קלינגט דערפון ארויס א טאן דורך וועלכן עס לאזט זיך אנקניפן אן די מער ערנסטע טעאטער־קופלעטן.

ביבליאגראפיע: בעל מחשבות, „געקליבענע שריפטן"; ז. רייזען, „לעקסיקאן".

אוי-ווײ און כאַ־כאַ־כאַ, אוי־ווײ

(קופּלעטען)

א.

אַ שאָטן איז דעם מענטשנ׳ס לעבן, —
אוי יאָ! עס איז אַזוי.
ער יאָגט דאָס גליק און טרעפט דאַנעבן
און יאָגט און פאַלט, אוי,־אוי!
כאַ־כאַ! ער יאָגט און לויפט!
אוי־ווײ! דאָס גליק אַנטלויפט!
די צײט
פאַרגײט;
אַלײן
בלײבט שטײן
דער מענטש און זעט: דער קאָפּ איז גרוי!
ער פרעגט דערשטוינט: „וואו איז דער ציל?“
און לאַכט מיט גאַל: „דער סוף פון שפּיל!“
אוי־ווײ און כאַ־כאַ־כאַ, אוי,־אוי!

ב.

די וועלט איז נאַריש און פאַרדאָרבן, —
אוי יאָ! עס איז אַזוי.
זי האָט פיל האַב און גוטס דערוואָרבן
און נויט — נאָך מער, אוי,־אוי!
כאַ־כאַ! דאָס געלט באַגליקט!
אוי־ווײ! די נויט דערשטיקט!
איך שעלט
די וועלט
מיט האַק
און פּאַק

און טראַכט דערביי מיר שטיל אַזוי:
און שלאָגט די וועלט זיך קאָפּ אין וואַנט,
בלייב רואיק, האַרץ! זיי קלאָר, פאַרשטאַנד!
אוי-ווייִ און כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!

ג.

מיין מיידל איז אַ ליד פון לידער, —
אוי יאָ, עס איז אַזוי.
אַ קרוין אַ קאָפּ, געטאָקטע גלידער
און אויגן צוויי — אוי-אוי!
כאַ-כאַ! זי לאַכט און שטיפט;
אוי- וויי! זי בייסט מיט גיפט!
איר בליק
גיט גליק,
זי קושט —
דערפרישט,
איר מילדקייט איז פרימאָרגן טוי —
דאָך שפּילט זי יעצט אויף יענעמ׳ס שוים!
זיי רואיק, האַרץ, און לאַך דיך אוים!
אוי-ווייִ און כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!

מיכל קאַפּלאַן

מיכל קאפלאן — געבארן אין 1882, אין טשערנאביל, קיעווער גובערניע, אין 1905 אויסגעוואנדערט קיין אמעריקע, וואו זיינע לידער זיינען דער־שינען אין פארשיידענע אויסגאבן. אין 1910 האט ער ארויסגעלאזט א ביכל „גהעטא־קלאנגען", באשטייענדיק צומייסט פון אידיש־אמעריקאנישע באַלאדעס מיט א טרויעריק־הומאריסטישן טאן.

ביבליאגראפיע: ז. רייזען, „לעקסיקאן"; י. ע. „די נייע אידישע באלאדע", אין ערשטן זאמל־בוך „ליטעראטור".

ארום דער אידיש־סאציאליסטישער און ליטערארישער וועלט אין אמע־ריקע האט זיך אויסגעבילדעט א פארווייִלונג־אינסטיטוציע, וואס האט א היבשע נאענטקייט צום טעאטער. — די מוזיקאליש־ליטעראריי־שע קאנצערטן. אין דיראזיקע קאנצערטן פארנעמט דאס דעקלאמירטע ליד גאר א גרויס ארט. זייט עטלאכע יארצענדליק ווערן דא אויף אזא אופן דעקלא־מירט לידער פון עדעלשטאט, פרוג, ראזענפעלד, באוושאווער, רייזען, יהואש, ביאליק, א. א. וו. דערדאזיקער פאקט האט ניט פארפעלט צו ווירקן אויף אייניקע אידיש־אמעריקאנער פאעטן, אזוי אז שרייבנדיק זייערע לידער, שוועבט פאר זיי א מאל פאר, באוואוסט אדער אומבאוואוסט, די עסטראדע פון קאנצערט־זאל. מאררים ראזענפעלד, למשל, האט טאקע פיל לידער זיינע באצייכנט אלס דעקלאמאציעס.

די באוואוסטע אדער אומבאוואוסטע כוונה אדער האפענונג דעקלאמירט צו ווערן קלינגט פון מיכל קאפלאנ'ס לידער ארויס עטוואס העכער ווי פון אנדערע. (ניט אומזיסט איז זיין „צוריק אהיים" יארן־לאנג געווען א ליבלינג אויף די מוזיקאליש־ליטערארישע קאנצערטן). ווערן דא צוויי לידער זיינע ארייננגענעבן אלס ביישפיל פון דעם סארט פאעזיע און, מחמת דער נאענטער מחותנ'עשאפט פון ליטעראריש־מוזיקאלישן קאנצערט־זאל מיט'ן טעאטער — אין איין גרופע מיט די טעאטער־לידער.

ביים אָפּשייד

ווען ענדיקן וועסטו דיין לאַנגע נסיעה
און קומען בשלום אַהיים, —
דערצייל דאָרט פון אַלעס, דערצייל נאָר פון מיר ניט;
איך בעט דיך, מיך האַלט אין געהיים.

און וועט אויף מיר פרעגן מיין אָרימער טאַטע, —
דערצייל ניט ווי ס׳לעבט זיך מיר שווער;
און וועט ער דיך פרעגן וויפיל איך פאַרדין דאָ, —
דערצייל אים אין רובלס — ס׳איז מער!

און וועט אויף מיר פרעגן מיין אָרימע מאַמע, —
דערצייל ניט פון אַלץ וואָס דו ווייסט.
דערצייל איר, איך עס דאָ געבראָטנס און ווייצנס —
זי׳ט האָבן הנאה, פאַרשטייסט?

און וועט אויף מיר פרעגן מיין טייערער ברודער, —
ניט זאָג אים, איך בין דאָ אַליין.
דערצייל אים, מען קויפט דאָ „די ברידער״ ניט טייער —
איך צאָל דאָ דערפאַר אין פאַריין.

און וועט אויף מיר פרעגן אַ חבר אַן אַלטער, —
ניט זאָג אים, מיר ווילט זיך צוריק.
דערצייל אים חידושים פון סאַבוויי, עלעקטרי —
ער׳ט מיינען איך באָד זיך אין גליק.

און וועט אויף מיר פרעגן רפאל דער לערער —
ניט זאָג, כ׳האָב פאַרלאָרן מיין וועג.
דערצייל אים, איך שרייב אין גאַזעטן, ער׳ט מיינען
איך שווים אַזוי זיכער צום ברעג.

אין וועט אויף מיר פרעגן א מיידל, א בלאַסע, —
נו, ווייסט דאָך שוין וועמען איך מיין, —
איר מעגסטו דערציילן פון אַלעס, פון אַלעס...
נאָר זי וועט ניט פרעגן, אָ ניין;

נאָר אויפהויבן וועט זי צוויי אויגן ווי קאַרשן,
א קוק טאָן, אַ מילדן, אויף דיר
און וועט זיך פאַרשעמען, פאַרשאַרן א לאָקן...
נו, לאָז איר גערימן פון מיר.

געהערט האָב איך זאָגן, זי האָט שוין א חתן,
נו, ווינטש איך איר מזל א סך.
און זאָל איר ניט באַנג טאָן וואָס ז'האָט מיך פאַרלאָזן,
ווייל אָרים בין איך אַלץ און שוואַך.

צו שוואַך צו באַשיצן איר בליענדע יוגנד,
פון הונגער, פון נויט און פון קעלט.
פאַרשוואונדן די קרעפטן, דער ווילן און גלויבן,
פאַרשטעלט איז מיר אַלעס, פאַרשטעלט...

איך שיק איר צום אָנדיינק פון מיר א פאַרטרעטל,
גענומען געוואָרן אין גאַס.
א איד איז געשטאַנען, געגאַרט נאָך א ניקל
און קאַלט איז געווען דאַן און נאַס.

נו, האָב איך דערפרייט אים. ס'אַרוים ניט געראָטן?
ס'איז שווער דאָרט צו זען מיין געשטאַלט?
אַזוי איז נאָך בעסער... זי וואָלט זיך דערשראָקן —
איך קוק אוים אַ ביסל צו אַלט...

אַ זיסער חלום

אַ דרעמל געטאָן האָט זיך יוסל אין שאַפּ
און ס' האָט זיין פאַנטאַזיע צעשפּילט זיך:
פאַרגאַנגען אין טראָגן איז זינגער'ס מאַשין,
געבאָרן אַ סטענדל... ער פילט זיך

אַזוי ווי אַ קיסר... מען שטייט אַרום אים
און איטלאַכער שטופּט אים אַ פּעני:
—דערלאַנגט מיר אַ בליישטיפט!—מיר, סעלצער אַ גלאָז!
—אַ סיגאַרעט, מיסטער, פון יענע! —

מען רייסט אים די זייטן, ער ווערט אַזש אין כעס,
ער הויבט אויף פאַמעלאַך די אויגן: —
אוי וויי, ס'איז דער פאָרמאַן!... אים טוט אַזוי באַנג,
דער חלום, דער זיסער, פאַרפלויגן...

IV

די ליריקער

מ. ליעוו

מ. ליעוו — געבארן אין דער ערשטער העלפט פון 19טן יארהונדערט.
זע מ. באסינ׳ס „אנטאלאגיע“, ערשטער טייל.

מירעלע

דו זיצסט און שטריקסט אַ שאַליכן
און קוקסט דיך גאָר ניט אום
און אויף דיין שיינעם מאַלעכן
שפּאַצירט אַ שמייכל אום.

דיין פּנימ׳ל, דיין צורה׳לע
איז זיס און מלא חן,
נאָר זאָג: וואָס זיפצסטו, מירעלע?
וואָס איז מיט דיר געשען?

דו לאָזסט די אַרבעט-שטעקעלאַך
פון דיינע הענט אַרויס.
די רויז אויף דיינע בעקעלאַך
וואָס לעשט זיך פּלוצים אויס?

דו עפנסט אויף דאָס לאָדעלע
און זעסט אַ שיינע נאַכט: —
איך וויים, איך וויים, מיין איידעלע,
וואָס האָט דיך טריב געמאַכט...

אין הימל גלאַנצן שטערנדלאַך,
זיי גלאַנצן אָבער קאַלט;
נאָר דיינע הייסע טרערנדלאַך —
זיי ברענען אַ געוואַלד!

און דאָרטן זינגען פייגעלאַך —
דו הערסט דיך צו צו זיי;
עס פינקלען דיינע אייגעלאַך,
דיין הערצל טוט דיר וויי...

דו זיצסט און שטיקסט אַ טיכעלע,
איך וויים, אַז ניט פאַר דיר;
דיין הערצל ווי אַ ביכעלע
ליגט אָפן צינד פאַר מיר...

איך לעז אין דעם איין שורה'לע,
פיר ווערטער און ניט מער...
פאַר וואָס זשע איז דיר, מירעלע,
זיי אויסצוזאָגן שווער?

דו ביסט אַ אידיש מיידעלע,
האַלטסט ערלאַך גאָט'ס געבאָט;
אָ, וויים זשע, וויים, מיין איידעלע,
אַז ליבן הייסט אויך גאָט...

נו, הער זשע אויף, מיין מירעלע
און זיי שוין מער ניט טריב
און זאָג שוין אוים דאָס שורה'לע,
אַך זאָג: „איך האָב דיך ליב!"...

י. ל. פּרץ

יצחק לייבוש פרץ — געבארן אין זאמאשטש, פוילן, דעם 25טן מאי, 1851, געשטארבן אין ווארשוי, דעם 3טן אפריל, 1915. פרץ'ס לעבן און ליטעראַרישע טעטיקייט קענען ניט באהאנדלט ווערן אין עטלאכע שורות, בנוגע זיין פּאָעזיע קען אבער דא געזאגט ווערן דאס פאלגענדע:

הגם אלס פּאָעט איז פרץ ווייט ניט צווישן אונדזערע גרעסטע, ווי ער איז אלס פּראָזע־שרייבער, פארנעמט דאך זיין פּאָעזיע ביי אונדז א הויכן אָרט, אי מיט איר אייגענעם ווערט, אי אויך דערמיט, וואס דא, פּונקט ווי אין זיינע פּראָזע־שריפטן, איז ער געווען דער רבי, דער אנרעגער און וועג־ווייזער פון דעם אינגערן פּאָעטישן עולם. זיין אוממיטלבארער אויפטו אין דער אידישער פּאָעזיע קען אזוי איינגעטיילט ווערן: 1) ער האט דער ערשטער גענומען אויסטרעטן דעם וועג פון אידישן ראָמאנטיזם, אנווייזנדיק (למשל, אין „מאניש") וואס פאר א פּאָעטיש־פאנטאסטישע שיינקייט מען קען שעפּן פון אידישן שטעטל, אידישע לעגענדעס און אבערגלויבן, 2) ער האט דער ערשטער אנגעוויזן, מיט די סאטירישע טיילן פון זיינע לידער, אז דער פּאָעט דארף ניט נאר באנוצן זיך מיט'ן צארטן ווארט פון וואויל־קלאנג, נאר, פארקערט, אפטמאל קען ער גאר דערגרייכן דעם שטארקסטן עפעקט דורכ'ן ווארט וואס איז שפּיציק־שארף, שטעכיק און שניידנדיק, 3) ער האט אריינגעבראכט אין דער אידישער פּאָעזיע די טענער פון אומעט און בייַנקשאפט פון דער סאמע מאדערנער אייראָפּייאישער פּאָעזיע, 4) ער איז געווען איינער פון די ערשטע, וואס האבן צעקלונגען אין דער אידישער פּאָעזיע די סאציאלע מאטיוון, די מאטיוון פון פּראצע און פּיין און איינזאמען עלנד, וואס באלייט זיי און 5) ער האט, מיט אזעלכע

זאַכן ווי „דעם לייב'ס לויה" און „כסא שלמה", אַריינגעפירט די פּאָליטישע סאַטירע אין דער אידישער פּאָעזיע.

ביבליאָגראַפיע: י. ל. פּרץ, „אַלע ווערק", פאַרלאַג אידיש, באַנד 1; ל. ווינער: 'Yiddish Literature'; ז. רייזען „לעקסיקאָן"; י ענטין, „די זיילן פון דער נייער אידישער ליטעראַטור", אַרויסגעגעבן פון אידיש־נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד.

אין דער שטילער נאַכט

אין דער שטילער נאַכט,
— קיינער הערט און זעט! —
גיסט זיך אויס מיין האַרץ, —
הערסטו מיין געבעט?

אין דער שטילער נאַכט
ליג איך אויסגעשטרעקט
און וויין... צי האָט דיך עס
אַמאָל פון שלאָף געוועקט?

(באַמערקט די אומדערוואַרטעטע פאַרענדונג פון ליד, דעם פּלוצימדיקן שטאַד דער גלייכגילטיקער געליבטע. אַזעלכע עפּיגראַמאַטיש־שטעכיקע ווענדונגען און פאַרענדונגען באַגעגענען זיך ביי מער ווי איינעם פון אונדזערע ליריקער אבער פאַר פּרץ'ן זיינען זיי טאַקע כאַראַקטעריסטיש).

צווישן בלומען

קאַלט קוק איך אָן
ז'ווילד רויטן מאָן;
פאַרשייט און צעפלאַסן,
מיט פלאַמען באַגאָסן,
ווינקט ער פון צווישן די זאַנגען...

כ׳באוואונדערט, ווי ס׳שיסט
צום הימל די רויז;
עס פלאטערט איר שוים,
זי ציטערט און פליסט
מיט הארציק און דופטיק פארלאנגען!

אין איר חופה-קלייד
שטייט די ליליע-פיין;
ווי דער פרישער שניי,
ווי דער הימל ריין...
נישט זי דאך האט מיין הארץ געפאנגען!

ס׳פארשטעקט זיך שטיל אין גראז
א בלימעלע א קליינס,
א פיינס,
א בלוי׳ס, —
און ס׳ציט מיך מיט אייזערנע צוואנגען!

(באמערקט די לעבעדיקע העלקייט פון אזא בילד ווי „פארשייט און צעפלאסן, מיט פלאמען באגאסן:” באמערקט אויך די שארפע קלאנגען־קראפט פון אזעלכע שורות ווי: „און ס׳ציט מיך מיט אייזערנע צוואנגען!”— מיינט דא דער פאעט טאקע בלומען אדער זיי זיינען נאר א משל?)

טרויער

נאכט. א הוילער בוים אין פעלד,
איינזאם, שטום און בלינד!
און א קלאג-ליד איף דער וועלט
בלאזט אויף אים דער ווינט!
און אויפ׳ן בוים א שווארצע קרא
זיצט און לאכט

און דאָס אַלץ זאַפּט אין זיך איין
די גרויע נאַכט!

(באַמערקט דאַ די עקאָנאָמיע פון דעם דיכטער, ער כאַפּט נאָר אַרויס די הויפּט־שטריכן פון דער „גרויער נאַכט": דעם הוילן, איינזאַמען בױם, דעם קלאָגנדיקן ווינט און די קראַקנדיקע קראַ.)

דאָס יאָר

שיין איז דער פרילינג!
שיין מיט די געצויגענע,
אויף שטיקער, צויטן, פעדעם און שפּינוועבס
צעריסענע, צעקראַכענע וואָלקן און נעבל.
שיין מיט די שטילע, חנ'עוודיק שטראַלנדיקע,
בלוי פאַרשמייכלטע שטיקער הימל.
און מיט דער זון וואָס שווימט — אַ פאַרוויינטע כלה —
פון ווייסן שלייער־נעבל אַרויס
און טוקט צוריק אונטער, פאַרשעמט.
און שיין איז דער ערשטער ציטער פון וואַלד —
פון אַ גוטן חלום, דורך אַ גוטער בשורה
געוועקט.
ער ציטערט,
וויל ווארפן אַראָפּ פון זיך די שנייענע תכריכים
און אויסברייטן ניי־אויפגעבליטע צווייגן
פאַר די געפליגלטע זינגער, וואָס קומען פון דער פרעמד.
שיין איז דאָס האָפן;
שיין איז די בשורה, וואָס טראָגט זיך אויף די לייכטע
ווינט־פליגל, איבער טאָל און באַרג,
איבער טייך און פעלד —

באַרג אַפּ, באַרג אַפּ
יאָגן, רוישנדיק, קלינגענדיק,

געשליינגלטע, טיף-בלויע וואַסער-לענטן
צווישן ווייסע, שנייענע פעלדער —
שפּיציק-גרינע, לעבנס-דורשטיקע קעפּלאַך
קוקן שוין דאָ און דאָרט פון שניי אַרויס
און פרעגן: ווען?

און עס וואַקסט דאָס האַרץ ביי דעם, וואָס האָט עס!

שיין איז דער זומער.
דער פרייגיביקער, רייכער זומער,
מיט דער פייער-פלאַמענדיקער קרוין איבער'ן קאָפּ,
אין געוואַנט פון גאָלד און בראָקאַט
אויף די העל-געשטיקטע דיוואַנען...
פון צעפלאָסן-גאָלדיקן ים
פלאַמט אַרויס דער מאָן,
קוקן פאַר'חלומ'טע האָבער-אייגעלאַך שטיל —
און די שאַרע, 1) שרעקיקע, לוסטיקע פייגל
איבער'ן ים —

פאַרטראַכט אין זיך פליסן שטיל די טייכן,
געלאַסן און זיכער גייט זייער וועג
צום ים, צום ים!
מיט'ן בלאַנקן בלויען הימל
אין דער פאַרשפּיגלטער שוים.

ברוין געזוימטע וואָלקן אַנטלויפן פאַר דער זון,
גערויטלטע, לייכטע זילבער-נעבל יאָגן זיך נאָך
שפּילנדיק — —
דאָס פייפל הערט זיך אין וואַלד,
דאָס שניטער-ליד פון פעלד —
דעם פליסאַק'ס 2) געזאַנג פון טייך —

אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע עפּל
בויגט זיך דער בוים — —
ערגעץ וואו צעוויגט זיך אַ גלאָק — — —
פון ערגעץ וואו קומט ציטערדיק זיין קלאַנג — — —
זאָל בעטן, ווער עס האָט וואָס און ביי וועמן...

שיין איז אויך דער האַרבסט, —
ווי אַן אונטערגייענדיקע זון
אין געדיכטע פאַרבן צעפלאַקערט —

אין פלאַמען געזעגנט זיך דער וויין,
גאָלדיק זוימען זיך די בלעטער.
גינגאָלדן — די שטאַמען — —

דער טאַנץ פאַר'ן טויט,
דער געזאַנג פון לעצטן אָטעם — —
אַ בעכער שוימענדיקן וויין
אין אַ פאַרציטערטער האַנט —
אויפגעפלאַמטע אויגן —
צום לעצטן מאָל... צום לעצטן מאָל...

זאָל טרויערן, ווער עס קאָן...
— — — — — — — — — — — — — — —
אָם ליבסטן דאָך האָב איך דעם ווינטער —
דאָס גלאַטע, דאָס קלאָרע, דאָס אויפגעקלערטע, —
דאָס רואיקע, דאָס בריליאַנטן-בליצנדיק טויטע —

ווייס אָן אַ גרענעץ
קלאָר אָן אַ גרענעץ;
שוין נישט געהאָפט,
שוין נישט געשראָקן,
נישט געדיינקט,
נישט פאַרלאַנגט.

נישט געלעבט און נישט געליטן...
קאַלטע, בלאַנקע, שטילע רו...

1) סאַרע, גרויע. 2) פּליסאַק — דער פּליטן־טרייבער.

(מיר האָבן דאָ אַ שטימונגפולע אָבער אײנגעהאַלטענע שילדערונג פון די פיר צײטן פון יאָר, ניט די רױשנדיקע אַנטציקונג פון דער יונגנד נאָר דעם שטילן גענוס פון געזעצטקײט.

איבערגעבנדיק די שטריכן פון יעדער צײט, לײענט פון זײ דער דיכטער אַרױס די באַזונדערע שטימונג פון דער געװיסער תקופה: פון פרילינג — פאַרשעמטקײט, ציטעריקײט און האָפענונג; פון זומער — געדיכטע פאַרטראַכטקײט; אונטערגאַנג און נסיסה — פון האַרבסט; דערגרײכטע רו — פון װינטער.)

פאָלקס־מאָטיװ

שטײנערנע פּאַלאַצן,
אײַזערנע באַלקאָנען,
טרעפּ פון װײַסן מאַרמאָר,
גאָלדענע סאַלאָנען.

קריסטאָל'נע זשיראַנדאָלן 1)
בלאַנקען דורך די שױבן...
דאָרט װעט מײַן געליבטער
זיך אַ כּלה קלױבן.

זיך אַ כּלה קלױבן,
שענער און געזינטער...
און איך װעל דאָ פֿױלן
װי אַ בלאַט אין װינטער...

1) קאַנדעליאַברעס, הײנג־לײַכטער.

(דער שטאַרקער עפעקט פון „פאָלקס־מאָטיװ" נעמט זיך צום גרױסן טײל פון זײַן ניט־דערזאָגטקײט: בלױז אין פערז „שענער און געזינטער" איז דאָ, אי דאָס ניט קײן צו הױכער, אױסרײד דעם אומטרײַען געליבטן.)

דריי נייטאָרנס

די אויגן רויט, די ליפּן בלוי,
קיין טראָפּן בלוט אין באַק נישטאָ,
דער שטערן בלאַס, באַדעקט מיט שוויים!
דער אָטעם אָפּגעהאַקט און היים — —
עס זיצן דריי מיידלאַך און נייען!

— — — — — — —

די נאָדל — בלאַנק, די לייוונט — שניי
און איינע טראַכט: איך ניי און ניי.
איך ניי ביי טאָג, איך ניי ביי נאַכט,
קיין חופּה-קלייד זיך נישט געמאַכט!
וואָס קומט אַרוים? — איך ניי...

נישט איך שלאָף און נישט איך עס...
איך וואָלט געגע׳ן 1) אויף מאיר בעל-נס,
אפשר וואָלט ער זיך געמיט:
אַן אלמן כאָטש, אַן אלטן איד,
מיט קינדערלאַך אַ שאָק!

— — — — — — — — — — — — — —

די צווייטע טראַכט: איך ניי און שטעפּ
און שטעפּ מיר אוים נאָר גרויע צעפּ!
דער קאָפּ—דער ברענט, די שלייף—זי האַקט
און די מאַשין — קלאַפּט צו צום טאַקט:
— טאַ־טאַ, טאַ־טאַ, טאַ־טאַ!

איך פאַרשטיי דאָך יענעמ׳ס וואונק!
אַן אַ חופּה, אַן אַ רינג
וואָלט געווען אַ שפּיל, אַ טאַנץ,

אַ ליבע אויף — אַ יאָר אַ גאַנץ!
נאָר דערנאָך, דערנאָך?

— — — — — — — — — — — — — —

די דריטע שפּייט מיט בלוט און זינגט:
„איך ניי מיך קראַנק, איך ניי מיך בלינד.
עס צוויקט די ברוסט ביי יעדן שטאָך...
און ער — האָט חתונה די וואָך!
איך ווינטש אים ניט קיין שלעכטס!

עט, פאַרגעסן וואָס אַמאָל!...
תכריכים וועט מיר געבן קהל,
אויף אַ קליינטשיק פּיצל ערד,
איך וועל רוען אומגעשטערט,
איך וועל שלאָפן, שלאָפן!

---

1) געגעבן.

(דער געוואַלטיקער רושם פון די „דריי נייטאָרנס" — איינס פון די שטאַרקסטע אַרבעטער־לידער — דאַרף הויפּטזאַכליך צוגעשריבן ווערן צו זיין פולשטענדיקער דראַמאַטישקייט: דער דיכטער לאָזט די דריי מיידלאַך ריידן פאַר זיך אַליין. די דריי מיידלאַך זיינען דריי באַזונדערע טיפּן: די פאַרזעסענע, וואָס גאַרט חתונה צו האָבן מיט אַבי־וועמען; די נאַד־יונגע, אָרום וועלכער די יונגעלייטלאַך „דרייען זיך נאָך אַרום": די אָפּגענאַרטע און מיד־פאַרצווייפלטע. מערקט, אַז כאָטש דער מאָטיוו איז אַן אַל־מענטשלאַכער, האָט אָבער פּרץ פאַרשטאַנען, דורך אַזעלכע איינצעלהייטן ווי „איך וואָלט נעג'ן אויף מאיר בעל־נס" און „תכריכים וועט מיר געבן קהל", אים אידיש־לאַך דורכצופאַרבן. — כדאי צו פאַרגלייכן דאָס ליד מיט פּרץ'ס „ביי דעם פרעמדן חופּה־קלייד" און געפינען די שייכות צווישן די צוויי פּאָעמעס).

מאַניש

(אויסצוגן)

„מאַניש“, פּרץ׳ס ערשטלינג אויף אידיש (דערשינען צוערשט אין שלום עליכם׳ס „פאָלקס־ביבליאָטעק“, אין 1886) האָט גלייך צו אים צוגעצויגן פיל אויפמערקזאַמקייט, כאָטש ער האָט שוין פריער געהאַט געשריבן לידער און דערציילונגען אויף העברייאיש. (פּרץ׳ס אָנגעזעענע פּאָזיציע אין דער העברייאישער ליטעראַטור איז אַ קאַפּיטל פאַר זיך.) פּרץ אַליין האָט „מאַניש“ באַצייכנט אַלס באַלאַדע, ער האָט אָבער נאָך באַדאַרפט צולייגן, אַז דאָס איז אַ ס אַ ט י ר י ש ע באַלאַדע: אין אמת׳ן וואַרפט זיך דאָ אונדזער דיכטער צווישן צוויי מאָטיוון — ראָמאַנטישע אַנטציקונג און שטע־כיקער שפּאָס. געוויינטלאַך גיט ער אַרויס זיין ראָמאַנטיש געמיט אין דער לאַנגער שורה, מיט׳ן איידעלן, וואויל־קלינגענדיקן וואָרט, בשעת זיין סאַטיריש געמיט דריקט ער אויס אין דעם קורצן, אָפּגעהאַקטן פערז און דעם שאַרפן, כמעט גרילצנדיקן וואָרט. אָבער דער כלל האַלט ניט אַלע מאָל אויס: ניט זעלטן פאַלן די צוויי שטראָמען אַריין איינס אין דאָס צווייטע. פּרץ׳ס חוזק, דאָ ווי אין פיל פון זיינע פּראָזע־שריפטן, איז אַ צווייענדיקער: ער סאַטיריזירט דאָס לעבן בכלל און נאָכמער שפּאָט ער משכיל׳יש פון אידישן לעבן. (אין די 80ער יאָרן זיינען די השכלה־אָפּ־קלאַנגען נאָך ניט געווען אויסגעשאַלט און די השכלה׳שע מאָדע צו חוזק׳ן פון אידישן לעבן איז ניט געווען נאָך אינגאַנצן אויס.

„מאַניש„ ווערט דאָ אַ היבש ביסל אָפּגעקירצט, דערהויפּט מחמת טעכ־נישע טעמים. עס ווערן דאָ אויסגעלאָזט די אָפּט־ציטירטע פערזן וועגן אידיש און וועגן ליבע ביי אידן: עס ווערן אויך אויסגעלאָזט אַנדערע פערזן, וואָס וואָלטן געפאָדערט צופיל אָפּטייטשונגען און דערקלערונגען. אויך ווערן דאָ איבערגעשטעלט אַ פּאָר פון די ערשטע טיילן — כדי איינגער צו פאַרבינדן דעם ספּור המעשה.)

איר ווייסט — מן הסתם —
די וועלט איז אַ ים,
מ י ר זענען פיש!
(טייל זענען העכט,
שלינגען ניש׳־שלעכט...
זאָגט, אפשר ניש׳ ?)

די וועלט איז אַ ים,
ברייט אָן אַ שיעור;
די פיש זענען מיר,
דער פישער איז ס"ם... 1)

* *
*

אין אַ שיינעם מאָרגן
קלינגלט עס שטאַרק;
עס ציטערט די תבה, 2)
עס צאַפּלט דער באַרג. 2)

עס שפּרינגט שיר סמאל
אַרויס פון'ם בעט,
„אַריין!" עס באַווייזט זיך
דערשראָקן אַ שד.

מיטגעבראַכט האָט ער
אַן עקסטרא־„ראַפּאָרט",
קוים וואָס ער שלוקערצט
אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט:...

„אין קעניגרייך פּוילן,
האַרט ביי דער גרענעץ,
ליגט זיך אַ שטעטעלע
גרויס ווי אַ גענעץ.

„און קוים וואָס מען זעט עס,
מען הערט עס אויך זעלטן;
הייזלאַך ווי ניסלאַך,
פון שמות 3) געצעלטן...

„אינגאַנצן אַ צענדליק,
צו ציילן אויף פינגער!
עס בייסן די ציגן
די דעכער פאַר הונגער!

„און שטיל ווי אַ קברות,
מענטשן ווי מתים.
קיין גאוה, קיין תאוה,
מע׳ לעבט פון תעניתים;...

„צינד וואַקסט נאָך אַ גאון!
וואָס וועט נאָך פאַרשעמען
גאַנץ פוילן און ליטא
און זאַמוט 4) און בעהמען.

„און לאָזטו אים וואַקסן
און לאָזטו אים פריי,
ביסטו — חלילה! —
הוד מלכות, 5) פאַרביי!

„האָסטו פאַרלאָרן
גאַנץ פוילן און ליטא...
איז — חס ושלום! —
אַן עק פון נישט גוטע;

„וועט ער אונדז יאָגן
מיט שרעקלאַכן האַס
און ברייננגען משיח׳ן —
חלילה וחס!“

דער ימח-שמו 6)
ווי ר׳האָט עס דערהערט —
איז אים די שמחה
געוואָרן געשטערט.

ליגט ער און טראַכט
טאָג אַזוי נאַכט
און רייבט זיך און רונצלט דעם שטערן:
— ג׳וואַלד! לילית קרוין!
אַן עצה גיב! שוין!
אַזוינס קאָן די וועלט איבערקערן!

— די נוס איז הארט!
נאַר, מיין מאַן, וואַרט,
זי קנאַקט דאָך אונטער די ציין,
נצחון איז זיס!
גרייט אָן די שפּיז,
דער בראָטן וועט קומען אַליין.

* *
*

מאַניש איז אַ וואוילער יונג,
ר׳האָט אַ קעפּל פייער-פלינק,
אָנגעפילט מיט תורה!
טרעפט אויך באַלד אַריין אין קאַרב, 7)
מעג דער רמב״ם זיין ווי האַרב!
און דערצו נאָך אַ בעל קורא! 8)

און אַ שיינער יונג — אַ פּראַכט!
שוואַרצע לאָקן ווי די נאַכט
קאַרמען ליפּן — רויזן צוויי!
שוואַרצע ברעמען ווי די בויגן,
ווי דער הימל בלויע אויגן
און אַ פייער ברענט אין זיי!

יעדעס ביינדל אין אים לעבט
און ער גייט נישט, נאָר ער שוועבט;
אָנצוקוקן איז אַ פרייד!
מיידלאַך ווערן רויט און בלאַס.

אַז ער ווייזט זיך אויף דער גאַס,
אַז דער שיינער מאַניש גייט!

ד׳יונגע רבי׳צן אין חדר
זיצט אַ גאַנצן טאָג כסדר,
הערט מכלומרשט, ווי מע׳קנעלט!
ס׳לויפט די יויך, די מילעך 9) ברענט
און זי זיצט פאַרלייגט די הענט,
קוקט אויף מאַניש׳ן און קוועלט!

און דער שכנה — שיינע האָדל
פאַלט פון האַנט אַרוים די נאָדל,
לאָזט זיך אונדזער מאַניש הערן!
עס פאַרפעלט איר אָטעם, דאָך 10)
און עס גיט אין האַרץ אַ שטאָך
און — עס קאַפּען הייסע טרערן...

* * *

טראַ—ראַ—ראַ, טראַך!
וואָס איז געשען?
צי האָט נישט דאָרט עמיץ
משיח׳ן געזען?...

וואָס בלאָזט עס און פייפט
וואָס דונערט און קנאַלט?
צי פּלאַצן די דעמבעס
און סאָסנעס אין וואַלד?

עס פייפט און קנאַלט,
עס זעצט און עס קנאַקט...
עס יאָגט אַן עקסטראַ-
פּאָסט פון טראַקט!

אַך, ווער האָט אַזאַ
קלינגען געהערט?
עס פליען ווי רוחות
נאַשפּיץ 11) די פערד!

עס קלינגען די גלעקלאַך
וואָס אַמאָל פרייער!
עס שפּריצן די פּאָדקאָוועס
פונקען און פייער.

עס שליינגלט זיך, קנאַקט
אָן רחמים די בייטש!
מען שטייט מיט אָפענע
מיילער: וואָס טייטש?...

אויסגעלאָזט האָט זיך
די מעשה גאָר פּראָסט:
אַ דייטש 12) איז געקומען
פון דאַנציג מיט פּאָסט!

מיטגעבראַכט האָט ער
גאָר אוצרות מיט געלט!
גיין וועט אַ מסחר!
זיין וועט אַ וועלט!...

הויבן אָן האַנדלען
די שוחטים... דינים...
עס לויפן, עס קויפן
מלמדים, בטלנים...

אַך, ווער געדיינקט
אַזאַ גאָלדענע צייט?
מען טראָגט אין דער וואָכן
נאָר אַטלעס און זייד!

און חתונות מאַכט מען
טאָג-טעגלאך כסדר:
באַוואָרפן די שניידער
מיט חתונה-קליידער.

עס זענען אָן הענט שוין
די קלעזמער געבליבן,
די חופה צעריסן,
די שטאַנגען צעריבן.

עס האָט שוין דער בדחן
קיין כח צו לאַכן;
מען קריגט שוין קיין וואַקס נישט
הבדלות צו מאַכן...

נאָר דער דייטש האָט מיטגעבראַכט
אַ בת יחיד׳לע אַ פּראַכט:
גאָלד׳נע לאָקן ביז די פּיס!
אויגן בלישטשען ווי די שטערן
און אַ קול — אַ פרייד צו הערן!
און אַ שטימע — צוקער־זיס!

און זי גייט נישט נאָר זי שפּרינגט
און זי רעט נישט נאָר זי זינגט,
פריילאך, לוסטיג טאָג און נאַכט!
און לאָזט אַרויס איר קול מאַריע,
העלפט דאַס גאַנצע הויז איר צו,
קנאַקט פאַר לאַכן ווען זי לאַכט!...

און אַז מאַניש גייט כסדר
יעדן מאָרגן פרי אין חדר,
בלייבט ער שטיין ביים טויער...
דאַמאָלט זינגט אַ פּראַכט מאַריע
און איר טרעלן־מעלאָדיע
דרינגט אים טיף אין אויער!

עס דרינגט אריין אין האַרץ אים טיף!
און אויפ׳ן אייגענעם מאָטיוו,

מיט דער זעלבער מעלאָדיע,
זינגט דערנאָך ער די גמרא
און איז מטעים יעדע סברא 13)
דרייט נאָך מיט׳ן פינגער צו!

נאָר אַ שוויים ליגט אויפ׳ן שטערן
און די אויגן — פייכט פון טרערן
און דאָס פנים בלאָס ווי קרייד.
דער רבי זיינער זיצט פאַרצוקט,
ס׳שטייט די רבי׳צן און קוקט:
„אוי ווער ווייסט, וואָס דאָס באַטייט!...“

* * *

עס זעט דאָך די מוטער,
ווי מאַניש פאַרשווינט;
זי שרעקט זיך און פרעגט אים:
„וואָס איז דיר, מיין קינד?

וואָס לאָזט זיך דיין קול
אַזוי וויינענדיק הערן?
וואָס האָסטו אין ד׳אויגן
נאָר טרערן און טרערן?

וואָס ביסטו אַזוי בלאָס,
מיין איינציקעס קינד?
ווער האָט דיך פאַרלאָשן,
זאָג, וואָס פאַר אַ ווינט?...

אָן אַן עין־הרע,
געזונט זיי און שטאַרק,
דו פלעגסט דאָך צו 14) זינגען
פונקט אַ קאַנאַר׳ק...

היינט זינגסטו גאָר אַנדערש,
היינט זינגסטו ניש׳ גוט,

עס קלעמט מיר דאָס האַרץ צו,
עס קילט מיר דאָס בלוט...

— — — — — — — — — — — — — —

— צי ווייס איך דען, מאַמע
וואָס ס'זינגט דאָרט אין מיר?
איך ווייס נאָר, אין האַרץ איז
גאָר אַנדערש ווי פריער!

איך ווייס נישט, וואָס ס'איז מיר,
עס נאָגט דאָך אין האַרץ;
און פּלוצלונג פאַר ד'אויגן
ווערט פינצטער און שוואַרץ...

און אָטעם פאַרפעלט מיר,
ס'איז איינג אין דער ברוסט;
איך וויל זיי פאַרהאַלטן,
די טענער, — אומזיסט!

זיי פליען ווי פייגל
אַרוים פון אַ נעסט...
און — אַזוי זינגט זיך...
אָט ווי דו זעסט!...

* *
*

אינ'ם שטעטל איז געווען
פון קדמונים אַ מפּולת: 15)
דאָרטן פלעגן לצים וואוינען,
מוזיצירן, מאַכן קולות.

קרייען, מיאוטשען, קוויטשען, בילן,
אָדער סווישטשען ווי דער ווינט;
אויפ'ן דאַך גייט אויף דער וואַך
אַרום אַן אַלטער, שוואַרצער הונט!...

ווייבער, מענער, אידן, קריסטן
ווייכן לאַנג די גאַנצע גאַס;
און מיט הויכע גראָז באַוואַקסן
שטייען הייזלאַך פּוסטע-פּאַס!

דאָרט בייגאַכט באַווייזט זיך מאַניש,
צו דער חורבה גייט ער צו;
ס'קלאַפּט דאָס האַרץ ווי ביי אַ גזלן:
דאָרט וואַרט אויף אים מאַריע!...

טויזנט גרילן, טויזנט שפּינען,
פלעדער-מייז און איילן 16) הערן
זייער זינגען, לאַכן, קושן,
זייער קושן, האַלזן, שווערן...

און ער שווערט איר ביי די ציצית,
ביי די פּאות, ביי די תּפלין
און ביי שופר של משיח...
— זאָג וואָס נאָך? אום גאָטעס ווילן!..."

אויף איר ליפּל שפּילט אַ שמייכל
און די אויגן אירע גלאַנצן
און זי בעט זיך: „ווייטער, ווייטער!"
זי וויל זיכער זיין אינגאַנצן!...

און ער גרייפט אַלס העכער, העכער,
האָט גאָט'ס נאָמען אויסגערופן!...

— — — — — — — — — — — — — — —

פון'ם הימל קנאַלט אַ דונער;
פון גיהנם פון'ם טיפן

אַ געלעכטער, אַ געררודער.
און פון שוועבל יאָגט אַ ריח

און ער פליט שוין „פּאַד קאַנוואַיעם“ 17)
אויף אַ בעזעם 18) אין דער הויך.

אויפ׳ן באַרג אררט דאָרטן
איז אַ לעבן, אַ געפילדער:
ס׳איז אַ באַל דאָרט אין דער תיבה
און אַ שרעקלאַכער, אַ ווילדער!

און די קעניגן איז לילית!
אין די אויגן האָט זי בליצן;
און סמאל טראָגט איר לאַנגע
שלעפּ מיט בראַבאַנדער שפּיצן.

— — — — — — — — — — — — —

אין דער טיר דאָרט שטייט געשלאָסן
אונדזער מאַניש אויף אַ קייט...
און מען לייגט שוין אָן אַ פייער
און די שפּיז איז צוגעגרייט!

---

1) סמאל, דער שטן, דער אשמדאי. 2) קאַסטן. אין עטלאכע אויסגעלאַזענע פערזן ווערט דערציילט, אַז סמאל און לילית האָבן זייער „רעזידענץ“ אין נח׳ס קאַסטן, וואָס איז נאָכ׳ן מבול איבערגעבליבען אויפ׳ן באַרג אררט. 3) שמות — אויסגעפּליקטע בלעטער פון אַלטע ספרים. 4) אַ געגנט לעבן ליטאַ, וואָס איז אמאָל געוועזן אַ באַזונדערע מדינה; דער דיכטער רעכנט דאָ אוים די פּראָווינצן וואָס זיינען אַמאָל געווען פּאַראייניקט אין אַ אידישער זעלבסט־פּאַרוואַלטונג אונטער א רבנישער הערשאַפט. 5) (הויד־מאַלכום) — מאַיעסטעט. 6) דער ימח שמוניק („זיין נאָמען זאָל אָפּגעמעקט ווערן“) — אַ צונעמעניש פאַר׳ן סמאל. 7) טרעפט אין קארב — טרעפט אין פּינטל, טרעפט צו די קשיא אַדער דעם תירוץ ביים לערנען. 8) אָט אין אַזעלכע באַמערקונגען ליגט ניט ווייניק סאַטירישער שפּאַס: קענען זיין אַ בעל־קורא פאַר איינעם וואָס טרעפט דעם שווערסטן רמב״ם, איז אַ קינ־

דישער קוניץ. פּריץ'ס אייגענע באַמערקונג (אין זיינע „זכרונות״) אויף דערויף: „דערצו נאָך אַ בעל קורא — איז צוגעגעבן צום גראַם„. 9) מילך (פּויליש־דרום־רוסישער דיאַלעקט). 10) דאָס זעלבע וואָס אָטעם. 11) איינגעשפּאַנט אין דער ליינג, איינס נאָך איינס (מעשה פּריץ). 12) אַ דייטש—אַ היינטוועלטיקער איד, מיט אייראָפּייאישע פירונגען. 13) דער שכל, דער געדאַנק פון עפּעס אַ באַשטימונג אין דער גמרא; מטעים זיין די סברא — „איינזעצן״, דערקלערן עפּעס אַ שווערלאַך אָרט. 14) „דו פּלעגסט דאָך צו״ — אַן אידיאָם פון פּוילישן דיאַלעקט. 15) מפּולת (מאַפּאָילעס) — אַ חורבה, אַן איינגעפאַלן אָדער פאַרלאָזט הויז. 16) אייל — סאָוועס Owls (17 געפירט ווי אַן אַרעסטאַנט. 18) לויט'ן אבערגלויבן אַז שדים טראָגן זייערע קרבנות אויף בעזימער, קאָטשערעס א. ז. וו.

ש. פרוג

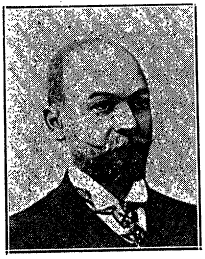

שמעון שמואל פרוג — געבארן אין 1860, אין באבראווי קוט, א אידישע ערד־ארבעטער־קאלאניע אין כערסאנער גובערניע (דרום רוסלאנד), געשטארבן דעם 5טן אקטאבער, 1916, אין אדעס. פרוג האט אנגעהויבן און זיך דער־ווארבן א גרויסן נאמען אלס רוסישער דיכטער, אבער מיט זיינע א י ד י ש ע לידער מעג ער באטראכט ווערן פאר׳ן פאטער פון דער נייער אידישער פא־עזיע. מיט א דין שנירעלע, (אין אזעלכע פיין־אידישלאכע מאראליזאציעס ווי „היים און קאלט“), בלייבט, אמת, פרוג נאך פארבונדן מיט די אלטע פאלקס־דיכטער, אבער ער איז שוין אויף אזוי פיל ז ע ל ב ס ט ־ ב א ־ ו ו א ו ס ט, דאס ער ווערט אונדזער ערשטער ל י ר י ק ע ר פ ו ן ב א ־ ר ו ף — דער ערשטער זינגער פון מאדערנעם אידישן ווי און אל־מענטש־לאכן אומעט, דער ערשטער אידישער באזינגער פון דער נאטור און אויך דער ערשטער פראטעסטאנט קעגן דעספאטישן דרוק. ער ברייננגט אריין אין דער אידישער פאעזיע א שיינענדיק־זיכערע, ווי פון הארטן דימענט אויס־געשניצטע שפראך, א רייכע אידישלאכע בילדלאכקייט, א צארטע, טיף־דורכדרינגענדיקע געפילפולקייט. פרוג׳ס אידישער ווי און אל־מענטשלאכער שמערץ זיינען ביי אים אזוי אויסגעמישט, אזש עס פארלירן זיך כמעט זייערע גרעניצן. שטייענדיק אויפ׳ן שייד־וועג צווישן דער השׂכלה און דעם נאציאנאליזם־ציוניזם, קלינגען זיי ביידע אין זיין דיכטונג כמעט ווי א צווילינג־גלאק: אט לאכט ער שפאטיש און אט וועקט ער גלויבן און מוט. די אומענדלאכע צרות פון דרויסן און די שווערע אינעווייניקסטע אידישע פארוויסטונג יאגן אים אריין אין א פארצוויגענער, גאליקער קריג מיט דער וועלט. דערפאר — געפינט ער ניט ווייניק טרייסט אין תנ״ך און תלמוד און אין די פשוט׳ע פאלקס־גלויבונגען („משה רבנו׳ס קבר, „דער הויפן ערד“, „דעם שמש׳ס טאכטער“.)

ביבליאגראפיע: ל. ווינער, 'Yiddish Literature' דר.מ. פינעס. „געשיכטע פון דער איד. ליט.“; ז. רייזען „לעקסיקאן“.

מיין ליד

איך בין אַ חזן אָן אַן עמוד
כמעט שוין פינף און צוואַנציק יאָר.
דאָך קלינגען מיינע תפלות תמיד
און כ'האָב דערצו אַ שיינעם כאָר.

אַ גרויסן כאָר פון אַלע סאָרטן,
פון אַלע שטימען אויף דער וועלט:
מיליאָנען פייגעלאַך אין גאָרטן,
מיליאָנען קוויטעלאַך אין פעלד.

דער ווײנשטאָק איז מיט מיר מתפלל
אויף טל ומטר 1) אין דער צייט;
די וועלדער זאָגן מיט מיר הלל;
עס קלינגט און זינגט פון יעדער זייט;

דער שטורעם העלפט מיר בלאָזן תקיעות —
ער האָט אַ שופר גאָר אַ פּראַכט —
און הערן ממש איז אַ חיות
זיין בלאָזן אין אַן אָסיען-נאַכט.

מיר זינגט די זון מכלכל חיים, 2)
הושענות שלאָגט דער ווינט ביים טייך...
און מיט אַ ניגון גאָר אַ נייעם
וויל איך די לידער זינגען אייך.

מיין האַרץ איז אָבער ווי אין רינגען
געפּאַסט און וויינען ציט עס מיך;
מיט וואָס איך הויב ניט אָן צו זינגען, —
מיט „מן המצר“ 3) ענדיק איך...

---

1) (טאַל אומאָטאר) — טוי און רעגן; אָנהויב ווינטער בעט
טען אין שמונה עשרה אויף טוי און רעגן (איינשטימיק מיט'ן

ארץ ישראל'דיקן קלימאַט). 2) (מעיכאַלקעיל חיים) — דער וואָס שפייזט די לעבעדיקע; איינע פון די גרעסערע תפלות פון שמונה עשרה. 3) (מין המעיצאַר) — אַ פסוק אין תהלים: „איך טו רופן צו גאָט פון מיין איינגשאַפט (פון מיין געדריקטקייט) אַרויס".

(פאַרגלייכט דאָס ליד מיט גאָלדפאַדען'ס „שבת, יום טוב און ראש חודש" און געפינט, וואו זיי זיינען ענלאַך און וואו זיי שיידן זיך. באַמערקט ווי פרוג פאַראידישט דאָ די נאַטור. ווייזט אָן וועלכע שורות זיינען אַממייסטן ליריש און אין וועלכע עס איז דאָ אַן אַנצוהערעניש אויף איראָניע.)

אַ זומער-ליד

אויף די גערטנער, אויף די פעלדער
הער איך זיסע שטימען זינגען, —
ווי די פרייע, בלויע וועלן
רוישן, גיסן זיך און קלינגען.

אין אַ פרישן קראַנץ פון זאַנגען,
פריי פון טרויער און פון קומער,
אויף די טאָלן, אויף די פעלדער
שוועבט דער שיינער, ליבער זומער.

זומער-פייגעלאַך פון גאָרטן,
סטאַיעס בינען פון די שטאָקן
פליען אום און טאַנצן, שפרינגען
איבער זיינע שוואַרצע לאָקן.

זיסע וואַרימקייט טוט ווייען
פון די גרויסע, ברוינע פליגל
אויף די שטראָמען, וועלכע גלענצן
העל און ליכטיק ווי אַ שפיגל;

אויף די בוימער, וועלכע שטייען
שוין באַוואַקסן און באַהאַנגען;
אויף די פרייע, גרינע פעלדער,
וואו די הויכע, שיינע זאַנגען

בויגן אָן די שטאָלצע קעפּלאַך
איינס צום אַנדערן און זשומען:
"—אַך, ווען וועלן זיי, ווען וועלן
שוין צו אונדז די שניטער קומען?..."

און די שניטער גייען, איילן...
סערפּעס, קאָסעס גלענצן, קלינגען...
אויף די טאָלן, אויף די פעלדער
הער איך זיסע שטימען זינגען.

אויף די פעלדער, אויף די טאָלן
הער איך קלינגען זיסע לידער,—
און מיין אַלטער, טיפער טרויער
וואַכט שוין אויף אין האַרצן ווידער!

(די לאַנדשאַפט, וואָס דער דיכטער מאָלט דאָ און דער גאַנצער זומער, זיינען פראָסט דאָרפישע.)

אַ זומער־נאַכט

די נאַכט איז שטיל, די נאַכט איז פינצטער,
מיט שוואַרצע שאָטנס איז באַדעקט
דער שטילער טייך, די גערטנער שלאָפן;
עס ווייט מיט פרישע גראָז, עס שמעקט
פון וואַלד מיט שוואָמען און מיט בלומען;
די לופט איז ריין און פריש און קיל.
אַלץ שלאָפט און רוט אין שטילן פרידן.
נאָר פון דער אַלטער וואַסער־מיל

הער איך צוויי ליבע, זיסע שטימען:
צוויי יונגע טויבן וואוינען דאָרט;
זיי וואָרקען, האַלדזן זיך... ווי רואיק
איז זיי אויף זייער שטילן אָרט!...

איך גיי אַהין. אַן אַלטע ווערבע
שטייט אויפ׳ן שטילן, גרינעם ברעג.
זי איז מיין פריינט, זי איז מיין חבר
אין מיינע טרויעריקע טעג.
מיר זיינען ליב די אַלטע צווייגן,
וואָס הייגגען טרויעריק אַראָפּ,
גלייך ווי פאַרצייטן ביי אַן אָבל
די האָר פון טרויעריקן קאָפּ. 1)
זי איז מיר ליב די אַלטע ווערבע:
אָפט זיץ איך איינזאַם אונטער איר
און זי באַדעקט מיך מיט די צווייגן,
גיסט אויס אַ זיסע רו אויף מיר.

פאַר וואָס-זשע ציטערסטו, מיין קראַנקעס,
מיין עלנד האַרץ, אין פיין, אין שרעק?
די אַלטע טרויעריקע בילדער —
אַך, גייט אַוועק פון מיר, אַוועק!...
ניין, ברידער מיינע! אייביק טראָגן
מוז איך מיין גרויסן, שווערן יאָך;
ניטאָ פאַר מיר קיין רו, קיין פרידן —
די אַלטע בילדער לעבן נאָך...
אין טיפן שלאָף, אין שטילן דרימל
שטייט אויף אַ ווייטעס, ליבעס לאַנד
מיט אַלטע, הויכע, גרויסע דעמבעס,
וואָס וואַקסן ביי אַן אַלטער וואַנט...
ביי יענער וואַנט פון בית המקדש,
וואָס איז פאַר אונדז געבליבן שטיין
ווי אַ מצבה, אַ זכרון

פון דעם וואָס איז אַמאָל געווען... 2)
איך זע דאָס פעלד, איך זע די קברים,
אין וועלכע ס׳ליגט דאָס אַלטע גליק,
די קראַפט און מוט און פרייד, פאַר וועלכע
עס איז ניטאָ קיין וועג צוריק...
פון בארג נבוא 3), פון ראש הפסגה 3)
שטייט אויף אַ הויכער, גרויער מאַן,
איך הער זיין קלאַג, אַ טיפן יאָמער:
„ביז וואַנען, דו שטאַרקער גאָט! — ביז וואַן!...“
עס הויבט זיך אויף אַ ווינט, אַ שטורעם,
עס גייט אַ יאָמער, אַ געשריי...
די גרויסע דעמבעס רוישן, ברומען,
די צווייגן ברעכן זיך אויף זיי.

און פון דער אַלטער וואַנט טוט גיין
אַ קלאַג פון גרויסן, טיפן שמערץ...
שלאָף איין, שלאָף איין, דו אַלטעס אומגליק,
גיב רו צו מיין פאַריאָמערט הערץ!...

* *
*

אַך, לאָז שוין זיין אַ סוף אַ מאָל!
גענוג געקלאָגט, גענוג געליטן...
ניין, ווי צו מיר! — עס שלאָפט זיך ניט,
ניטאָ פאַר מיר קיין שלאָף, קיין פרידן.

עס שלאָפט זיך ניט: זיי רוען ניט
די אַלטע וואונדן — אַלטע צרות;
זיי ברענען, רייסן מיר מיין האַרץ...
אַוועק! אַוועק, מחשבות זרות! 4)
אַ זומער-נאַכט... אַ בוים... אַ בלום...
אַ זיסער שלאָף אין רו, אין פרידן...
דו נאַר, דו נאַר, דו אַלטער נאַר!
וואָס קער זיך אָן דאָס מיט אַ אידן?!

שוין אַלץ פאַרגעסן, וואָס מיט דיר
מען לערנט, חזר'ט שוין אַן ערך
צוויי טויזנט יאָר!... אַ בוים, אַ בלום...
נו נאָך וואָס? פיין פון דיר, אַ דרך...

אַ זומער־נאַכט... אַ טייך... אַ בוים...
פיין! שפּיל זיך, שפּיל זיך מיט'ן שטן!...
דו ווייסט שוין ניט, געדיינקסט שוין ניט, וואָס
איז דיר דערלויבט און וואָס פאַרבאָטן? —5)

שטיי אויף צו חצות, הויב אויף דיין קול,
שריי, קלאָג און יאָמער, וועק דעם עולם,
שריי, קלאָג! — אַך, אפשר וועט שוין פאָרט
דערהערן דיך דער בורא עולם... 6)

* *
*

עס שלאָפט זיך ניט... אַך, קום צו מיר,
דו גוטע, ליבע, טרייע, פיינע;
באַשיץ דיין עלנד, קראַנקעס קינד,
פאַרוויג, פאַרוויג מיך, מאַמע מיינע!

מיין האַרץ איז קראַנק, מיין האָר איז גרוי;
דער גלוסט פון אַלע קראַנקע זעלן —
— דער שלאָף — ער לויפט פון מיר אַוועק...
דו איינע, איינע קאָנסט מיך היילן.

אַך, זע: איך בין דאָך נאָך אַ קינד,
אַן עלנד קינד... גיב, גיב מיר נייע
און פרישע קרעפטן... קום צו מיר,
פאַרוויג, פאַרוויג מיך, ליבע, טרייע!...

* *
*

פון יענער זייט וואַלד
גייט אויף די לבנה,
ווי בלייך איז איר אָנבליק,
ווי קאַלט איז איר שיין!
אַ הייליקע רו,
אַ גאָלדענער חלום —
גיסט זיך מיר ליבלאַך
אין האַרצן אַריין.

עס שטייט פאַר מיר אויף
מיין ווייטער געבורטס־אָרט:
אַ צימערל ליכטיק
און זויבער און קיל...

אַ וויגעלע שטייט...
אַ וויסינקער פאָרהאַנג...
ווי רואיק איז דאָרטן,
ווי רואיק און שטיל!

איך בין נאָך אַ קינד,
אַ לעבעדיקס, פרישעס;
איך וויים נאָך ניט ו ו ע ר איך בין,
וואָס וועל איך זיין...

עס שפּילט זיך מיט מיר
דאָס קלינקע ווינטל,
מיך וואַרימט, גאַלובעט 7)
די זילבערנע שיין.

דאָס לעמפּעלע ברענט;
ביים טיש זע איך זיצן
מיין אַלטיטשקע באָבע
מיט'ן זאָק אין דער האַנט;

דער שאָטן פון שלייער
ווייזט אוים ווי אַ חיה
מיט הערנער, וואָס ציטערט
און לויפט אויף דער וואַנט... 8)

מיין אַלטיטשקע באבע
דערציילט מיר אַ מעשה...
ווי ליבלאַך, ווי וואַרים,
ווי פריילאַך איז מיר!

עס שמעקן די בלומען,
עס שיינען די שטערן...
אַך, זעט נאַר, וואָס איז דאָס?
ווער גייט דאָס צו מיר?...

דאָס קליינינקע, ווייסינקע ציגעלע
שטייט ווידער שוין אונטער מיין וויגעלע
איר קעפּעלע ציט זיך צו מיר;
און ריינינקע, וואַרימע טרערעלאַך
ווי העלע און ליכטיקע פּערעלאַך
טריפן און פאַלן אויף מיר...
צוויי בילדער — צוויי ווייסינקע פייגעלאַך
מיט העלע און ליכטיקע אייגעלאַך
פליען און שוועבן צו מיר;
מיין קינדהייט און יוגנט באַגעגענען זיך,
זיי זינגען, זיי וויינען — זיי זעגענען זיך
אויף אייביק, אויף אייביק מיט מיר...

---

1) די צווייגן פון דער ווערבע (Willow) וואָס הייננען אַראָפּ ווי די לאַנג ניט־געשאָרענע לאָקן ביים אַמאָליקן אבל, איז אַ כאַראַקטעריסטיש ביבליש צוגלייכעניש. 2) ווערט אין דרום־רוסלאַנד אַרויסגערעדט „געוויין". 3) נוואוי — דער באַרג אויף וועלכן משה רבינו איז געשטאָרבן: ראש הפסגה (רויש האַ־

פּיסגאַ — דער שפּיץ פון יענעם קייט בערג. 4) פרעמדע (זינדיקע) געדאַנקען. דער דיכטער זאָגט עס איראָניש וועגן די זומער־בילדער וואָס קריכן אים אין קאָפּ; אין פּרק (איינס פון די עלטסטע טיילן פון דער משנה) איז דאָ אַ שפּרוך קעגן אַנטציקן זיך מיט דער נאַטור, ווי קעגן עפּעס וואָס איז ניט גענוג ערנסט. 5) די צוויי סטראָפן זיינען אַ גוט ביישפּיל פון פרוג׳ס משכילי־שער איראָניע. 6) בורא עולם—דער וועלט־באַשעפער. 7) גאַלובעט (רוסיש) — צערטלט. 8) אַ ביישפּיל פון פרוג׳ס העלער בילד־לאַכקייט.

(זאָל דער סטודענט פאַר זיך קלאָר אָנצייכענען דעם גאַנג פון׳ם ליד: צוערשט אַ פּראַכטיק, דאָרפיש זומער־נאַכט בילד, דערנאָך, דורך אַ קורצן לירישן איבערגאַנג, שווימען אויף די ליבע זכרונות פון די קינדער־יאָרן: דאָס ליד ווערט אויפגעלייזט אין טיפן ווייַ איבער דער פאַרלאָרענער קינדהייט.)

חברים

דיין קלאָר, זיידן הענטעלע,
קינד מיינס, גיב מיר היינט!
נאָענט, אייגן זענען מיר
ווי צוויי אַלטע פריינט.

איין באַצויבערט מעשה׳לע
לעזן מיר פאַראוים —
דו פון אָנהויב, איך צום סוף, —
נו, וואָס מאַכט עס אוים! — — —

איין זים, ליכטיק לעבן־טרייסט
און איין לעבן־וויי
דעקט מיט שיין דיין קעפּעלע
און מיין קאָפּ מיט שניי.

אײן געשאַנק איז אײנגעטײלט
אונדז פון לעבן־שוים:
מיר — דער שאָטן, דיר דער שײן, —
נו, וואָס מאַכט עס אוים! — — — —

(א בײשפיל פון פרוג׳ס רײנעם, ניט־געמישטן לירזים. די שײנקײט פון אזעלכע שורות ווי „דעקט מיט שײן דײן קעפעלע און מײן קאָפ מיט שנײ" און די ווײטיקדיגע איראָניע פון „נו, וואָס מאַכט עס אוים!" באַגעגנט מען ניט צו אָפט אין דער פּאָעזיע).

זאַמד און שטערן

עס שײנט די לבנה, עס גלאַנצן די שטערן;
די נאַכט שוועבט אויף בערג און אויף טאָל...
דאָס אַלטיטשקע ביכעלע 1) ליגט פאַר מיר אָפן,
איך לײען עס, לײען עס טויזנטער מאָל.

איך לײען די הײליקע, טײערע ווערטער,
מיר הערט זיך אַ שטימע: „איך שווער —
מײן פאָלק, דו וועסט זײן, ווי די שטערן אין הימל,
ווי זאַמד אויפ׳ן ברעג פונ׳ם מער!..." 2)

ריבונו של עולם! עס ווערט ניט פאַרפאַלן
פון דײנע הבטחות קײן אײנציקעס וואָרט:
מקוים מוז ווערן דײן הײליקער ווילן,
אַלץ קומט אין זײן צײט, אויף זײן אָרט.

און אײנס איז שוין טאַקע מקוים געוואָרן —
דאָס פיל איך, דאָס ווײס איך געוויס:
מיר זענען געוואָרן ווי זאַמד, וואָס איז הפקר, 3)
וואָס יעדערער טרעט מיט די פיס...2)

יאָ, גאָטעניו, אמת, ווי זאַמד און ווי שטיינער,
צעשפרייט און צעוואָרפן אויף שאַנד און אויף שפּאָט. —
נו, אָבער די שטערן, די ליכטיקע, קלאָרע —
די שטערן, די שטערן — וואו זענען זיי גאָט?!

---

1) דער תנ"ך. 2) דער תנ"כ'שער צוזאָג צו די אבות פון אידישן פאָלק מיינט, אַז די אידן וועלן ניט זיין צום ציילן, ווי עס איז ניט איבערצוציילן די שטערן אין הימל אָדער דעם זאַמד אויפ'ן ברעג ים; אונזער דיכטער נעמט עס אָבער אָן אין אַן איראָנישן זין: די אידן זיינען שוצלאָז, ווער עס וויל טרעט אויף זיי ווי אויף זאַמד. 3) הפקר (העפקער) — אָן אַ בעל הבית.

(דאָס ליד איז ניט אומזיסט איינס פון די באַרימטסטע ביי פרוג'ן. ס'איז דאָ אין דעם פרוג'ס באַוואוסטע ליבע צו דער ביבל; ס'איז בכלל דאָ אין דעם עפּעס תפלה'דיקס, הימן־אַרטיקעס. דאָס ליד איז אחוץ דעם, מערקווירדיק גאַנץ, פולקום אין דער פאָרמע.)

דאָס אידישע קינד

טיף באַגראָבן אין דער פינצטער,
ווייט פון לופט און ליכט —
זעסטו דאָרט דעם בלינדן וואָרים,
ווי ער קריכט?

אין דער ערד איז ער געבאָרן
און באַשערט
איז אים אייביק, אייביק קריכן
אין דער ערד!

ווי אַ וואָרים אין דער פינצטער,
עלנד, שטום און בלינד, —
לעבסטו אָפּ די קינדהייטס־יאָרן,
אידיש קינד!

אויף דיין וויגל זינגט דיין מאַמע
נישט קיין ליד
פון אַ רואיק שטילן לעבן,
פרייהייט, פריד,

פון די גערטנער, פון די פעלדער,
וואו דאָס פרישע קינד
שפּילט און פרייט זיך,
פריי און לוסטיק ווי דער ווינט.

ניין, אַ קוואַל פון טיפן יאָמער
רוישט און קלינגט;
אַי, ווי ביטער איז דאָס לידל,
וואָס זי זינגט!

טיפע זיפצן, הייסע טרערן
מיט אַ שטאַרקער מאַכט
קלינגען, רוישן אין דעם לידל
טאָג ווי נאַכט...

טיפע זיפצן, הייסע טרערן,
הונגער, קעלט —
שלעפּן זיך מיט דיר אינאיינעם
אויף דער וועלט!

און פון וויגל ביז צום קבר,
אויפ׳ן לאַנגן וועג —
וואַקסן גאַנצע וועלדער צרות,
אָן אַ ברעג.

(אין דאַזיקן ליד איז אַלץ — בילד (למשל, „וואַקסן גאַנצע וועלדער צרות“,) קלאַנג („אָן אַ ברעג“) און פּערזן־בוי — צוזאַמענגענאָסן אין דער אַרויסרופונג פון ביטערן עפעקט.)

שבועות

„דער גרינער יום-טוב קלאפט אין טיר
די זון גייט אויף און שיינט.
וואו, זיידע, וועלן מיר דאס גרינס
אויף יום-טוב נעמען היינט?"

„— וואו פרעגסטו? קום, מיין גאלדן קינד,
אויף אונדזער הייליק ארט — 1)
דער פרילינג האט מיט גראז באדעקט
דיין טאטנ'ס קבר דארט..."

„קום, קינד מיינס! אונדזער אייגן גרינס
דערקענען איז ניט שווער:
פון יעדן גרעזעלע שטראלט-אפ
א הייסע יתום-טרער..."

2) הייליק ארט — בית הקברות.

פון יענע טעג

פינצטער איז אין צימערל,
פינצטער, איינג און קאלט.
שרעק און פיין און ווייטיק
דריקן יונג און אלט.

„— גיב אונדז עסן, מאמע!" —
בעט דאס קראנקע קינד.
און פון קאלטן אויוון
רוישט און זינגט דער ווינט: 1)

— ווײנט ניט, ליבע קינדערלאַך,
שטיל און רואיק זיצט:
ברויט איז צו טײער,
בלוט איז וואָלוול איצט..."

און עס פליט דאָס ווינטעלע
אויפ'ן פרײען פעלד, —
דאָרט, וואו אויף דעם פרישן שניי
ליגט דער טויטער העלד: 2)

פוסט און שטום זײן עלנד הארץ,
זײנע אויגן בלינד
און זײן לײב צערײסן
הונגעריקע הינט

און די שוואַרצע קראָען
אויפ'ן ווײסן פעלד
קראַקן „דע פּראָפונדיס" 3)
אונדזער טויטן העלד...

האָרך! אַ קלאָג אַ ביטערער
גײט פון הײליק אָרט...
בלײכע וואַנדל-פײערלאַך
צאַנקען דאָ און דאָרט...

צאַנקען, שוועבן, וויגן זיך,
פלאַקערן מיט מאַכט...
די מצבות ציטערן
אין דער שטומער נאַכט....

הערסט דעם קלאָג דעם ביטערן
פונ'ם הײליק אָרט?

מתים נאָך די לעבעדיקע
זאָגן קדיש דאָרט...

---

1) ניט די מאַמע ענטפערט נאָר דער ווינט — די מאַמע איז דער׳הרג׳עט. 2) דער רעוואָלוציאָנער. 3) „דע פּראָפונדיס“, די לעטיינישע איבערזעצונג פון דעם תהלים׳דיקן ממעמקים (מימאַאַמאַקים) — פון דער טיפעניש („ממעמקים קראתיך יה“ — פון דער טיפעניש טו איך גאָט צו דיר רופן). „דע פּראָפונדיס“ איז דער נאָמען פון אַ געווויסן טויטן־געזאַנג ביי קריסטן.

(דאַסדאָזיקע שרעקלאַכע ליד איז איינס פון אַ רייע וועלכע פרוג האָט אָנגעשריבן אין די יאָרן 1906—1907, ווען אויף די פיל רעוואָלוציאָנערע אויסבראָכן (אין וועלכע אידישע קינדער האָבן זיך שטאַרק באַטייליקט) האָט די רוסישע רעגירונג געענטפערט מיט פּאָגראָמען און הריגות אויף אידן. ביי פרוג׳ן הייסן די לידער „סקיצן“. „פון יענע טעג“ איז אָן אָנגענומענע פּראָזע אויף צו באַצייכענען דידאָזיקע מורא׳דיקע געשעענישן.)

⟡——⟡

הייס און קאַלט

(אַ לידל)

נו, — מזל־טוב, רחל׳ע, מזל־טוב דיר —
אַ קינד, אַ בן־זכר געבאָרן!...
דאָס פּיצעלע קוויטשעט און שרייט אָן אַ שיעור...
וואָס איז דאָס, דו קליינער, וואָס איז דאָס מיט דיר?
דו ציטערסט? דערפראָרן געוואָרן?
אַך, דאָרט אויפ׳ן הימל, וואו דו ביסט געוועז, 1)
איז ליכטיק און פריילאַך און וואַרים און שיין
און דאָ... הערט זיך צו — בנאמנות:
דאָס פּיצעלע רעט דאָך, עס שרייט דאָך: — „געוואַלד!“
אוי, מאַמע! ווי פינצטער איז דאָ און ווי קאַלט!... 1)
אוי, וויי! האָב רחמנות!...“

* *
*

דאָס רעדעלע דרייט זיך
אַרום אָן אַן עק;
אַ טאָג קומט צוקריכן,
אַ יאָר פליט אַוועק...

— „גוט מאָרגן אייך, רבי!" — „גוט מאָרגן! אַנו!
אָט זעץ זיך אָקאָרשט נאָר אַנידער
און נעם זיך צום חומש... נו, לעבעדיק... דו,
מיט חשק, מיט אברים, מיט גלידער!...
דו שווייגסט? !... נו, טאָ ליג זשע זיך! ליג... אָט אַזוי...
איינס!... צוויי!!..." „רבי! רבינו! אוי!..."
—„ליג, ליג! דו, כל-בו'ניק!...2) ס'וועט קאָסטן דיר
טייער!...
איך אַרבעט, איך קנעל, איך באָגים זיך מיט שוויים...
האַ? וואָרים?..." — „היים! רבי'ניו, רבי'ניו, היים!
עס ברענט ווי אַ פייער!..."

* *
*

אַ טאָג קומט צוקריכן,
אַ יאָר פליט אַוועק,
אַלץ האָט זיך זיין אָנפאַנג,
אַלץ האָט זיך זיין עק...

און נאָך אַמאָל — מזל-טוב! — מזל-טוב אייך!
שפילט, קלעזמערלאַך! הויבט זיך אויף פליגל!
דער חתן איז פשוט „דעם קרומן ניט גלייך" 3)
די כלה — אַ דימענט, אַ שפיגל!
מע הוליעט!... וואָרט אוים, ליבע פריינט, זייט ניט פויל—
דער דימענט האָט נעגל! דער שפיגל — אַ מויל...
— „נו, מאַנעלע, וואָרים? עס קוועלט די נשמה?"
„— אוי, ברידער, בחורים'לאַך! איילט זיך ניט! — קאַלט!
איך פריר ווי אום שבט ביי דער נאַכט אין אַ וואַלד...

איך ציטער, איך צאפל... אוי, ברידערלאך, ג׳וואלד!
איך פריר פון נחמה!״ 4)

* *
*

די וועלט איז א חדר
פאר קליין און פאר גרוים!
מע קוועטשט זיך, מע שטופט זיך —
מע לערנט זיך אויס...

א סוחר געווארן... נו, גיכער, רב איד! —
אין האץ 5) איז א מארק און אין קלאץ 5) — א יריד...
עס הודיעט, עס קאכט ווי אין גיהנום!
איר זעט — קיין עין הרע! מע לויפט! —
פעל, אקסן, זאלץ, קארן, פלאקס, פאטשערקעס, לעדער!
מע פליט ווי אויף פליגל, מע פארט ווי אויף רעדער,
מע האנדלט, מע וואנדלט, מע קויפט, מע פארקויפט...
דאס סוחר׳ל יאגט זיך נאך דעם און נאך יענעם,
עס ציטערט, עס צאפלט, באגיסט זיך מיט שוויים...
אוי, סוחרים׳לאך, אידעלאך, פייערדיק, היים!
עס ברענט ווי אין גיהנום!

* *
*

דאס וועלטעלע דרייט זיך —
א מארק, א יריד!
עס הודיעט, עס פלאקערט,
עס ברענט און עס זיט...

ברענט, ברענט — איר וועט אפגעקילט ווערן, רב איד —
איר איילט זיך נאך סחורה? — נאך אייזן, נאך ברעטער,
נאך זייד און נאך סאמעט — איר פלאקערט, איר זיט?
פארגעסט נאר ניט — זייט אזוי גוט — פון יריד
א שטיקעלע לייוונט 6) צו ברייננען, רב פעטער...
עס קלאפן די פושקעס, 6) עס ארבעט די זעג: 6)

פיר ברעטער, צוויי שערבלאַך 6) — און אויס מיט אַן עק!
געקומען צו פאָרן פון לעצטן יריד'ל...
נו, גיכער, שמשים! פאַרשיט שוין, באַהאַלט!...
אוי, אידעלאַך, קאַלט איז דאָרט—זאָג איך אייך—קאַלט?!

— — — — — — — —

געפעלט אייך מיין לידל?

---

1) א געדאַנק וואָס מען באַגעגנט ביי ניט־וויניק פאָלקס־דיכטער. 2) צעלאָזענער יונג. 3) אַן אויסדרוק (ניט אַן שפּאַס) וואָס מיינט: אַ זעלטנהייט, אַן אַנטיק. 4) ווידער אַן איראָנישער אויסגעשריי. 5) אַ שפּיל אויף'ן ווערטל — האָצע־פּלאַץ (ווייטע מקומות). 6) איינצעלהייטן פון דער לויה און דער קבורה.

(ס'איז קלאָר, דאָס ליד איז אַ באַטראַכטונג וועגן דער נישטיקייט פון לעבן און אַ דערמאָנונג אויפ'ן טויט, אין גייסט פון די פאָלקס־דיכטער. די קורץ־שורה'דיקע סטראָפן בילדן אַ מין בריק צווישן דעם כלומרשטן העלד פונ'ם ליד און דעם מענטשלאַכן כלל און זיינען אַ קאָמענטאַר אויף דאָס גאַנצע.)

דוד פרישמאַן

דוד פרישמאַן — געבאָרן אין לאָדז, אין 1863 אָדער 1865, געשטאָרבן אין בערלין, אין 1922. פרישמאַן פאַרנעמט דעם העכסטן אָרט אין דער העברייאישער ליטעראַטור אַלס קריטיקער, פעליטאָניסט און איבערזעצער און אויך אַ חשוב'ן פּלאַץ אַלס דיכטער און נאָוועליסט. ער האָט אויך בײַגעטראָגן פיל וויכטיקעס אויף פאַרשיידענע געביטן פון דער א י ד י ש ע ר ליטעראַטור. זײַנע לידער אויף אידיש זײַנען ניט פיל אין צאָל און צייכענען זיך ניט אויס מיט עפּעס באַזונדערס כאַראַקטעריסטישעס: זײַנען אָבער גאַנץ ווערטפול מיט זייער אויסערלאַכער עלעגאַנטער שיינקייט.

ביבליאָגראַפיע: „די צוקונפט“, 1922; ז. רייזען, „לעקסיקאָן“.

די נאַכט איז שטיל

די נאַכט איז שטיל, די נאַכט איז בלוי —
מיר ביידע גייען צוזאַמען;
עס שלאָפן שטיל די גאַסן,
נאָר שטילע שטערן פלאַמען.

און בלוי די נאַכט און שטיל די נאַכט,
די שאָטנס טוען זיך יאָגן!
איך הער דעם ווידער־קול ביים גיין,
דיין האַרץ, איך הער עס שלאָגן.

זיי רואיק, קינד, לאָז רואיק זיין
דיין אויפגערעגט געוויסן!
דער טאַטע שלאָפט, די מאַמע שלאָפט —
און וועלן גאָרנישט וויסן.

מיר גייען שטיל! מיר זען נאָר,
דער דין גייט, דער אַלטער;
ער גייט מיד און אין דער האַנט
אַ שווערן ספר האַלט ער.

דער אַלטער איז אַ גוטער מענטש
און וועט אונדז נישט פאַר׳מסר׳ן —
זיי רואיק, קינד און האָרך, ווי שיין
עס רוישן שטיל די וואַסערן.

דער אַלטער גייט אין שול אַריין,
ביינאַכט לערנט ער דאָרט תורה
און אונדזער סוד נעמט ער מיט זיך
אַך, קינד, וואָס האָסטו מורא?

און אונדזער סוד באַגראָבט ער דאָרט
אַריין אין זיינע ספרים —
זיי זענען פאַר אַזעלכן סוד
נאָר הייליק-שטילע קברים.

און פון די שטילע ספרים וועט
דער סוד צום הימל פליען
און פאַר די פיס פונ׳ם גוטן גאָט
וועט ער זיך פאַר אונדז מיען.

די פישער

(שאָטלאַנדישער מאָטיוו)

דריי פישער פאָרן צום פישן אַרויס
אין נעבל, אין גרויען, גאָר ווייט אויפ׳ן מער.
זיי טראַכטן פון ווייב און פון קינד און פון הויז,
פון אויגן, וואָס קוקן זיי נאָך ביז אַהער —
די אַרבעט דעם מאַן, די טרערן דער פרוי
און שווער זענען זאָרגן און לעבן איז גרוי —
און פינצטער שטורמט דאָס מער.

דריי פרויען בליקן אַרויס פון׳ם טורם,
אויפ׳ן ברעג, אין׳ם נעבל, — דאָס ליכט איז גאָר קליין.
זיי בליקן אין ווינט, זיי בליקן אין שטורם.
אַט שווימען שוין ברעטער — צעבראָכן — אַליין —
די אַרבעט דעם מאַן, די טרערן דער פרוי
און פאַלש איז די כוואַליע און וואַסער איז רוי —
און שטורמיש שוימט דאָס מער.

דריי טויטע ליגן גאָר שטיל אויפ׳ן זאַמד;
די מאָרגנזון פינקלט, דער ווינט איז אַוועק.
עס בליקן דריי פרויען אַהין אויפ׳ן זאַמד
און בליקן און בליקן אָן אויפהער, אָן עק —
די טרערן דער פרוי, די אַרבעט דעם מאַן
און קורץ איז דאָס לעבן, אַ שפּאַן נאָך אַ שפּאַן —
און ליכטיק גלאַנצט דאָס מער.

(באמערקט די שיינע אויסשטעלונג פון די שורות און דעם צושפּיל (דעם רעפרען): „די ארבעט דעם מאן, די טרערן דער פרוי,” וואס איז א מין קאמענטאר אויף די טרויעריקע געשעענישן, וואס ווערן דא דערציילט.)

פאַר משיח'ן

א.

בײ דעם ירדן שטײט אַ קוזניע
און דער קאָװאַל אין דער קוזניע
שטײט בײ דער מלאכה.
מיט דעם בלאָזאַק בלאָזט ער דאָרט,
פאָך־פאָך! פאָך־פאָך! (1 — בלאָזט ער דאָרט (1
און מיט גליק און ברכה.

רױט אױף דער קאָװאַדלע גליען
טוט דאָס אײזן, טוט זיך ציען,
קאָכן הײס און זידן;
און דער האַמער קלאַפּט דערױף,
הוק־הוק! הוק־הוק! — קלאַפּט דערױף,
קלאַפּט און טוט עס שמידן.

קלאַפּ־זשע, קאָװאַל! לאָז שפּריצן,
לאָז טױזנט פונקען בליצן,
פליען װי מלאכים:
פון דעם האַמער צוקט אַ בליץ,
פלים־פלאַם! פלים־פלאַם! — צוקט אַ בליץ
און עס דונערט נאָך אים.

װאָס זשע, קאָװאַל, שמידסטו דאָרטן?
— „כ'שמיד פון מײנע בעסטע סאָרטן,
בין זיך דאָ מטריח:
די פּאַדקאָװע מאַך איך פאַר'ן —
הורא! הורא! מאַך איך פאַר'ן
פערדל פון משיח!"

ב.

ביי דעם ירדן שטייט אַ וועבשטול
און דער וועבער אויף דעם וועבשטול
שטייט ביי דער מלאכה.
בוימט די קעטע אויף דעם בוים, 2)
וויק-וויק! וויק-וויק! — אויף דעם בוים,
בוימט מיט גליק און ברכה.

פון דעם וועבער-לאָדן פעדעם
שלעפּט ער איצט צונויף און יעדעם
ציט ער דורך די קאַמען;
טרעט איצט פליסיק אויף דער שאַפט,
טריפ-טראַפ! טריפ-טראַפ! — אויף דער שאַפט,
שיסט 3) דעם שום צוזאַמען.

קוים צו זען מיט די אויגן
לויפט די שיף, 4) אַ פייל פון בויגן
לויפט דאָס וועבער-שיפל:
פלינק אַהין און פלינק אַהער,
ציק-צאַק! ציק-צאַק! — פלינק אַהער
און מען זעט ניט וויפיל.

וואָס זשע, וועבער, וועבסטו דאָרטן?
— „כ'וועב פון מיינע בעסטע סאָרטן,
בין זיך דאָ מטריח:
און דאָס מלבוש מאַך איך פאַר'ן, —
הוראַ! הוראַ! — מאַך איך פאַר'ן
הייליקן משיח!"

ג.

ביי דעם ירדן זיצט אַ שטיקער
פאַר דער שטיקעריי, דער שטיקער
טוט איצט זיין מלאכה.
אויף דער קאַנווע שטיקט ער איצט,

פיק־פיק! פיק־פיק! שטיקט ער איצט
און מיט גליק און ברכה.

ציילט די שטיק און ציילט די אויגן,
אויף דער ראַמקע אויפגעצויגן
זענען זיידן־שפּיצן; 5)
זייד און גאָלד און זילבערוואַרג,
צאַ־צאַ! צאַ־צאַ! זילבערוואַרג
און מען זעט עם בליצן.

קלעפּל־שטיק 6) און אַפּליקאַציע 6)
קייטל־שטיק 6) און מיט פונקטאַציע, 6)
גאַנץ און אויך געבראָכן — 6)
אַלעם, אַלעם מאַכט ער דאָרט.
שטיך שטאָך! שטיך־שטאָך! מאַכט ער דאָרט,
קליין און פיין געשטאָכן.

וואָס זשע, שטיקער, שטיקסטו דאָרטן?
— „כ'שטיק פון מיינע בעסטע סאָרטן,
בין זיך דאָ מטריח:
און די פאָן, די מאַך איך פאַר'ן —
הורא! הורא! — מאַך איך פאַר'ן
מלך המשיח!"

ד.

אין דעם הימל זעקס מלאכים
רוישן פלינק און די מלאכים
טוען זייער מלאכה.
פאַר גאָט'ס שטול דאָ שטייען זיי —
הורא! הורא! — שטייען זיי,
בעטן גליק און ברכה.

אַלעם בעסטע, אַלעם שענסטע,
אַלעם פיינסטע, אַלעם ריינסטע,

אײדלסטע און נײע, —
אַלעם דאָס, דאָס נעמען זײ —
הוראַ! הוראַ! — נעמען זײ
און אויך אַלעם פרײע.

אַלעם מיטלײד מיט דעם קראַנקן,
שוואַכן מענטש און אויך אַ בלאַנקן,
שטאַרקן גײסט, אַ פרישן —
אַלעם דאָס, דאָס נעמען זײ —
הוראַ! הוראַ! — נעמען זײ
און זײ טוען עס מישן.

וואָס, מלאכים, מאַכט איר דאָרטן?
— „מאַכן פון די בעסטע סאָרטן,
זענען זיך מטריח:
די נשמה מאַכן מיר —
הוראַ! הוראַ! — מאַכן מיר
פאַר דעם האַר משיח!"

ה.

דאָך, אַך, װײ אונדז, װײ אונדז אַלע!
פאַרטיק האָבן שוין, אַך, אַלע
אַנדערע די מלאכה;
מיר אַלײן נאָר זען נישט,
װײ אונדז! װײ אונדז! זען נישט
נאָך קײן סימן ברכה!

נישט געגנוג איז מן הסתמא
פאַר אַזעלכענע נשמה
אַלע אונדזערע שטאָפן;
האָבן אפשר אַלץ מיט זײ,
װײ אונדז! װײ אונדז! אַלץ מיט זײ
נאָך נישט גוט געטראָפן.

ניִשט געַנוג איז נאָך דאָס ריינע,
ניִשט געַנוג מסתם דאָס שיינע,
ניִשט דער שטאָף דער עכטער;
אפשר איז גאָר אויך דער קרעכץ,
ווײ אונדז! ווײ אונדז! אויך דער קרעכץ
גאָר נאָך ניִשט דער רעכטער!"

און עס וויינען די מלאכים
און אַ קרעכץ, אַ צווייטן נאָך אים,
הער, אַ ביטער לאַכן —
פאַרטיק ביז היינט איז ניִשט די,
ווײ אונדז! ווײ אונדז! איז ניִשט די
נשמה פון משיח'ן!

---

1) פאַר־פאַד! — אַ נאָכמאַכונג פון'ם בלאָזאָק: „בלאָזט ער דאָרט" — אַן איבער'חזרונג פון שיינקייט וועגן.ביידע עפעקטן לויפן דורך דער גאַנצער באַלאַדע און דינען איר ווי אַ מין קלענערער לייט־מאָטיוו; דער גרעסערער לייט־מאָטיוו איז: „מאַך איך פאַר'ן... משיח!" 2) ציט אַן די פעדים אויפ'ן שטאַנג. 3) שיסן — אַריינוועבן. 4) Shuttle. 5) Lace.
6) דער זין פון דיזאַיקע טעכנישע טערמינען, ווי אויך פון אַ פּאָר וועבר־טערמינען אין פאַריקן סטראָף, איז מיר ניט גאַר קלאָר. דאָס בעסטע איז דערקונדיקן זיך וועגן זיי ביי אַ פאַכמאַן.
י. ע.

משה ברכהן

משה ברכהן — געבארן אין פלאצק, וויטעבסקער גובערניע, אין 1865. האט געדרוקט א סך לידער, פיל פון זיי אין א הומאריסטישן טאן, אין פארשיידענע אויסגאבן אין רוסלאנד.

ביבליאגראפיע: זע מ. באסינ׳ס „אנטאלאגיע“, צווייטער באנד און ז. רייזענ׳ס „לעקסיקאן“.

הארבסט

שטיל. — עס שטייט דער וואלד א שטומער
און דאס שטעטל איז פארקלערט.
וויסט די גאסן און דער זומער
גוסס׳ט לאנגזאם אויף דער ערד...

קאלט. — עס שוידערט... אויפ׳ן הימל
ליגט א גרויסער וואלקן, — שווארץ;
אויף דעם טייכל ליגט א דרימל
און אן אומעט אויף דאס הארץ...

בלעטער פליען. — עס צעזייט זיך
אין דעם פייכטן לופט דער רויך;

אונ אַ שוואַלבן־שנירל ציט זיך
ווייט אַהינצו אין דער הויך...

(וועלכעס פון די פארשיידענע אפּנעמאַלענע בילדלאַך איז באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש פאַר דער הארבסט־צייט ?)

דריי מוידן

דריי מוידן ווי ריזן,
די פּנימ'ער שוואַרץ ;
זיי שטעכן ווי שפּיזן
דעם טאַטן אין האַרץ.

דריי נדנ'ס !... אַ ווערטל ?
עס רעט זיך גאַר גרינג !
און כאַטש זיך צעפּערטל,
פון הויט כאַטשיק שפּרינג !

דריי כלות... דריי חופּות...
זיי מאַכן אים אַלט
און גרויס איז דער דלות,
אין שטיבל איז קאַלט...

זעלדע קניזשניק

זעלדע קניזשניק — געבארן אין וויאזין, ווילנער גובערניע, אין 1869. געדרוקט לידער אין רוסישע אויסגאבן און אין אמעריקע אין דער „צוקונפט". זעלדע קניזשניק'ס לידער צייכענען זיך אוים מיט אן איינגעהאלטענעם, אזוי ווי צוזאמענגעפרעסטן טאן.

זע ז. רייזענ'ס „לעקסיקאן".

אונטער שלאָם

עס פאַרבלייבט אונטער שלאָם
אַ געצוימטער פאַרלאַנגען,
אַ געפיל וואָס ברענט אוים
נאָר אין הארצן, אין באַנגען;

און אַ טרער, וואָס זי טאָר נישט
אַרויף אויף די ברעמען
און אַ תפלה, וואָס שפּאַרט זיך
און זי ווייס נים פאַר וועמען...

יהודית
(רחל בערנשטיין)

יהודית (רחל בערנשטיין) — געבאָרן אין 1869, אין מינסק. געדרוקט דערציילונגען און לידער אין רוסישע און אַמעריקאַנישע אויסגאַבן.

זע מ. באַסינ׳ס „אַנטאָלאָגיע“, צווייטער באַנד און ז. רייזענ׳ס „לעקסיקאָן“.

בריטע הימלען, ערד אַ גרויסע...

בריטע הימלען, ערד אַ גרויסע
און אַ שיינע זון, אַ הייסע —
אַלע אייביק שטום...
און פאַרמאַטערטע, פאַרוויגטע,
ווי די ווערים האַלב צעדריקטע,
קריכן מיר אַרום...
קריכן... ווי אַ וואָרים פּילן,
מיט אַ טרער דעם צאָרן שטילן...
צאָרנען ווי אַ פליג...
ליבן, האָפן, האַסן, בייַנקען...
און, פאַרמאַטערט, אַלעם שיינקען?...

— — — — — — — — —

ניין! זאָל זיין גענוג!
איך וויל לאַכן, שד'יש לאַכן,
כ'וויל פון אַלעם חוזק מאַכן,
לאַכן, לאַכן הויך!
עס זאָל דונערן און בליצן,
פון געלעכטער זאָלן שפּריצן
פייער־פלאַמען, רויך!
און די הימלען זאָלן ברומען,
זאָלן ריידן, — זייער שטומען
לייד איך שוין ניט מער!
רעט! כ'וויל הערן, וועלכער רוח,
וועלכער טייוול, וועלכער כח
האַלט אייך ביז אַהער!...

ח. נ. ביאַליק

חיים נחמן ביאליק — געבארן אין 1873, אין דארף ראדי, וואהלינער גובערניע, געהאט אן ארימע, וויסטע קינדהייט און אן איינזאם־ישיבה־בחור׳שע יוגנט (דערפון זיין בארימטע העברייאישע פאעמע „דער מתמיד“) אבער, ארייננפאלנדיק שפעטער (אין אדעס) אין קרייז פון דער פיינסטער העברייאישער אינטעליגענץ, אנטוויקלט ער זיך מיט דער צייט, אין דעם, בדרך כלל, גרעסטן העברייאישן פאעט פון דער נייער צייט און אין א העכסט אנפירנדיקער פיגור אין ציוניזם און אין דער העברייאיש־קולטורעלער באַוועגונג. אלס אזא ארבעט ער די לעצטע פאר יאר אויך אין ארץ ישראל.

ביאליק׳ס אין צאל זייער קנאפע אידישע פאעזיע, וועלכע לאזט זיך ניט גרינג אפטיילן פון דער העברייאישער, איז אין עטלאכע הינזיכטן ביי אונדז איין־און־איינציק. אין א פאר פון זיינע פאלקסטימלאכע לידער איז די שפראך אזוי ז א פ ט י ק, אזוי א י ד י א מ א ט י ש אידיש, אז עס איז זיך גאר ניט אויסצומאלן, דאס איבערגעזעצט אפילו אויף העברייאיש, כאטש עס איז דאס נעגטסטע צו אידיש, קען עס נאך האבן א טעם. אקעגן זשע, אין אזעלכע לידער ווי „דאס לעצטע ווארט“, זיינען ניט נאר די בילדער, די ווענדונגען, דער ריטם און די קלאנג־עפעקטן ביבליש־תלמודיש, נאר אפילו די שפראך אליין איז שטארק פארהעברייאיזירט, איז אייגנטלאך א צוזאמענשמעלצונג פוןביידע לשונות. ביאליק׳ס טיפערע אייגנשאפטן אלס אידישער פאעט זיינען: 1) זיין פארשטעלונג־קראפט איז איינס פון די זעלטנסטע, תנ״כיש רייך און תנ״כיש קראפטיק, אנקליידנדיק מיט גוף דעם אבסטראקסטן באגריף. זי איז דין, אויסגעאיידלט־פלינק: פון א בליאסק און א שיין שווימען פאר אים ארויס גאנצע לעבנס־טראגעדיעס (צעווארפענע מעשענע לייכטער, אין דער „שחיטה־שטאט“, זיינען ביי אים

צעטראָטענע שבתים, צעפליקטע אידישע קישנס — צעריסענע נדנ'ען פון אָרימע כלות) : זי איז אַזוי ליכט־ניט־געמאַטערט, אַז אָפט דאַכט זיך, דאָס די בילדער זיינען גאָר ניט דעם פּאָעט'ס נאָר די כשר'ע קינדערלאַך פון דער אידישער פאָלקס־שפּראַך : 2) זייענדיק אַ טיף־געפילפולער ליריקער, איז ער אָבער אין דער אייגענער צייט אויך אַזוי טיף אידיש, דאָס זיין פּערזענלאַכער איך און זיין אידישער כלל־איך פאַרלירן באַלד די גרע־ניצן איינס אין דאָס צווייטע 3) ביאַליק קען זיין אַ שרעקלאַך ביטער אַ האַרציק־פאָלקסטימלאַך הומאָריסטיש (אַמאָל, למשל אין „מיין גאָרטן", גייט דער הומאָר אויך איבער אין שניידנדיקן סאַרקאַזם) און אַלע פּליסן אַרויס פון איין קוואַל — זיין טיפע אידישע ליבע : 4) ביאַליק'ס „שחיטה־שטאָט", כאָטש זי איז ערטערווייס דעקלאַמאַטאָריש־עפעקט־זוכנדיק, דער עיקר אָבער, זיין „דאָס לעצטע וואָרט" שרייבן איין אַ ניי בלאַט אין דער אידישער פּאָעזיע — דאָס נ ב י א י ש ע.

ביבליאָגראַפיע : ח. נ. ביאַליק „פּאָעזיע", מיט אַן אַריינפיר פון בעל מחשבות: יעקב פיכמאַן, „די אידישע ליריק" אין זיין „אידישע מוזע": ש. ניגער, אין „דאָס נייע לעבן", 1923.

עס האָט מיך פאַרפּלאָנטערט...

עס האָט מיך פאַרפּלאָנטערט מיט גרינס און מיט בלומען,
וואו באַבאָטשקעס 1) צאַפּלען אין נעצן פון שטראַלן,
וואו ס'ציטערט די לופט פון דעם גרילצן און זשומען —
און איך בין פאַר'כשופ'ט צו דר'ערד צוגעפאַלן.

ס'איז היים, ס'איז שיין, ס'איז גוט! — אפילו
די האַלב דערוואָרגענע געפילן —
זיי ווילן אויך די זון דערלאַנגען
און צאַפּלען ווייכע, גרינגע, שטילע
און שטעקן קעפּלאך, ווי די שלאַנגען
זיך ציענדיק אַלץ העכער, העכער,
מיט האַלבן גוף פון שוואַרצע לעכער.
דאָס האָט אויף מיר אַ קוק געטון
גאָט'ס מילדע זון.

ס׳איז היים, ס׳איז גוט! גאָט׳ס וועלטל גלאַנצט,
אין טיפן גראָז, דאָרט שמוצערט, טאַנצט;
דער סטעפּ, מיט בלימעלאַך געצירט,
וואָס גאָט אַליין האָט זיי געפלאַנצט,
פאַרשפּרייט זיך ווייט און גייט אַוועק
גאָר אָן אַן אָנהויב, אָן אַן עק.
און איינזאַם דאָ צעווישן גראָז —
שפּיר איך אין מיר אַ גאַנצע וועלט —
דאָס האָט געטאָן אויף מיר אַ בלאָז
מיט פרייען פעלד.

ס׳איז שאַ, ס׳איז שטיל... אָט דאָ געשווינט
איז דורכגעפלויגן, ווי אַ פייל,
אַזוינס, וואָס האָט געשמעקט מיט קינד
און ליגט שוין ווייט פאַר טויזנט מייל.
דאָס האָט געטאָן אַ גלאַנץ, אַ בליץ
און גלייך אין אויג דערלאַנגט אַ שפּריץ
מיט טראָפּנס טוי פון זיסן גליק,
פון יונגן גליק, וואָס ווערט נישט אַלט, —
דאָס האָט אויף מיר געטאָן אַ בליק
דער גרינער וואַלד.

1) שמעטערלינגען.

(מערקט דעם געבוי און דעם פּלאַן פון דער פּאָעמע: צוערשט קומט אַ מין פּראָלאָג, איבערגעבנדיק דעם גאַנצן כּישוף־עפעקט פון דעם שיין און קלאַנג פון דער היים־זומערדיקער לאַנדשאַפט; אין צווייטן סטראָף האָבן מיר דעם פּאָעט׳ס פאַרבאָרגענע געפילן, וועלכע די מילדע זון כּישופט אַרויס אין דרויסן; אין דריטן — די באַגראָזטע, באַבלומטע ברייט פון דער סטעפּ: אין לעצטן — אַ כּאַד פון וואַלד און קינדהייט. מערקט אויך די אידישלאַכע גאַטספּאַרכטיקייט אין די שלום־עפעקטן פון די צוויי מיטלסטע סטראָפן. באַמערקט, שליסלאַד, די אָריגינעלע בילדלאַכקייט פון געפילן, וואָס שטעקן צאַפּלנדיק אַרויס זייערע קעפּלאַך אַזוי ווי שלאַנגען און דאָס דעליקאַטע שפּירן וואָס ווערט אויסגעדריקט אין:

„—...אַ גלאַנץ, אַ בליץ
און גלייך אין אויג דערלאַנגט אַ שפּריץ
מיט טראָפּנס טוי פון זיסן גליק").

כ׳וואָלט געווען אַ בעלן וויסן...

כ׳וואָלט געווען אַ בעלן וויסן,
ווי וועט זיין מיין טויט ?
וועט מיר מיין נשמה אויסגיין
מיט אַ שוואַרצן קרעכץ ?
אָדער וועל איך זי אויסשפּייען
מיט דער ביטערער גאַל ?
אפשר וועט זי זיך אויסגיסן
אין אַ פּערל-טרער
און וועט ציטערן, שימרירן
דורות לאַנג נאָך מיר,
ערגעץ אין אַ פרעמדנ׳ס האַרצן
אין אַ פרעמדער קרוין ?
אפשר איז באַשערט איר אויסגיין
ווי אַ שמעטערלינג,
טאַנצנדיק און צאַפּלענדיק
אַרום אַ חלב-ליכט ?
אָדער, וועט זי, מיין נשמה,
ווי דאָס ליכט אַליין,
צאַנקען, טוקן זיך און שווינדלען
פאַר די אויגן לאַנג
און פאַרפאַלן ווערן פלוצלונג
אין אַ שוואַרצן תהום,
וואו אַרום איר וועט זיין אייביק
שוואַרץ און טויט און שטום ?...
אָדער ס׳איז באַשערט מיר שטאַרבן
לעבעדיקערהייט
אין פּאַפּירענע תכריכים,
אין אַ ביכער שראַנק,
וואו די מייז, די גרויע, 1) וועלן
גריבלען זיך אין מיר

אונ צעשלעפּן מיינע ווייסע
ביינער איינציקוויים, —
און אַ לעבעדיקער וועל איך
אויף מיין קבר שטיין
און אַ קדיש-יתום זאָגן,
איך נאָך מיר אַליין...
אָדער גאַר: מיין טויט וועט קומען
אין אַ פראָסט געשטאַלט:
אין אַ ווינטער-נאַכט אַ בייזע,
ערגעץ ביי אַ פּלויט,
וועל איך, הונגעריק, פאַרפרירן,
אויסגיין ווי אַ הונט
און דער שניי וועט מיך פאַרשיטן, —
און מיין לעצטן קריץ
מיט מיין קללה וועט צעבלאָזן
ווייט דער בייזער ווינט...

1) מעז מעג דאָס אָננעמען פאַר אַ „קיבעץ" „די הערדן קריטיקער".

(א מוסטערהאפט לירישׁ ליד פון אומעט און בייגקשאפט. באַמערקט, ווי איינפאַר־הײמיש דער אידיש איז, ניט געקוקט אויף דער רייכקייט פון די בילדער.)

גלוסט זיך מיר וויינען...

גלוסט זיך מיר וויינען געשמאַקער פון האַרצן,
ציט מיך ווי כמאַרעס, צום ים, צו דעם שוואַרצן, 1)
טיפער צו אייך מיינע עלנדע ברידער.
כ׳וויים אויך: אַ טרער פון מיין אייגענער מאַמען
בויערט דעם תהום דאָרט אין אייערע ים׳ען,
ביינקט אפשר שטילערהייט נאָך מיינע לידער.

כ׳ווים: איר האָט טרערן נאָך ניט אויסגעוויינטע,
צרות דערציילטע און נאָך מער געמיינטע,
וואָס, ווי פאַרשטיקטע, פאַרבאָרגענע קוואַלן,
לעכערן שטיינער און רייסן־איין קברים,
שלייִנגלען זיך, בלאָנדזשען אין דר׳ערד, ווי אַ וואָרים —
און ווערן אין דר׳ערד דאָרט פאַרפאַלן.

*

דורכשלאָגן זאָלן זיך אייערע טרערן,
גרינגער זאָל ווערן און פרייער זאָל ווערן —
אפשר, ווער ווייסט, וועט נאָך גאָט אַמאָל געבן!
איבערגיין וועלן די פינצטערע צייטן,
אויך אונדז וועט אפשר געראָטן, ווי לייטן,
בעסערס און שענערס דערלעבן.

*

און פאַר אַ זכר פון היינטיקע כמאַרעס
וועט אויך פאַרבלייבן אַ נייער „על נהרות", 2)
וואָס ער וועט הימל און ערד איבערקערן.
גליקלאַך איז דער און געבענטשט זאָל דער ווערן,
וואָס וועט פאַראייביקן אייערע טרערן
הייליקע, צוויי טויזנט־יאָריקע טרערן.

---

1) ביאַליק האט אַ לעבן־לאַנג אָפּגעלעבט אין אָדעס, ביים „שוואַרצן ים". 2) „על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו" — ביי די טייכן פון בבל זיינען מיר געזעסן און געוויינט — אַ תהלים־געזאַנג, צוגעשריבן צום ערשטן חורבן.

(אַ ביישפּיל פון ביאַליק׳ס נאַציאָנאַליזם און ליבע צו דער אידישער מאַסע.)

דאָס לעצטע וואָרט

(נביאיש)

איך בין צו אייך פון גאָט געשיקט.
ער האָט געזען: איר ווערט דערשטיקט;
ער האָט געזען: איר פוילט און פאַלט,
איר ווערט פון טאָג צו טאָג מער אַלט
און אָפּגעלאָזט האָט זיך די האַנט
און אויסגעלאָזט האָט זיך די מאַכט —
און גאָט האָט זיך אָן אייך דערמאַנט
און ער האָט מיך צו אייך געבראַכט. 1)

און גאָט האָט מיר געזאָגט אַזוי:
„צו שווער דער יאָך — איך קען ניט מער!...
גיי ריים פון זייער האַרץ אַן „אוי!“
שים אויס פון זייער אויג אַ טרער!
און שווער זאָל זיין די טרער און ביטער
און הויך זאָל זיין דער לעצטער קרעכץ,
אַזוי — די ערד זאָל טאָן אַ ציטער 2)
און אָפּטרייסלען פון זיך דאָס שלעכטס“. 2)
איך האָב געפאָלגט און בין געגאַנגען,
מיין וועג איז פול געוועזן מיט שטיינער;
נאָר איין געפיל און איין פאַרלאַנגען
האָט טיף געגליט אין מיינע ביינער:
איך האָב געפילט, איר זענט ביי שלאַנגען...
און מיט אייך, ביי אייך — קיינער, קיינער... 3)
מיך האָט געטריבן אייער ווייטיק,
איך האָב געמיינט: מיין הילף איז נויטיק.
איך בין געשטראָפט פון גאָט מיט האַרץ:
איך האָב אַ האַרץ, וואָס קריינקט פאַר יענעם, 4)
וואָס קאָרטשעט זיך פון פרעמדן שמאַרץ 4)

און ווערט פארברענט פון יעדנס גיהנום... 4)
איך האָב געהערט: עס איז אייך שווער;
איך האָב געמיינט: איר פילט און ווייסט
און וואַרגט זיך שטיל מיט אייער טרער
און זוכט אַ הילף און בעט אַ טרייסט, —
און טייער זענען די מינוטן...
„איך גיי, איך קום, — כ'וועל היילן וואונדן,
מיט אייך אינאיינעם וועל איך בלוטן
און וואו מען דאַרף, וועל איך פאַרבינדן
און וואו מען מוז, וועל איך אָפּלעקן
דאָס בלוט, וואָס טריפט פון אייער וואונד.
כ'וועל טרייסטן, בעטן, וויינען, וועקן —
און וועל ניט לאָזן גיין צו גרונט!
איך גיי, איך קום — איך טראָג אַ טרייסט,
איך טראָג אַ בשורה פון נחמה;
איך בין געבענטשט פון גאָט מיט גייסט —
אייך וועל איך שיינקען מיין נשמה...
איך בין פון גאָט מיט מוט באַשמיט,
וואָס רייסט אוים בערג און ווערט נישט מיד,
וואָס לאָזט מיין רוקן זיך נישט בויגן
און קוקט דעם בייז גלייך אין די אויגן;
און גאָט האָט מיר געשיינקט אַ צונג,
אַ שאַרפע ווי אַ שאַרפער קלונג, — 5)
אויב איר זענט שטיין — איז זי אַן אייזן, 6)
אויב איר זענט אייזן — איז זי שטאָל... 6)
איך קום, איך וועל זיך נאָר באַווייזן —
און איר וועט אויפשטיין מיט אַמאָל!..."
איצט שטיי איך אונטער אייער טיר —
און אָפּגענומען איז מיין לשון;
עס הייגגט אַ שווערע נאַכט אויף מיר —
מיין פונק, מיין ליכט איז אויסגעלאָשן.
מיך האָט באַגעגנט שפּאָט און שאַנד,
איר האָט פאַר מיר די טיר פאַרמאַכט —

און אָפּגעשטויסן איז גאָט'ס האַנט
און גאָטעס וואָרט איז אויסגעלאָכט... 7)
און גאָט האָט מיר געזאָגט אַזוי:
„דאָס לעצטע מאָל שריי אויס אַן „אוי!"
און גיב אַ קרעכץ צום לעצטן מאָל,
אַז ציטערן זאָל באַרג און טאָל
און נעם זיך אָן מיט גאַל און זאָג:
הערט, טויבע, הערט!
עס גייט אַ טאָג,
איך לאָז אַרויס אַ זון פון רעכט 8)
און וועל די וועלט מיט ליכט באַגיסן —
נאָר איר אַליין וועט בלייבן קנעכט
און וועט קיין טראָפּן ליכט געניסן...
און בלינדערהייט, מיט זין און טעכטער,
וועט איר אַרומלויפן פאַר'סמ'ט
אַהין, אַהער, פאַר טויזנט מייל
און בעטן, חלש'ן אַ שטראַל...
נאָר אייך באַגעגנט אַ געלעכטער:
וואוהין איר קומט, האָט איר פאַרזאַמט... 9)

— — — — — — —

און שווער וועט אייך דאָס לעבן ווערן —
אַ לאַנגע נאַכט און ניט איין שטערן... 10)
און אייער קרעכץ פאַרטראָגט דער ווינט
און אייער קול וויל גאָט ניט הערן...
און אייער קול וועל גאָט ניט הערן...
און שרעקלאַך גרויס וועט זיין די נויט,
ווי גרויס און שרעקלאַך ס'איז די זינד;
און איר וועט חלש'ן דעם טויט
און בײנקען וועט איר נאָכ'ן לעבן...
נאָר גאָט וועט אייך ביידע ניט געבן...
און שרעקלאַך ווי וועט זיין דער שמאַרץ...
אפילו אייער אייגן האַרץ
וועט אייער אייגן מויל ניט גלויבן...

איר וועט זיך פּריוון הויבן, הויבן —
אַן אָטעם טאָן — און וועט ניט קענען.
דאָס איז אַ קבר, נאָר באַגראָבן
זענט איר דאָרט לעבעדיקערהייט...
דאָס איז אַ פייערדיקער גיהנום,
וואָס וועט קיין ענדע קיינמאָל האָבן —
נאָר ס'איז אַ גיהנום אָן אַ טויט...
און גאָט זאָגט מיר:
איצט גיי אַראָפּ
צום טעפּער'ס הויז און קויף אַ טאָפּ 11)
און טו אַ וואָרף און זאָג דערביי
שטאַרק הויך, אַז יעדערער זאָל הערן:
„אַ ז ו י   ו ו ע ט   א י ר   צעבראָכן ווערן!"
און רייד ניט מער, ניט וויין, ניט שריי,
בויג־אָן דעם קאָפּ און ווער פאַרשטומט — —
עס גייט דער טאָג, ער קומט, ער קומט.... 11)

---

1) דאָס ביבלישע לאָזט זיך קענטיק שפּירן אין דער גאַנצער פּאָעמע, ווי אין ערשטן סטראָף: אין שטאַרקן קלאַנג פון די גראַמען, אין דער קלאַנג־איבער'חזרונג (אליטעראציע) פון אַזעל־כע אויסדרוקן ווי „פוילט און פאַלט" און אין גאַנצן שוואונג (קאַדאַנס) פון דער פאַרבינדונג פון די שורות איינס מיט דאָס צווייטע. 2) דער וואָס איז באַהאַוונט אין תנ"ך וועט אין אַזעלכעם לייכט דערקענען די ביבלישע בילדלאַכקייט. 3) אַנאַנדער ביבלישער עפעקט. 4) אַ באַקלאָגן זיך אין וועלכן עס שפּירט זיך אַ הויך פון ירמיהו. 6) אַ צוגלייכעניש איינפאַך אַריבערגעטראָגן פון תנ"ד. 6) אַ כאַראַקטעריסטישע ביבליש־תלמוד'ישע ווענדונג. 7) דאָ ווערן אויסגעלאָזט דריי סטראָפן. 8) אַ ביבליש־בילדלאכע פּערזאָניפיצירונג פון אַן אַבסטראַקטן באַגריף, ענלאך צו „דאָס שלעכטס וואָס די ערד וועט פון זיך אָפּטרייסלען". 9) דאָ ווערן אויסגעלאָזט נאָך צוויי סטראָפן. 10) ווידער אַ ביבלישע ווענדונג. 11) דער פינאַל פון'ם נביאיש'דיקן ש ט ר אָ ף ־ ל י ד איז גאָר באַזונדערס ביבליש: די

„דעמאָנסטראַציע“ מיט׳ן צעבראָכענעם טאָפּ איז עכט ירמיהו׳דיק; דער אָנקומענדיקער טאָג פון געריכט איז אַ לייט־מאָטיוו פון שרעק ביי פיל נביאים.

אברהם רייזען

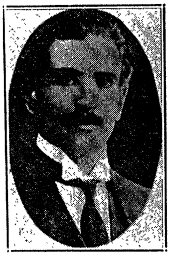

אברהם רייזען, וועגן וועלכן ס'איז שווער צו זאגן, צי איז ער גרעסער אלס נאוועליסט, צי אלס פאעט, איז געבארן געווארן אין קליינעם שטעטעלע קאידאנאוו, מינסקער גובערניע, אין 1875. ער האט זיך אבער פרי אוועקגע־לאזט אין דער גרויסער וועלט, דער עיקר אין די גרויסע אידישע צענטערס פון מזרח און מערב־אייראפע און ער איז טאקע ביי אונדז דער ערשטער, אין וועמעס פערזן עס פארקלינגט דער וואנדער־מענט׳ש, דער ערשטער, וואס זינגט און דערציילט פון קליינשטעטלדיקן אידישן אינטעליגענט, וואס שטיקט זיך אין עלנד און איינזאמקייט אין דער גרויסער שטאט. פון זיין יוגנד אן איז רייזען געוועזן א טיכטיקער בויער פון דער אידישער ליטע־ראטור, זאמלענדיק פאלקס־לידער און ארויסגעבנדיק אלמאנאכן און צייט־שריפטן אין אייראפע (און אויך אין אמעריקע), וואו ער געפינט זיך זינט דעם אויסבראך פון דער וועלט־מלחמה, מיט־ארבעטנדיק אין „פארווערטס“, „טאג“, „פרייהייט“, א. ז. וו.

אין א זייער וויכטיקער הינזיכט איז רייזען דער אידישסטער פון אלע אונדזערע מאדערנע פאעטן — ער איז ניט בארירט פון קיין שום דרויסנדיקן איינפלוס, ער האט זיך אליין אויסגעארבעט זיין שפראך און סטיל און ביי קיינעם שפירט זיך ניט אזוי דער הויך פון פאלקס־ליד און פאלקסטימלאכקייט ווי ביי אים. דאס אלץ גיט רייזען׳ס דיכטונג א געזונטע פשוט׳קייט, א ריח פון פרישקייט — אזוי ווי פון נייער, ניט־געטשעפעטער ערד. ענלאך איז עס אויך מיט׳ן אינהאלט פון זיין פא־עזיע: ער זינגט הארציק־אינטים פון אידישן שטעטל, פון אידישער ארימקייט, פון די אין גרויער אומבאוואוסטהייט פארגייענדיקע אידישע פאלקס־קינדער; ער האט אויך לידער מיט א ווארימער נאטקע פאר דאס גייסטיקע און שיינע אין אידיש־טראדיציאנעלן לעבן. רייזען איז אבער אויך דער זינגער פון מאדערנעם, גרויס־שטאטישן מענטשן, פון זיין ביינקשאפט און אומרו, זיין פראטעסט און קאמף פאר רעכט און פרייהייט.

די וויכטיקסטע אייגענאַרטיקייט פון רייזען'ס ליריק ליגט, פון איין זייט, איז איר לעבנסלוסט און כמעט הפקר'דיקער זאָרגלאָזיקייט און, פון דער צווייטער זייט, אין איר איינגעבאָרענער חכמה, וואָס מען רופט אינטואיציע און וועלכע, אַמאָל דריקט זי זיך אויס אין שטיל־ערנסטע באַטראַכטונגען וועגן אַל־וועלט און לעבן און טויט, אויפ'ן שטייגער פון אַ נאַטור־פילאָזאָף און, ווידעראַמאָל, אין קלוג־וויציקע, פּלוצימדיק־אומדערוואַרטעטע ווענדונגען און עפּיגראַמאַטישע ענדונגען.

ביבליאָגראַפיע: י. פיכמאַן, „די אידישע מוזע"; שרה רייזען, אין „פּנקס": ז. רייזען, „לעקסיקאָן".

א.

פון שטעטל

ווי קום איך?

ווי קום איך צו זינגען? פון וואַנען, מיין קינד!
ביי אונדז האָט אין קוימען געברומט נאָר דער ווינט;
די קינדער, זיי פלעגן נאָר זינגען: האָם! האָם! 1)
און אָפטמאָל די מאַמע — אַ קללה צום גראָם.

ווי קום איך צו שיינהייט? פון וואַנען, מיין קינד!
דער וועג צו די פעלדער — דורך גויים און הינט...
די גאַס איז געווען אַזוי אָרים און ווּסט,
ביי איטלאַכער טיר נאָר — אַ בערגעלע מיסט...

---

1) עסן! "כ'בין הונגעריק!"

(פאַרגלייכט דאָס ליד מיט „אַ געזינד זאַלבעאַכט" אין דער אָפּטיילונג „נויט און פּיין". דיזעלבע איינגשאַפט וואָס שטיקט דאָרט קערפּערלאַך דאָס איינצעלנע שטיבל, שטיקט דאָ גייסטיק דאָס גאַנצע שטעטל. די ערשטע צוויי פערזן אין צווייטן סטראָף זיינען אַ מין זעלבסט־דערקלערונג: די טענער פון נאַטור־פרייד פאַרקלינגען זעלטן אין רייזען'ס פּאָעזיע.)

אונדזער טייכל

(פון דער פּאָעמע „מיין צוריקקער אהיים“)

טרויעריק בין איך פון בית מדרש
און באַטריבט אַרויסגעגאַנגען,
פול מיט וויימוט, פול מיט זאָרגן,
פול מיט נאַרישע פאַרלאַנגען...
כ׳האָב געלאָזן גיין זיך ווייטער,
גיין און גיין... איך זאָל פאַרגעסן
מיינע שווערע, גרויסעליידן,
וועלכע דריקן מיך און פרעסן.
גייענדיק פאַרטיפט אין טרויער,
בין איך צו דעם טייך געקומען
און אַ טיפער, אַלטער קומער
האָט מיין זעלע דורכגענומען.
זיי געגריסט מיר, ליבעס טייכל,
אָ, ווי פלעג איך נאָך דיר בייענקען!
שטייענדיק ביי גרויסע ימים,
פלעג איך דאָרט אויך דיך געדיינקען.
רואיק, שטיל פליסט דיינע וואַסער,
ביי דיר קאָכן נים קיין כוואַליעס,
דיינע שיפן — שטיקלאַך שמאַטעס
שווימען — צייכנס פון דעם דלות.
זומער־צייט אין דיינע וואַסער
וואָלט אַ תענוג ווער געפינען,
טריקנסטו דאָן אוים אינגאַנצן,
דיינע וואַסער ווערט אַנטרונען...
ווינטער־צייט ווערסטו פאַרפראָרן
און מיט מיסט פאַרדעקט, פאַרשאָטן...
דאָך האָב איך דיך ליב, מיין טייכל,
כ׳וואָלט פון דיר נים אָפּגעטראָטן.

אמת, כ׳האָב געזען שוין טייכן,
וואו די כוואַליעס וואַרפן, ברומען,
וואו דאָס וואַסער — שטאַרק און מעכטיק,
דאָך בין איך צו דיר געקומען.
יאָ, צו דיר האָט מיך געצויגן,
דאָרט בין איך געוועזן אַ פרעמדער —
איך געדיינק, ווי ביי דיין וואַסער
פלעגט מיין מוטער וואַשן העמדער...
און דערמאָן איך אין מיין מוטער
ווערן ד׳אויגן פול מיט טרערן...
נעם זיי צו צו דיר, ליב טייכל,
וועסטו טרוקן קיינמאָל ווערן...

(באמערקט, ווי אומדערוואַרטעט די ווענדונג צום סוף און ווי די האַלב־רואיקע שילדערונגען ווערן פאַרענדיקט מיט טיפן וויימוט.)

ב.

פון שול און קלויז

פרילינג

(שיר השירים)

פרילינג, פרילינג איז שוין היינט,
כ׳הער די שטימע פון מיין פריינט,
ווי דורך בערג און טאָל ער ציט,
ווי אַ יונגער הירש ער פליט!
כ׳הער זיין שטימע פון אַרום,
ווי ער רופט מיך: כלה, קום!
קום, דער ווינטער האָט געעקט
און די טירקל־טויב שוין וועקט;
קום אַרויס פון דיין געצעלט,
פול מיט דופטן איז די וועלט!...

(באמערקט דעם זינגענדיק־פריילאַכן ריטם, וואָס דרינגט דורך דעם פראַגמענט.)

דער תּלמוד

כ'נעם דעם תּלמוד אין דער האַנט
און ס'אַנטפּלעקט זיך נייעס לאַנד,
נייעס לאַנד און נייער ישוב
און עס שוועבט אויף אַלץ אַ כּשוף...

ס'ווייט, עס גייט אַנאַנדער לופט
און אַ בּת-קול, 1) דאַכט זיך, רופט;
רופט צו די וואָס זיינען זוכה —
מיט געדאַנקען ריינע, הויכע.

און ביים מישן יעדעס בּלאַט
עפּעס רוישט און פליסטערט: 2) שאַט!
שאַט, רבותי, דאָ איז הייליק,
גרויסע האָבן דאָ אַ חלק...

גרויסע גייסטער, ניט ווי מיר,
קענען קומען אין דער טיר,
וואו אָן אָנהויב און אָן ענדן
ווייען בּת-קול'ס און לעגענדן...

---

1) אַ געטלאַך קול, אַ קול פון הימל. 2) שעפּצעט, שושקעט.

(דער דיכטער זוכט דאַ אַנצואווייזן אַ שטימונג פון הויכן דרך ארץ פאַר'ן תּלמוד און דאָס געלינגט אים זייער גוט.)

מאי קא־משמע־לן 1)

א.

מאַי־קא משמע־לן דער רעגן?
וואָס־זשע לאָזט ער מיר צו הערן? —
זיינע טראָפּנס אויף די שויבן
קויקלען זיך, ווי טריבע טרערן.
און די שטיוול איז צעריסן
און עס ווערט אין גאַס אַ בלאָטע:
באַלד וועט אויך דער ווינטער קומען —
כ'האָב קיין וואַרימע קאַפּאָטע...
— — — — — — —

ב.

מאַי־קאָ משמע־לן דאָס ליכטל?
וואָס־זשע לאָזט עס מיר צו הערן?
ס'קאַפּעט און עס טריפט איר חלב
און ס'וועט באַלד פון איר נישט ווערן.
אַזוי צאַנק איך דאָ אין קלייזל,
ווי אַ ליכטל, שוואַך און טונקל,
ביז איך וועל אַזוי מיר אויסגיין
אין דער שטיל, אין מזרח־ווינקל...
— — — — — —

ג.

מאי־קאָ משמע־לן דער זייגער?
וואָס־זשע לאָזט ער מיר צו הערן?
מיט זיין געלבן ציפער־בלעטל,
מיט זיין קלינגען, מיט זיין שווערן?
ס'איז אַן אָנגעשטעלטע כלי,
ס'האָט קיין לעבן, קיין געפילן,
קומט די שעה, דאָ מוז ער שלאָגן,
אָן זיין רצון, אָן זיין ווילן...

ד.

מאַי־קאָ משמע־לן מיין לעבן ?
וואָס־זשע לאָזט עס מיר צו הערן ?
פוילן, וועלכן אין דער יוגנט,
פאַר דער צייט פאַרעלטערט ווערן ;
עסן „טעג" און שלינגען טרערן,
שלאָפן אויפ׳ן פויסט דעם האַרטן,
טויטן דאָ דעם עולם הזה
און אויף עולם הבא וואַרטן...

---

1) איינס פון רייזענ׳ס באַרימטעסטע לידער, וואָס איז אויך וויט און ברייט אַריין צווישן דעם פאָלק׳ס געזאַנגען. דאָס ליד איז אַ דראַמאַטישער מאָנאָלאָג, דער העלד פון וועלכן איז אַן אָרימער, איינזאַמער ישיבה־בחור, וואָס באַקלאָגט זיין עלנד לעבן אין אַן אָרימען בית מדרש׳ל. (אויף אַזוי פיל דאַרף דאָס ליד גרופּירט ווערן אינאיינעם מיט ביאַליק׳ס „מתמיד"). אונדזער דיכטער שטעלט זיין העלד פאַר קלאַגנדיק מיט׳ן גמרא־ניגון און גיט אים אין מויל איינע פון די באַקאַנטסטע גמרא־ווענדונגען : „מאַי־קאַ משמע־לן ?" — וואָס לאָזט עס מיך צו הערן ? וואָס באַטייט עס ? וואָס קען איך דערפון אָפּלערנען ? — דער סטודענט ווענט אין גייסט פון ליד — דאָס קוקן אויף פּשוט׳ע זאַכן און אָפּלערנען פון זיי אַ לעקציע בנוגע דעם מענטשנ׳ס לעבן — דערקענען אַ פאַרזעצונג פון דאָס מאָראַליזירן פון די אַלטע פאָלקס־דיכטער.

(צו די פיל מעלות פון גראַנדיעזן קלאַג־ליד, דאַרף מען אויך צורעכענען די אויסגעהאַלטנקייט פון דער שפּראַך. אין אַזעלכע אויסדרוקן ווי : „ס׳איז אַן אַנגעשטעלטע כלי" און „אַן זיין רצון" דערקענט מען דעם ליטווישן לערנער.)

ג.

די גרויסע שטאָט

פון שטאָט

נו, עס איז אַ מאָדנע, משוגענע וועלט:
איך גיי אין די גאַסן פון אומעט געקוועלט;
און מענטשן זיי גייען פּאַמעלאַך און גיך —
וויפיל פון זיי זיינען אויך איינזאַם ווי איך? —
ווי גוט וואָלט געוועזן צו איינעם פון זיי
גלייך צוגיין, זיך טיילן די פרייד און דעם וויי;
שטיל צוגיין און דריקן אַ מענטשלאַכע האַנט — —
נו, איז עס אַ מאָדנע, משוגענע וועלט:
עס האָט אונדז נאָך קיינער דאָ ניט פאָרגעשטעלט. —
נו, בלאָנדזשעט איך, מענטשן — איר זענט ניט באַקאַנט.

(כאַראַקטעריסטיש מיט רייזען'ס פּלוצימדיקייט — דער עיקר גלייך אין אנהויב).

עס גיבן אין לעבן...

עס גיבן אין לעבן
אָפּט פינצטערע טעג;
דו שלעפּסט זיך און בלאָנדזשעסט
און ווייסט ניט קיין וועג.

באַגעגענסט באַקענטע,
זיי הויבן די היט —
דיין צער אויסצורידן
דאָך קענסטו זיי ניט;

עס ציען זיך גאַסן
און הייזער אָן שיעור —
און ווייסט ניט, וואו זאָלסטו
אויפמאַכן אַ טיר.

אַט שטעלסטו זיך נידער,
דו קלינגסט, דאַכט זיך אָן,
נאָר באַלד אָבער פרעגסטו:
וואָס ווערסטו דאָ טאָן?...

און פילסט זיך ווי איבריק
און בלאָנדזשעסט אַרום,
אַ ווייטיק אַ טיפער
אין האַרצן נאָגט שטום.

דאַן לייקנסטו צאָרניק
אין לעבן, אין גליק;
דיר פליט דורך אין מח
אַ טייך און אַ בריק...

און לאָזסט זיך גיין גיכער —
עס טרייבט דיך דער שרעק:
עס שרעקט דיך דאָס לעבן,
עס שרעקט דיך זיין ברעג...

(דאָס ליד, וואָס איז איינס פון די פריסטע ביי רייזענ׳ען, שעפּט זיין גרויסע קראַפט דערפון, וואָס אַ גרויסער שמערץ און שרעק — דעם מענטשנ׳ס איינזאַמקייט אין דער גרויסער שטאָט — ווערט דאָ איבערגעגעבן מיט די איינפאַכסטע ווערטער און ריטם, די ווערטער און דער ריטם פון אידישן פאָלקס־ליד. זעט נאָכאַמאָל דעם דריטן און דעם זעקסטן סטראָף.)

⟡——⟡

ד.

בײנקשאַפט און אַנגסט

אַמאָליקע טעג

צעשטעלט זיך אין רייען, אַמאָליקע טעג,
פאַרשוואונדענע טעג פון מיין לעבן;
איך וועל אייך אַדורכגיין פון אָנהויב ביז ברעג
און יעדערן „שלום“ אָפּגעבן.

איך וועל מיר פאַר יעדערן געבן אַ נויג
און שטרעקן מיט ליבשאַפט די האַנט אייך;
עס וועט זיך באַווייזן אַ טרער אין מיין אויג —
אַן אַלטע — זי איז דאָך באַקאַנט אייך.

צעשטעלט זיך אין רייען, פאַרגאַנגענע טעג!
פאַרגעסט, וואָס איך האָב אייך געשאָלטן;
עס איז נאָר געוועזן פאַר צרות אַן ברעג,
עס האָט מיר מיט אייך נישט געגאָלטן.

איר זענט אַזוי חושכ׳דיק פינצטער געוועזן
און שווער, ווי די ריזיקע בערגער;
געהאָפט האָב איך בעסערע טעג פאַר מיר זען,
אומזיסט אָבער — די זענען ערגער.

(דער זעלטענער פאַטאָס פונ׳ם ליד ליגט ווידער אין דער אריגינעלער ווענדונג פון „צעשטעלט זיך אין רייען, אמאָליקע טעג" און איר ווייטערדיקע פאַרזעצונג.)

אומעטיק

אומעטיק, מיידל, צו לעבן אַליין, —
קענסט אפשר קומען צו מיר?
מיין צימער איז אָרים, מיין צימער איז קליין,
האָט אַ באַזונדערע טיר,
האָט אַ באַזונדערע טיר,
נאָר קיינער, אוי, קלאַפּט נישט אין איר.

אומעטיק, מיידל, אַך, אומעטיק, שווער
און ווי נאָר דער אָוונט ער קומט,
זיץ איך די אויגן צום טיר און איך הער —
דער ווינט אַזוי טרויעריק ברומט.

דער ווינט אַזוי טרויעריק ברומט
און ס'דאַכט מיר, אז אימיצער קומט.

אַליין

האָב איך קיין פריינט ניט צו וועמען צו גיין,
בלייב איך אין צימער און זיץ מיר אַליין.
הינטער די פענצטער דאָרט הער איך עס ברומט,
אינווייניק — רוט אַלץ און שוויגט אַלץ און שטומט...

איינגעצאָלט האָב איך שוין מיין בעל הבית,
ליג איך מיר רואיק מיט מיין פּאַפּיראָס;
ליג איך מיר רואיק און האַלט אים אין מויל
און די געדאַנקען זיי בלאָנדזשען זיך פויל...

בלאָנדזשען און בלאָנדזשען — ווער ווייס זיי וואוהין,
דאָרט אין די שטעגן פון נאַרישן זין...
בלאָנדזשעט אייך, ליבע, ווי אייך נאָר געפעלט —
סודות פאַרבלייבט איר פאַר מענטשן און וועלט...

(ווידער די כאַראַקטעריסטיש־אומדערוואַרטעטע ענדונג. פאַראַן אויך אַן אָפּקלאַנג פון רייזענ'ס כאַראַקטעריסטישער זאָרגלאָזיקייט. הערט זיך אויך איין צום פיינעם ריטם).

קרעלן

כ'זע אַ מיידל — טראָגט זי קרעלן,
הויבט זי אָן מיר שטאַרק געפעלן...
קרעלן האָט אויך זי געטראָגן
און עס הויבט דאָס האַרץ אָן קלאָגן.

ליבסטע, אַך, ווי וואָלט איך וועלן,
זען דיך איצט אין יענע קרעלן.
און עס רינגען טרערן מיינע
גרויסע, ווי די קרעלן דיינע!...

עס דאַכט מיר...

עס דאַכט מיר, איך האָב וואָס פאַרלאָרן אין וועג,
איך ווייס דאָך ניט וואָס...
זאָל איך צוריקגיין? עס איז אַזוי ווייט —
עס איז אַ פאַרדראָס!

איך האָב וואָס פאַרלאָרן: און ווייס דאָך ניט וואָס...
צי האָט עס אַ ווערט?
לאָז איך עס איבער — דער טאָג איז שוין קורץ
און גרויס נאָך די ערד...

עס פאַלן שוין שאָטנס פון ביימער און בערג —
מיין שאָטן איז לאַנג...
דאָס האַרץ איז ניט רואיק, עס שרייט: קער זיך אום,
דער שאָדן טוט באַנג!

דאָ בלייב איך גאָר שטיין מיר אין מיטן דעם וועג,
אין חושך געהילט...
איך האָב וואָס פאַרלאָרן, איך ווייס דאָך ניט וואָס —
איך האָב וואָס פאַרשפּילט...

(איינס פון די פיינסטע לידער ביי רייזענען. ס'איז קלאָר, די פיינע ווירקונג נעמט זיך פון'ם געמיש פון דער טיפער ליריק — די אומבאַשטימטע זאָרג און אומרו — מיט דער טונקעלער טראַכטעניש.)

אָוונט

כ׳בין געגאַנגען, געגאַנגען, ביז וואַנען
בין הינטערן שטאָט שוין געשטאַנען;
און שטיל איז געווען אַרום —
אַ בוים האָט געשאָקלט זיך פרום.

די זון איז אַרונטער, אַרונטער
אַהינטערן וואַלד, רויט ווי צונטער,
און טונקעלער, טונקעלער ווערט —
איך האָב מיך פאַרקלערט!

געטראַכט פון די ביסעלע יאָרן,
וואָס זענען זיך רוישיק צעפאָרן...
געבליבן צו פאָרן ניט פיל —
עס טונקלט... פאַרנאַכט... עס ווערט קיל!...

אַ פּאָרל איז שטיל-שטיל אַריבער,
אַ מיידל אַ יונגס און איר ליבער...
דאָס מיידל אַזוי ווי באַקאַנט — —
איך האָב מיך דערמאָנט!

יאין וועלכער הינזיכט איז דאָס ליד אַ מין דערגענצונג אדער צווייטע העלפט פון פאַריקן? וואו ליגט די ענלאכקייט? וועלכע זייט פון יענעם ליד ווערט דא שמארקער באַטאַנט?)

מײַנע טעג

ביטער איז געווען מיין נעכטן
און דער היינט איז אויך פול זאָרגן —
און דער היינט און נעכטן —ביידע
שאַפן, וועבן מיר מיין מאָרגן.

אָ, אַזעלכע צוויי שלימזלים
קענען רעכטס דען עפּעס מאַכן ? —
ס'וועט אַרויסקומען אַ מאַרגן
נאָר צום חוזק, נאָר צום לאַכן...

(אַ כאַראַקטעריסטישער רייזעניסער עפּיגראַם.)

איך קוק אויף די בערג אויף די הויכע

איך קוק אויף די בערג אויף די הויכע,
וואָס שטייען, ווי העלדן אַליין;
אַ וויימוט נעמט דורך מיין נשמה:
ווי בין איך אַקעגן זיי קליין!

אַ וויימוט נעמט דורך מיין נשמה —
עס לויפט דאָך אַ וואָך נאָך אַ וואָך:
ווי קליין גאָר וועט זיין יענעם בערגל,
וואָס וועט מיך פאַרדעקן דערנאָך!...

(אויך דא שפירט זיך עפּעס פון דער פאָלקס-דיכטערישער מאַראַליזאַציע.)

ה.
נויט און פיין

אַ גיכער, משיח

אָ, גיכער, משיח, אַ גיכער שוין, קום!
עס רינגלט די גאַנצע וועלט שוין אַרום,
ווי גיפטיגע שלאַנגען, דער הונגער און נויט
און הפקר 1) און פחד און אַנגסטן און טויט.
עס וויל שוין ניט אַלעמען שפּייזן די ערד —
אָ, קום שוין, משיח, אויפ'ן ווייסינקן פערד.

*

אָ, קום שוין משיח! עס דריקט אומעטום
די קייטן פון קנעכטשאַפט אַרום און אַרום:
עס האָט שוין קיין אָרט דאָס אומשולדיקע בלוט,
וואָס שפּריצט און וואָס גיסט זיך פון אונטער דער רוט.
עס ראָסטעט פון מענטשלאַכע בלוט שוין דער שווערד —
אָ, קום שוין, משיח, אויפ'ן ווייסינקן פערד!...

---

1) ניט־געצאַמטע טיראַניי; Arbitrariness.

א געזינד זאַלבע אַכט

אַ געזינד זאַלבע אַכט
און בעטן נאָר צוויי, —
און קומט אָן די נאַכט,
וואו שלאָפן דאַן זיי?

דריי מיט'ן טאַטן
און דריי מיט דער מאַמען —
הענטלאַך· און פיסלאַך
געפלאָכטן צוזאַמען.

און קומט אָן די נאַכט,
מ'דאַרף מאַכן די בעטן,
דאַן הויבט אָן די מוטער
דעם טויט אויף זיך בעטן.

זי מיינט מיט אַן אמת, —
עס איז נישט קיין וואונדער:
אויך איינג איז אין קבר,
דאָך ליגט מען באַזונדער...

(ניטא קיין סך לידער, וואו די אויסגאַנגלאַזיקייט פון דער אָרימקייט זאָל געמאָלן ווערן אזוי קורץ און שאַרף און מיט אזא אָריגינעל־היימישער בילדלאַכקייט.)

די אָרימע כלה

עס שלאָפן אין קליינינקן שטיבעלע אַלע,
עס וואַכט נאָר די עלטערע טאָכטער — די כלה.
די חתונה דאַרף ביי איר זיין גאָר אין גיכן
און האָט נאָך נישט פאַרטיק געמאַכט אירע ציכן.
עס לויפט דורכ׳ן לייוונט די נאָדל געשווינט,
געדאַנקען זיי יאָגן אין קאָפּ, ווי אַ ווינט:

ווי שווער איז דאָס בעטגעוואַנט מיר אָנגעקומען!
עס האָט מיר מיין רו און מיין שלאָף צוגענומען;
די פעדערן גאַנצענע נעכט פלעג איך פליקן —
ווער ווייסט נאָך דעם מזל, ווער ווייסט נאָך די גליקן?
געשאַפט יעדעס קישן מיט שוויים און מיט בלוט —
וועל איך אויף זיי קאָנען כאָטש ליגן בארוט?

אָ, ווער איז מיין זיווג? צי קען איך אים גלויבן?
צי וועט ער דעם שלאָף ביי דער נאַכט מיר ניט רויבן?
וועל איך ניט די קישן מיט טרערן באַנעצן
און אפשר אַמאָל גאָר אויף ברויט זיי פאַרזעצן? —
פאַרזעצן, ווי ס׳טרעפט אָפט ביי אונדזערע לייט,
ווי ס׳טרעפט מיט מיין מאַמען אין ביטערער צייט?!

(די פאָלקסטימלאכקייט פון ליד איז אויבן־אויף.)

אויף אַ קבר

קיינעם וועט זיין טויט ניט רירן,
קיינער וועט זיין טויט ניט שפירן;
שטיל וועט מען אַוועק אים פירן
אויפ׳ן בית־הקברות פעלד.

שטיל וועט מען זיין אָרון טראָגן
און קיין שבחים וועט מען זאָגן;
קיינער וועט נישט וויינען, קלאָגן,
וואָס אַן אָרים-מענטשל פעלט:

קיין °מצבה און קיין זכר,
אַז געוועזן איז אַ הויכער
און אַ דאַרער און אַ בלייכער
אָרים מענטשל אויף דער וועלט...

און ווי לאַנג האָט ער געליטן
און ווי לאַנג האָט ער געשטריטן;
אָ, ער האָט זיך דאָך געראַנגלט,
ווי דער גרעסטער העלד!...

°(פרואווט אנרופן מיט'ן נאמען דאס געפיל, וואס דאס ליד רופט ארויס.
וועלכער סטראָף איז דא דער שטארקסטער?)

גריינע

אַ נייע לאַנד, אַ פרעמדע לאַנד —
ווער זיינען דאָרטן זיי? —
ווער ס'האָט אַ ווייב געלאָזט אַליין
מיט קליינע קינדער צוויי...
אַ גערטנדל, אַ שטיבעלע,
אַ טאַטן, וויים ווי שניי...
און ס'האָט דאָס האַרץ ביי איטלאַכן
געדריקט אַנאַנדער וויי...

די עלטער

ווי עס טוט דאָס הארץ מיר וויי,
ווען איך זע דעם אַלטן אידן
און זיין טריב פאַרלאָשן בליק
און זיין פּנים בלאַס און מידן.

אָפּגעשטופּט דאָס וועלטל שווער,
ווי אַ פול־געפּאַקטן וואָגן;
נאָכגעגאַנגען און געשטופּט,
ווי די כחות פלעגן טראָגן.

איצטער איז ער אַלט און שוואַך,
אוים אמונה, אוים בטחון,
און דער וואָגן סקריפּעט שווער
און די רעדער באַלד צעבראָכן...

(אויך דאָ ליגט די קראַפט אין פּלוצימדיקן אויסגעשריי אין אנפאנג, ווי אויך אין דער אָריגינעלער בילדלאכקייט פון דאס גאנצע, דער עיקר פון צווייטן סטראָף.)

ו.

די וועלט־מלחמה

טראָמפּייטן שאַלן

העי, איך הער טראָמפּייטן שאַלן
פון דער ווייט;
און פון טויערן דאָס פּאַלן —
וואָס באַטייט?
ווערט וואו־ווייט אַ פאָלק געבאָרן,
גייט וואו־ווייט אַ פאָלק פאַרלאָרן? — —
העי, ווער רייט?

קומט אַן אַנזאָגער פון לעבן
און באַפרייט פון נויט?
וואָס זשע שרעקן זיינע אויגן
און זיין מאַנטל רויט!
ווי עס ברומט! —
העי, ווער קומט?

גייט וואָס ווערן אָדער ענדן,
קומט ער בויען צי פאַרלענדן?
קומט ער טרייסטן, אָדער שטראָפן,
קומט ער וועקן, די וואָס שלאָפן
שוין אַ צייט?

ווי עס ברומט!
העי, ווער קומט
פון דער ווייט?...

(דאס ליד גיט רייד און שטימונגספול איבער די אומבאַשטימטע קלאַנגען און דערוואַרטונגען אין מיטן און ביים סוף פון דער וועלט־מלחמה וועגן פאַרלאָרענע און ניי־אויפגעדיכטע מלוכות.)

זייט גרייט

עס הערט זיך אַ רופן: „זייט גרייט!"
עס קומט אויף דער וועלט עפּעס אָן:
עס פלאַטערט אויף אונדזערע קעפּ
פון זעלטענע פאַרבן אַ פאָן.

עס קריכט ווער פון טונקעלע טרעפּ,
עס יאָגט פון דעם אָפּגרונט אַ ווינט
און טירן פון היילן און ווענט —
זיי עפ'נען זיך ברייט און געשווינט:

עס הערן זיך דומפּיקע טריט
און אימיצער רייסט זיך פון קייט;
עס צייכנט אַ האַנט אויף דער וואַנט,
עס הערט זיך אַ רופן: „זייט גרייט!“

(אַ רעוואָלוציאָנ־שטימונג, קענטיק אַנגעוויט פון די געשעענישן אין רוסלאַנד, אין 1916־1917.)

זיינע וואונדער...

זיינע וואונדער זיינען גרויס,
אַז די וועלט — זי האַלט נאָך אויס;
אַז נאָך איינער האָט זיין קלייד
ניט צעריסן אין זיין לייד;
אַז נאָך איינער אויף דער גאַס
טראָגט ניט אויף זיין קאָפּ קיין אַש;
און אַז ננוה 1) מיט איר גלאַנץ
שטייט נאָך פעסט אַזוי און גאַנץ;
אַז די זון — זי הייבט נאָך הויך
און ביינאַכט — די שטערן אויך;
אַז קיין בת־קול, ווי אַמאָל,
רופט נאָך ניט פון באַרג און טאָל —
אַז ער זעט דאָס אַלץ און שווייגט,
האָט ער זעלבסט זיך איבערשטייגט...

ננוה (נינוועי) — די גרויסע שטאָט, וואָס גאָט האָט געשיקט יונה הנביא צו וואָרענען זי, אַז זי וועט אונטערגיין פאַר אירע זינד.

(די ביטערע איראָניע וואָס ווערט דאָ אויסגעדריקט איז אַנגעוויט געוואָרן פון די נייעס וועגן די הריגות און רציחות בשעת און נאָך דער מלחמה.)

ווי אַזוי ער זעט אויס...

איך האָב אין דער איינזאַמער נאַכט
פון ברודער פון ווייטן געטראַכט...
פון ברודער, פון וועלכן שוין לאַנג
עס ווערט ניט דערטראָגן קיין קלאַנג...

ווי גייט עס, ווי גייט עס אים דאָרט
אין יענעם פאַראומגליקטן אָרט,
וואו ער איז, אַ פרייער, פאַרשפאַרט
און וואַרט אויף דערלייזונג און וואַרט?

ווי זעט איצט דער ברודער דאָרט אויס?...
מיין ביינקשאַפט און נייגיר ווערט גרויס...
כ׳מוז האָבן פון אים אַ געריס:
זיין איצטיקער אויסזען ווי איז?

פון די פּיס אויסגעטאָן מיינע שיך,
מיט שמאַטעס פאַרבונדן זיי גיך...
צעפליקט אויך מיין ראָק און מיין העמד —
אַזוי גייט ער אום אין דער פרעמד.

מיט קרייד אויסגעשמירט מיין געזיכט —
אַזוי גייט ער אום ווי אַ ליכט.
און ריכטיקער זען נאָך זיין בילד —
מיין פינגער געקייט האָב איך ווילד.

און טיפער צו זען זיין געשטאַלט —
די פענצטער, געעפנט זיי באַלד;
איך האָב גלייך געציטערט פאַר קעלט —
אַזוי פרירט ער דאָרט אין דער וועלט...

און אַז איך האָב אַלץ עס געטאָן,
מיין האַרץ האָט אַ ציטער געטאָן,
עס האָט מיך געשטיקט אַ געוויין —
אַזוי וויינט ער דאָרטן אַליין.

(אַ שרעקלאַכער שפּיגל פון די יסורים פון די אידן אין רוסלאַנד, באַלד נאָך דער מלחמה, ווען זייער נויט איז געווען אַ גרעניץ און יעדע פאַרבינדונג צווישן זיי און די אידן פון אַנדערע לענדער איז געווען אָפּגעשניטן).

אַ טרוים

ביי אַ רונדן טיש
זע איך מענטשן זיצן:
מעסער שאַרף און בלאַנק
אין די הענט דאָרט בליצן.

באַלד וועט מען די ערד
ברייגנען און צעשניידן
מיט גערעכטיקייט —
קיינער זאָל ניט ליידן.

ברייגנט מען גלייך די ערד,
איינער מאַכט הויך קידוש...
(ס'חלומ'ט מיר אַזוי
וויל איך פיל בלויז אידיש...)

שניידט מען זי אריין
מיט אַ שאַרפן מעסער:
איינעם — אויבענאָן —
אַן המוציא גרעסער.

איך — איך זיץביים ברעג,
מורמל מיר אַ ניגון...
זיץ מיט שטאַט און וואַרט
אויך אַ שטיקל קריגן.

וואַרט איך און ערוואַך —
ערשט עס איז אַ חלום...
זאָל צו גוטן זיין,
צו געזונט און שלום!

(א פיינע איראָניע אויף דער וועלט־חלוקה נאָך דער מלחמה און די אידישע דערוואַרטונגען אויף איר.)

ז.

געדאנקען

דער מענטש

גייט אַריין אַן אָרימאַן
מיד און איינגעבויגן,
שטעלט זיך שטיל אַוועק ביין שוועל,
הויבט און וואַרפט די אויגן.

יעדעס מענטשלאַכעס געפיל
אין זיין אויג פאַרלאָשן
און ער שטרעקט אוים שטום די האַנט,
בעטלט שטום אַ גראָשן.

ס'איז דער מענטש! די קרוין דער וועלט,
ס'העכסטע פון די בריות! — 1)
זעט, ווי נידעריק ער איז,
ווי געמיין, ווי מיאוס!

קליינע ווערים דאָרט אין דר'ערד
זיינען זעלבסט זיך שפייזער —

און דער מענטש, די קרוין, די קרוין,
בעטלט אין די הייזער!...

1) בריות (בריעס) — באַשעפענישן.

(נאָד איינס פון רייזענ׳ס פריסטע לידער, שטאַרק מיט זיין בילדלאַכקייט (דערהויפּט אין ערשטן פּערז) און נאָכמער מיט׳ן כמעט ביבלישן פּראָטעסט־נעשריי, צום סוף.)

ביים ראַנד

און קוקסטו ווייט צום הימל׳ס ראַנד —
ער לאָזט אַראָפּ זיך, בויגט זיך איין;
דער זעלבער ברעג, אין יעדן לאַנד,
וואו דו זאָלסט ניט זיין...

אין בוימער שטייען ווייט ביים ברעג —
ווי פון דער וועלט אַ גרינע וואַנט;
אַזוי אין יעדן ווייטן וועג,
אַזוי אין יעדן לאַנד...

אַ וואָלקנדל אויך, וואו דו ביסט —
זעט אויס, געמאָלט פון זעלבער האַנט;
ער שוועבט אַרום, דערמאָנט, באַגריסט —
אַזוי אין יעדן לאַנד...

(אַ גוט ביישפּיל פון רייזענ׳ס נאַטור־פילאָזאָפישע לידער. די זעלבּיקייט פון הימל, בוים און וואָלקן אויף דער גאַנצער ערד, ווייט אַן אויפ׳ן דיכטער עפּעס אַ מין בטחון פון איינס זיין מיט דער גאַרער וועלט און פון אומעטום זיין ביי איר אין דערהיים).

אַ וואָרט

אַ וואָרט רוט מיר אין הארצן —
ס'איז ניי און פריי און פרום;
איך קען אים ניט אויסריידן —
איך בין פאַר אים נאָך שטום.

אַ צווייטער וועט אים זאָגן
אין יאָרן לאַנג אַרום — —
דאָס וואָרט איז אָבער מיינער,
געוועזן בין איך נאָר שטום...

ל. יפה

ל. יפה — אַנגעזעגער דיכטער און זשורנאַליסט אין רוסלאַנד. געבאָרן אין גראָדנע, פּוילן, אין 1875.

זע ז. רייזענ'ס „לעקסיקאָן" און מ. באַסינ'ס „אַנטאָלאָגיע", צווייטער באַנד.

האַרבסט

ווי ליב האָב איך די קלאָרע טעג פון האַרבסט,
ווען שפּינוועבס-פעדים שווימען אין דער לופטן
און אין די שטעטלדיקע גערטנדלאַך
די כריזאַנטעמען וועלקנדיק נאָך דופטן:

ווען פון די ביימער פאַלט און פלאַטערט גאָלד,
עס שמעקט אין סאַד מיט באַרן און מיט עפּל
און פרי פאַרטאָג אין מזרח פלאַקערט אויף
דאָס מאָרגן-רויט אין גרויען קאַלטן נעפּל;

ווען אויף די לאָנקעס שרייען ווילדע גענז;
ווען אין דעם בינשטאָק דרעמלען איין די בינען;
און דורך די שייבלאַך בליען אויף ביינאַכט
אין שטומען דאָרף די רויכערדיקע קינען;

ווען אויף דעם גרונט פון שטומער, קאַלטער נאַכט
איז בולט יעדער בוים מיט שוואַרצע קאַרבן
און דורך די צווייגן גלאָצט אַרויס אַ שרעק,
ווי פון די אויגן-לעכער פון אַ שאַרבן. —

(אַ זייער העלע שילדערונג פון מיטן הארבסט אין פּוילן אָדער ווייס־רוסלאַנד. אַזעלכע דעטאַלן ווי די ווילדע גענז, וואָס שרייען פון די לאַנקעס און די רויכערנדיקע קינען, זיינען שטאַרק כאַראַקטעריסטיש.)

כסלו

די לופט איז ריין און קאַלט און שטאַרק.
דער פראָסט האָט אויסגעזופּט אין פּאַרק
די וואַסערן אויף אַלע וועגן
און מיט אַ קרייז אַ גלעזערנעם
באַזוימט פון סאַזשלקע 1) די ברעגן.

די ערד איז גוט שוין איינגעשמיט;
עס הילכן אויפ׳ן וועג די טריט.
און פריילאַך רופט זיך אָפּ אין האַרצן
די בשורה פון דער שוואַרצער קראָע:
באַלד, באַלד ווערט ווייס די ערד די גראָע.

כ׳האָב ליב די שייבעלאַך צו ברעכן,
וואָס אין די שפּאַלטן אויפ׳ן וועג
אין חורבה׳לאַך מיט זילבער-ברוך
לאָז איבער איך און גיי אַוועק.

עס גייט זיך עפּעס מאָדנע לייכט,
עס הילכן אויפ׳ן וועג די טריט;

און ווי דער כסלו׳דיקער פראָסט
איז פריש און מונטער מיין געמיט.

---

1) סאָזשעלקע — Pool.

(די אָריגינעלע בילדער, ווי דער פראָסט וואָס זופט אויס די וואַסער; און דער זילבער־ברוך פון די דינע פראָסט־הייטלאך, העלפן פיל מיט איבערצוגעבן די פרייליכע קראַפטיקייט און פרישקייט פון דעם יונגן ווינטער.)

ה. ד. נאמבערג

די פאַרלאָזטע כלה

(פאָלקס־מאָטיוו)

ברעטלאַך קויף איך מיר פאַר געלט,
שלאָג איך זיי צוזאַמען;
בוי איך מיר אַ שיפעלע,
צו פאָרן איבער ים'ען.

לאָז איך מיך אין וועג אַריין,
אין וועג אין ווייטן;
שפּרייט איך מיר אַ זעגל אויף,
אַ לאַנגן און אַ ברייטן.

שפּרייט איך מיר אַ זעגל אויף,
בלאָזט אים אויף דער ווינט. —
ווינט, דו ווינט, מיין שיפל טראָג
צו יענעם ברעג געשווינט.

אויפ'ן ברעג פון גרויסן ים
איז אַ שטאָט פאַראַן,
גייט זיך דאָרט שפּאַצירנדיק
אַ בלאָנדער יונגערמאַן.

רעט און שמייכלט חנ'עוודיק,
לאַכט און זינגט אַ ליד...
ווייס ער כאָטש, אוי, פילט ער כאָטש
מיין האַרץ, מיין שווער געמיט?

ב. שאַפּיר

ב. שאַפּיר — געבאָרן אין 1876 אין אַלט־קאָנסטאַנטין, קיעווער גובערניע. האָט זיך געדרוקט אין רוסלאַנד אין פּיל אויסגאַבן. זיין פאָלקס מאָטיוו „אויפ'ן בוידעם שלאָפט דער דאַך", איז אַזוי פּאָפּולער (ווערנדיק אַזוי אָפט געזונגען), אַז ניט איינער קען עס אַמאָל אָננעמען פאַר אַ פאָלקס־ליד.

זע ז. רייזען, „לעקסיקאָן"; מ. באַסינ'ס „אַנטאָלאָגיע", צווייטער באַנד.

פאַר מיין פענצטער

פאַר מיין פענצטער שטייט אַ גאָרטן,
אין דעם גאָרטן שטייט אַ הויז:
אין דעם הויז דאָרט בליט אַ מיידל
און אין גאָרטן בליט אַ רויז.

קום איך מאָרגן פרי צום גאָרטן,
ווערט אַ פענצטער אויפגעמאַכט
און עס ווייזט זיך דאָרט דאָס מיידל,
ערשט נאָר וואָס פון שלאָף ערוואַכט.

און די רויז הויבט אָן צו שמעקן,
דריי איך אוים מיין קאָפּ צו איר
און זי ווייזט מיר, אַז געעפנט
האָט זי שוין איר האַרץ פאַר מיר...

נאָר דאָס אַלעס איז פרימאָרגן,
אָבער ווען איך קום פאַרנאַכט,
מאַכט דאָס מיידל צו דאָס פענצטער
און די רויז איר האַרץ פאַרמאַכט...

אויפ'ן בוידעם שלאָפט דער דאַך

(פאָלקס־מאָטיוו)

אויפ'ן בוידעם שלאָפט דער דאַך,
צוגעדעקט מיט שינדעלאַך
און מיין קינד אין וויגל שלאָפט
נאַקעט, גאָר אָן ווינדעלאַך...
האָפּ, האָפּ, אָט אַזוי
עסט די ציג פון דאַך דעם שטרוי...

אויפ'ן בוידעם הייגגט אַ וויג,
וויגט זיך דאָרט אַ שפּין אין איר
נעמט ער מיין חיונה צו
און דעם דלות לאָזט ער מיר...
האָפּ, האָפּ, אָט אַזוי,
עסט די ציג פון דאַך דעם שטרוי...

אויפ'ן בוידעם זיצט אַ האָן,
איז זיין קאַם גאָר פייער־רויט.
ווען מיין ווייב וואָלט וועלן גיין
ערגעץ באָרגן אַ לאַבן ברויט...
האָפּ, האָפּ, אָט אַזוי
עסט די ציג פון דאַך דעם שטרוי...

פּאולא ר.

פאולא ר. — געבאָרן אין 1877 אין וואַרשוי. די פרוי פון באַקאַנטן פאָלקלאָריסט, שריפטשטעלער און כלל־טוער נח פּרילוצקי. אחוץ מיט אירע לידער איז פאולאַ ר. אין וואַרשוי אויך גוט באַקאַנט מיט אירע טעאַטער־שטיקער.

זע ז. רייזען, „לעקסיקאָן“.

קום

(פאָלקס־מאָטיוו)

קום צו מיר אין חדרל!
וועסט ניט זשאַלעווען, מיין קינד:
ריין וועסטו אַריינקומען
און אַרויסגיין אָן זינד...

ליכטיק איז מיין חדרל,
בלימלאַך וואַקסן ביי דער טיר;
וועסט זיך זעצן אויף דער שוועל
און איך נאָענט לעבן דיר...

אין אַ דעמבן קעסטעלע
ליגט ביי מיר אַ פידעלע, —
כ'וועל אויף איר, מיין טייבעלע,
שפילן דיר אַ לידעלע...

דו וועסט גלעטן מיינע האָר,
קוקן אין די אויגן לאַנג...
פריילאַך וועט אונדזביידן זיין.
קום! עס וועט דיר נישט טאָן באַנג...

(דאָס ליד ווערט אָפט געזונגען. איז אויך דאָ אויפ'ן פאָנאָגראַף.)

י. י. פראפּום

יצחק יעקב פּראַפּוס — געבאָרן אין 1880, אין מיטוי, קורלאַנד, און איז, אַלזאָ, איינער פון די ווייניק אידישע דיכטער וואָס יענע געגנט האָט אַרויסגעגעבן. פּראַפּוס האָט זיך אָפּט געדרוקט אין י. ל. פּרץ'ס פאַרשיידענע אויסגאַבן.

זע מ. באַסין'ס „אַנטאָלאָגיע“, צווייטער באַנד.

עמיץ איז ביי מיר געשטאָרבן.

עמיץ איז ביי מיר געשטאָרבן, —
קומט זשע, ברידער, עס באַגראָבן.
יאָ, באַגראָבן — ווייל אויף אייביק
וועל איך שוין דאָס מער ניט האָבן...

לאָמיר אויסגראָבן אַ קבר,
אין אַן ארון אַריינלייגן
און עס אָנטאָן אין תכריכים,
לייגן שאַרבנס אויף די אויגן.

און פאַרשיטן און פאַרקלאַפּן
און אַ קדיש נאָך אים זאָגן
און אַ לעמפּעלע אָנצינדן, —
זיצן שבעה, וויינען, קלאָגן...

אויפ'ן קבר לאָמיר לייגן
בינט זכרונות פון פאַרצייטן
און באַקרוינען און באַקראַנצן
דאָרט מיט בלומען ביי די זייטן;

און אויך שטעלן אַ מצבה,
אויסגעהאַקט דעם נאָמען אויבן,
אַז באַגראָבן דאָ, באַהאַלטן
ליגט מיין אָפּגעלעבטער — —גלויבן.

שרה רייזען

שרה רייזען — שוועסטער פון אברהם רייזען, געבאָרן אין 1885, אין קאידאַנאָוו, מינסקער גובערניע, דיכטערן און נאָוועליסטן.

זע ז. רייזענ׳ס „לעקסיקאָן“ און מ. באַסינ׳ס אַנטאָלאָגיע, צווייטער באַנד.

דער ערשטער פרילינג־טאָג

ס׳האָט דער ערשטער פרילינג־טאָג
ליב באַגריסט מיך היינט
און האָט גלייך אַ פרעג געטאָן
וועגן דיר, מיין פריינט.

און געוואונדערט האָט ער זיך,
וואָס דו ביסט נישטאָ, —
און געפרעגט, ווען קומסטו פאָרט
און אין וועלכער שעה?

שווייג איך שטיל און רייד קיין וואָרט
און דער פרילינג וואַרט, —
ביז איך האָב אים אויסגעזאָגט,
אַז דו האָסט גענאַרט...

ווערט דער פרילינג טרויעריק,
קושט די ביימער קאַלט, —
און אַ גרויער נעבל קומט
און באַדעקט דעם וואַלד.

און אַ שוואַרצער וואָלקן קומט
דעקט דעם הימל צו...
אָ, מיין פריינט, דער פרילינג וויינט,
וואָס גענאַרט האָסטו.